

Оцінка Стану Жіночого Підприємництва в Одеському регіоні

**АНАЛІЗ ПЕРЕШКОД
ТА БАР'ЄРІВ**

● 2024

ОЦІНКА СТАНУ ЖІНОЧОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В ОДЕСЬКОМУ РЕГІОНІ

АНАЛІЗ ПЕРЕШКОД ТА БАР'ЄРІВ '2024

Дослідження підготовлене БФ «Право на захист»
спільно з ТОВ «Компанія "Про-Консалтинг"».

ЗМІСТ

1	МЕТОДОЛОГІЯ	5
1.1	Портрет респондента	7
2	ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА	14
2.1	Аналіз економічного стану в Одеській області	14
3	ВИЗНАЧЕННЯ КЛЮЧОВИХ ПОКАЗНИКІВ ПІДПРИЄМНИЦТВА ЗАГАЛОМ	27
3.1	Ключові показники, які характеризують стан підприємництва в Одеській області	27
3.2	Основні показники жіночого підприємництва в Одеській області	29
3.3	Галузева статистика жіночого підприємництва за відповідними напрямками (керівництво, зайнятість)	32
3.4	Аналіз міграційних процесів (роль ВПО) — оцінка, за результатами опитування	36
4	ВПЛИВ ВІЙНИ НА ЖІНОЧЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО В ОДЕСЬКІЙ ОБЛАСТІ	41
4.1	Аналіз перешкод та бар'єрів жіночого підприємництва на Одещині	41
5	ВИВЧЕННЯ Й АНАЛІЗ НАЯВНИХ ПРОГРАМ ПІДТРИМКИ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ОДЕСЬКІЙ ОБЛАСТІ	62
5.1	Програми підтримки жіночого підприємництва, зокрема на Одещині	62
5.2	Місцеві програми підтримки жіночого підприємництва в Одеській області	79
6	АНАЛІЗ ЗМІН У ЗАКОНОДАВСТВІ ТА ВІДПОВІДНІ МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ РОЗВИТКУ ЖІНОЧОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА	82
6.1	Аналіз міжнародних практик та оцінка можливостей впровадження подібних заходів в Україні	84

7	ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ	87
7.1	Висновки про поточний стан жіночого підприємництва (за даними опитування)	87
7.2	Рекомендації за основними визначеними напрямками	88
8	ДОДАТКИ	90
	Анкета проведення фокус-групових дискусій	90
	Анкета проведення глибинних інтерв'ю	92
	Анкета кількісних опитувань	94
	Додаток до розділу 4	100
	Додаток до розділу 5	101
	Додаток до розділу 6	116

1 МЕТОДОЛОГІЯ

Компанія Pro-Consulting провела соціологічне дослідження стану жіночого підприємництва в Одесі й Одеській області, аналіз перешкод і бар'єрів, з якими стикаються дійсні підприємці, потенційні підприємці, місцеві мешканки та ВПО.

Мета та завдання дослідження

- З'ясувати, як змінився стан підприємництва, зокрема, жіночого, в умовах повномасштабної війни, на скільки змінилась кількість жінок-підприємниць порівняно з періодом до 24 лютого 2022 року, визначити, які сфери підприємницької діяльності зараз є пріоритетними серед жінок-підприємниць, які проживають в Одеській області, і ВПО;
- Виявити, які існують перешкоди та бар'єри, з якими стикаються підприємці в Одеській області, з'ясувати, які потреби є пріоритетними для них у процесі започаткування, забезпечення підтримки й розвитку бізнесу в умовах воєнного стану;
- Здійснити аналіз рівня підтримки жіночого підприємництва в умовах воєнного стану, проаналізувати можливості й потенціал надавачів допомоги;
- Отримати вихідні дані для стратегічного планування й розроблення майбутніх програм підтримки жіночого підприємництва в Одеській області.

Об'єкт та предмет дослідження

- Об'єкт дослідження: жіноче підприємництво, жінки-підприємці, жінки ВПО в Одеському регіоні.
- Предмет дослідження: умови, перешкоди й бар'єри, що впливають на розвиток жіночого підприємництва в Одеській області.

Методи дослідження

Дослідження проведено за допомогою кабінетного підходу, що включає збір та аналіз вторинних даних у галузі, а також кількісних і якісних методів збирання й оброблення даних, що дало змогу отримати повну картину поточного стану жіночого підприємництва в Одеській області.

1. Кабінетне дослідження

- Аналіз статистичних даних Державної служби статистики України й Одеської обласної державної адміністрації, YouControl та інших джерел відкритої інформації.
- Вивчення результатів попередніх досліджень і публікацій на тему жіночого підприємництва в Україні.
- Аналіз нормативно-правової бази, що регулює підприємницьку діяльність і гендерну рівність.
- Моніторинг, аналіз і збір даних у галузі жіночого підприємництва, внутрішньо переміщених жінок в Одеській області.

2. Кількісне дослідження

- Анкетні опитування (особисті / телефонні) підприємців, місцевих мешканок і жінок-ВПО для виявлення основних проблем і потреб в Одеській області.
- Статистичний аналіз — оброблення даних, отриманих у результаті анкетування, за допомогою методів описової статистики. Застосування кореляційного аналізу для визначення взаємозв'язку між різними чинниками й успішністю жіночого підприємництва в Одеській області.

3. Якісні дослідження

- Організація фокус-груп за участю підприємців, жінок-ВПО, представників органів влади й громадських організацій.
- Проведення фокус-груп у групах від шести до восьми осіб для обговорення глибинного розуміння проблем і бар'єрів, з якими стикаються представники соціально вразливих груп.

4. Експертні опитування

- Проведення глибинних інтерв'ю з вибіркою підприємців, представниками бізнес-асоціацій, експертами у сфері підприємництва, жінками-ВПО (тривалість 20–60 хв зі стейкхолдерами для уточнення отриманих під час фокус-групових обговорень). Метою інтерв'ю є глибше розуміння проблем, з якими стикаються підприємці й жінки-ВПО, а також виявлення можливих шляхів їх подолання.
- Інтерв'ю з експертами у сфері підприємництва, гендерної рівності й соціальної політики.
- Консультації з представниками органів влади, бізнес-асоціацій і громадських організацій.

Таблиця 1.1.1 **Вибірка цільових груп для дослідження жіночого підприємництва в Одеській області станом на III–IV квартал 2024 року**

Методи дослідження	Кількість і вибірка	Результат
Кількісні опитування	1 001 анкета (місцеві мешканки й ВПО, які здійснюють або планують підприємницьку діяльність в Одеській області).	1. Кількісний вимір бачення перешкод жіночого підприємництва. 2. Розподіл відповідальності за проблеми розвитку. 3. Кількісна оцінка довіри до шляхів вирішення проблеми.
Фокус-групові	Чотири фокус-групи: 1. Чинні підприємці в м. Одеса. 2. Чинні підприємці в Одеській області. 3. ВПО, які мають або планують відкрити бізнес. 4. Потенційні підприємці в Одеській області.	1. Бачення жінками поточного стану розвитку жіночого підприємництва. 2. Особливості ведення діяльності для жінок-підприємниць. 3. Основні перешкоди. 4. Вплив війни. 5. Взаємодія з надавачами допомоги.
Глибинні інтерв'ю	• 26 інтерв'ю з ключовими інформантами (представниками інституцій, установ, закладів, агенцій, фондів тощо; державних, комунальних, недержавних форм власності та представниками місцевого самоврядування). • 5 інтерв'ю з експертами для виявлення ключових проблем у сфері жіночого підприємництва.	1. Проблеми розвитку жіночого підприємництва. 2. Наявність та сила відмінностей у веденні бізнесу жінками. 3. Бачення вирішення проблем.

Джерело: оцінка Pro-Consulting

1.1 ПОРТРЕТ РЕСПОНДЕНТА

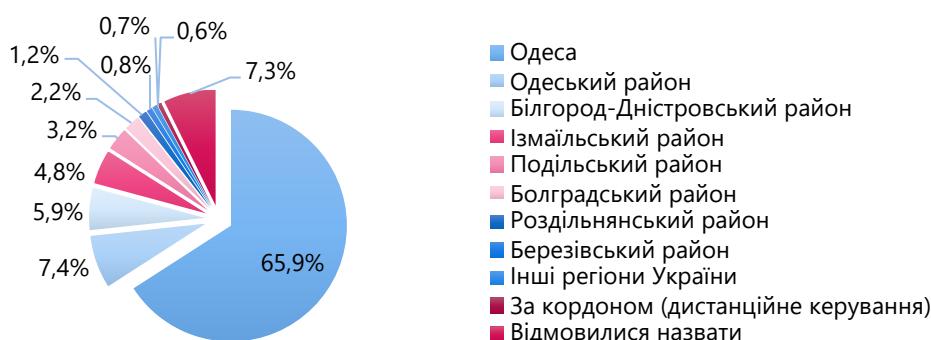
У кількісному опитуванні методом телефонного інтерв'ю в Одеській області упродовж серпня-вересня 2024 року взяла участь 1 001 жінка, яка проживає в м. Одеса й Одеській області, зокрема жінки з вразливих категорій населення, які здійснюють або планують підприємницьку діяльність на Одещині. Соціологічне дослідження проводилось на основі комбінованої вибірки — випадкової і кластерної одноступеневої вибірки за ознаками — території, жіночої статі, належності до підприємницької та управлінської діяльності при *генеральній сукупності* — чисельності населення Одеської області на 01.01.2024 — 2 480 893 осіб, з яких жінки — 1 339 682 (54%), фізичні особи-підприємці — 45 301 (47,8%), керівниці ТОВ — 14 151 (36,3%).¹ Опитування проводилось простим випадковим відбором з *вибіркової сукупності* — бази телефонних номерів Одеської області за дотримання критеріїв статі та професійної ознаки: а) жінки; б) кластеру жінок-ФОП (201) та жінок-керівниць ТОВ (2435). Статистична похибка такої вибірки з імовірністю 0,95 і з врахуванням дизайн-ефекту складає 5,15% при довірчій ймовірності $P=0,954$).²

Вибірка **1 001 респонденток** включає:

- **869 учасниць** — це діючі фізичні особи-підприємці та керівниці; з них:
 - **817 (81,6%)** — жінки-ФОП і власниці бізнесу;
 - **52 (5,2%)** — керівниці підприємств;
- **93 (9,3%)** — потенційні підприємці;
- **39 (3,9%)** — жінки, які не виявляють бажання займатись бізнесом.

За географічною репрезентацією у кількісному опитуванні 1 001 жительки Одеської області упродовж серпня-вересня 2024 року найбільше представлені респондентки, які проживають у м. Одеса (660 осіб, 65,9%), решта — в області (255, 25,5%), відмовились назвати населений пункт — (73, 7,3%). Серед районів найбільш представлені Одеський (74, 7,4%) і Білгород-Дністровський (59, 5,9%).³

Діаграма 1.1.1 **Географічний розподіл учасниць опитування за місцем проживання в Одеській області станом на вересень 2024 р., % від N=1 001**

Джерело: дані результатів опитування Pro-Consulting

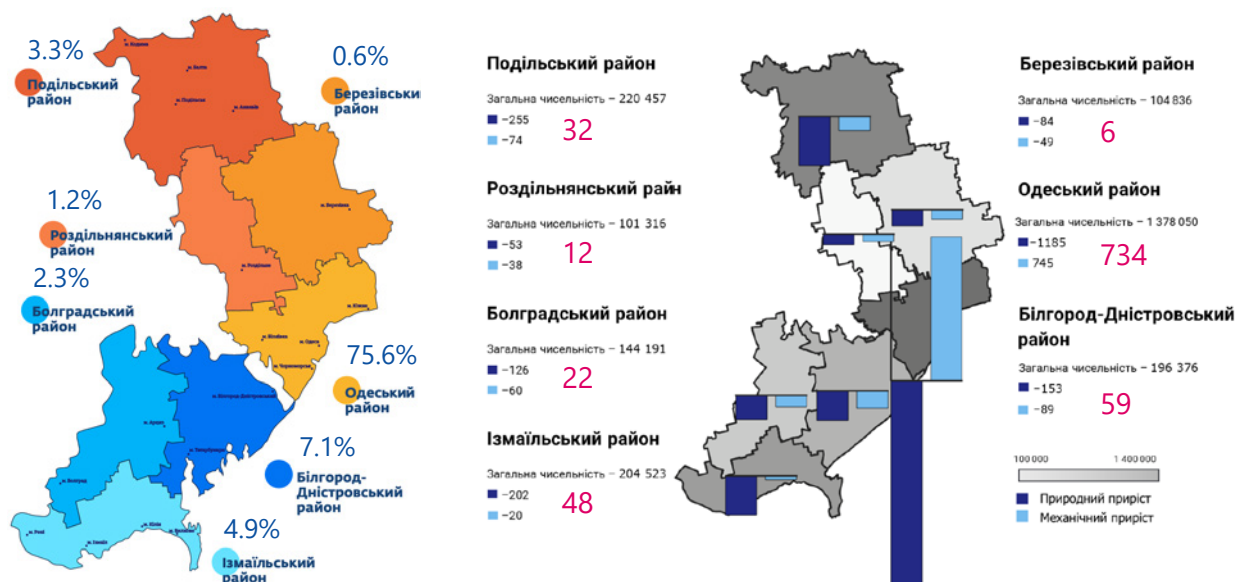
¹ Дані Держстату щодо кількості активних підприємств за регіонами України з розподілом за ознакою статі керівника станом на 01 листопада 2023 року, Одеська область — рядок № 21. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/kap/kap_e.htm (дата звернення: 06.12.2024).

² Дизайн-ефект кластерної вибірки визначався за формулою $deff = 1 + \rho \cdot (n-1)$.

³ За даними ГУ статистики в Одеській області, 58,6% населення зосереджено в Одеському районі, до складу якого входить і місто Одеса. Випадковий розподіл за територіальною репрезентацією у вибірці не має суттєвих відмінностей із генеральною сукупністю в Одеській області (65% за даними опитування).

Також **1,3%** респонденток перебувають в інших містах України й за кордоном і на момент опитування продовжували управляти своїм бізнесом дистанційно.

Діаграма 1.1.2 **Географічна репрезентація учасниць дослідження жіночого підприємництва в Одеській області станом на вересень 2024 р.⁴**

Джерело: [APP Одеської області](#), [ОДА](#), дані щодо кількості і частки респондентів у дослідженні Pro-Consulting виділені червоним і темно-синім кольором

Найбільша частка опитаних — це жінки віком від 30 до 59 років, їх 790 або 78,9% від загальної вибірки N=1 001.

Таблиця 1.1.2 **Розподіл за віком учасниць досліджень жіночого підприємництва в Одеській області станом на вересень 2024 р., кількість осіб, % від загальної вибірки N=1 001**

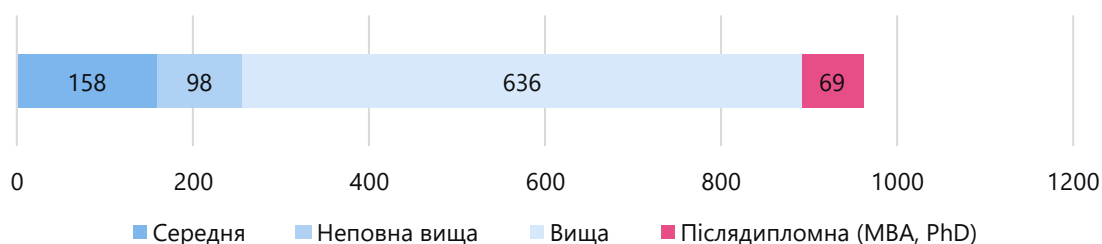
Категорія	18 років	19–29 років	Частка, %	30–59 років	Частка, %	60+	Частка, %	Відмова	Частка, %	Усього	Частка, %
Підприємця		74	7,4%	638	63,7%	73	7,3%	5	0,5%	790	78,4%
Керівниця		5	0,5%	44	4,4%	2	0,2%			51	5,1%
Потенційна підприємця	1	7	0,7%	73	7,3%	9	0,9%			90	8,9%
Інші		1	0,1%	35	3,5%	2	0,2%			38	3,8%
Усього	1	87	8,7%	790	78,9%	86	8,6%	5	0,5%	969	

Джерело: дані результатів опитування Pro-Consulting

Майже дві третини респонденток із загальної вибірки N=1 001 мають вищу освіту (63,5%). Неповну вищу освіту мають 9,8%, післядипломну — 6,9%. Загальну середню освіту мають 15,8% опитаних.

⁴ На Діаграмі 1.1.2 червоним кольором позначені кількості учасниць дослідження на карті семи районів Одеської області, темно-синім — відсоткові частки від загальної вибірки N=1 001. Природний приріст населення — це демографічний показник, який визначає перевищення показників народжуваності над смертністю. Механічний приріст стосується міграції населення, і відображає різницю між кількістю іммігрантів та емігрантів — тобто між тими, хто приїхав до області, та тими, хто з неї виїхав.

Діаграма 1.1.3 Рівень освіти учасниць дослідження жіночого підприємництва в Одеській області станом на вересень 2024 р., кількість від N=1 001⁵

Джерело: дані результатів опитування Pro-Consulting

Найбільша частка респонденток з вищою освітою присутня серед власниць бізнесу й жінок-ФОП Одещини — їх 51,2% від загальної вибірки N = 1 001. Ця категорія має і найбільші показники з післядипломної освіти — 6,0%. Також 5,8% потенційних підприємниць і 2,6% тих, хто не виявив бажання відкрити власний бізнес, мають дипломи про вищу освіту.

Серед підприємниць лише 20% не мають вищої освіти, і це загалом вище за рівень освіти серед дорослого населення. Це є наслідком тенденції масовізації вищої освіти в країні упродовж останніх трьох десятиліть.

За масштабом організаційної діяльності мікро-, малого й середнього бізнесу (ММСБ) 96,2% респонденток (836 з-поміж 869) належать до мікробізнесу:

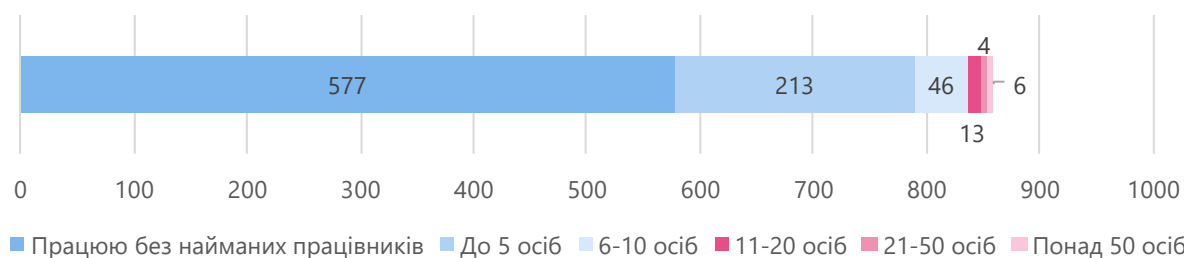
- працюють самостійно, без найманих працівників і є фізичними особами — підприємцями (ФОП) — 577 (66,4%);
- мають у своєму підпорядкуванні до п'яти найманих працівників — 213 (24,5%);
- організовують роботу шести-десяти підлеглих — 46 (5,3%).

У дослідженні взяли участь 2,0% власниць малого бізнесу з кількістю від 11 до 50 працівників у підпорядкуванні:

- 11–20 осіб — 1,5%;
- 21–50 осіб — 0,5%.

Представниць середнього бізнесу із понад 50 підлеглими працівниками взяло участь всього 0,7%.

Діаграма 1.1.4 Розподіл за масштабом організації підприємства, яким управляють опитані керівниці й підприємщиці в Одеській області станом на вересень 2024 р., кількість від N=869

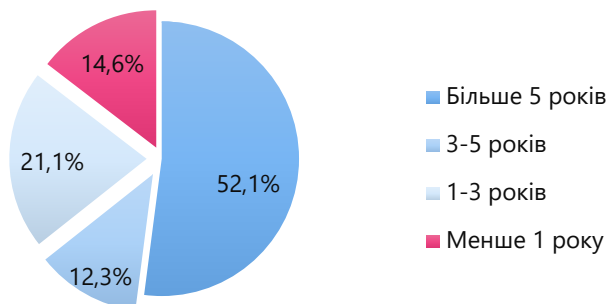

Джерело: дані результатів опитування Pro-Consulting

⁵ Усього дали відповідь 961 респондентка, 40 — відмовилися відповісти на запитання.

Більш ніж половина підприємниць і керівниць з-поміж 872 респонденток мають досвід управління понад п'ять років, трохи більше п'ятої частини (21,1%) відкрилась і працює у впродовж 2022–2024 рр., тобто почали здійснювати підприємницьку діяльність під час війни. Ще 12,3% адаптували свій бізнес до роботи в умовах пандемії, тобто перебувають на ринку останні 3–5 років. Відкрились у 2023 році й працюють менш як 12 місяців 14,6% жінок-підприємниць.

Діаграма 1.1.5 **Досвід управління бізнесом опитаних керівниць і підприємниць в Одеській області станом на вересень 2024 р., %**

Джерело: дані результатів опитування Pro-Consulting

Основною мотивацією до зайняття жіночим підприємництвом виступає матеріальний фактор, про що зазначила 441 респондентка (50,7%) з-поміж 869 респонденток-ФОП і керівниць, які дали відповідь на запитання, чому вони вирішили розпочати власний бізнес. Цей чинник, як один із головних, зазначали учасниці фокус-груп.

Діаграма 1.1.6 **Мотивація для відкриття власного бізнесу в Одеській області серед жінок-підприємниць і керівниць станом на вересень 2024 р., кількість від N=869⁶**

Джерело: дані результатів опитування Pro-Consulting

⁶ Відповідаючи на запитання про мотиви відкриття бізнесу, 169 респонденток вказали «Інше», ніж перелік з чотирьох опцій: бажання фінансової незалежності, мрія дитинства, відсутність альтернативних варіантів роботи і продовження сімейного бізнесу. Під час аналізу «Іншого» могла враховуватись більше, ніж одна відповідь.

На другому місці — брак альтернативних варіантів роботи, що вказали 144 респондентки (16,6%). У більшості випадків це відбулося після звільнення або внаслідок набуття професії правника, адвоката, податківця, фінансиста, аудитора.

Мотив «мрія дитинства, покликання, хобі, самореалізація» зазначили 86 респонденток (9,9%). Аматорське захоплення приготуванням кави, вирощуванням квітів, пошиттям одягу, любов'ю до землі привело респонденток до зайняття власним бізнесом.

Продовження сімейного бізнесу або партнерського бізнесу назвали основним мотивом 62 опитані (7,1%).

Ключовим мотивом **бажання працювати на себе й мати гнучкий графік** є прагнення до свободи та незалежності, «бути самій собі господинею», бажання керувати своїм часом, самостійно організовувати свій робочий простір і ритм праці, працювати дистанційно, що зазначили 46 респонденток (5,6%). **Легалізацію доходів** та отримання трудового стажу до пенсії, між іншого, зазначили 27 опитаних (3,1%). Серед них п'ятеро (0,5%) вказали оформлення ФОП як **форму співпраці з міжнародними організаціями** (ООН, ЮНІСЕФ), а також працевлаштування в ІТ-компанії.

Створення нового продукту або послуги стало приводом для започаткування власної справи у шести респонденток (0,7%). Серед них: дві освітянки, які були незадоволені станом сучасної української школи вирішили створити власні освітні продукти («працювала в державній школі, не сподобалась методика викладання, тому вирішила відкрити приватну школу за своєю методикою, як вважаю за потрібне», «низька заробітна плата по Україні у вчителів, жахливі умови вчительської праці як у приватних підприємців, так і в державних школах, тому я зробила свою школу»). Також є дві підприємці у сфері надання побутових послуг і охорони здоров'я — одна створила спільний із чоловіком бізнес із фізичної реабілітації («тому що фізичної реабілітації в Одесі дуже мало»), а інша, медик, не знайшла потрібних послуг для своїх дітей («хотіла надавати послуги, які не могла знайти для своїх дітей»). Урізноманітнити сферу побутового обслуговування в м. Ізмаїл вирішила ще одна представниця бізнесу («хотіла принести нову послугу в місто»). У більшості із цієї категорії спостерігається незадоволення наявним станом речей, бажанням покращити сферу, у якій підприємці тривалий час зайняті.

Для чотирьох респонденток (0,5%) відкриття ФОП стало оптимальним варіантом **у декретній відпустці** для поєднання догляду за дітьми з джерелом отримання прибутку. Також власним бізнесом зайнялися жінки, у родині яких немає годувальника. Ще четверо (0,5%) назвали **альтруїстичні мотиви** — допомагати людям, економіці України, створювати нові робочі місця, «рятувати коней від м'ясокомбінату».

Лише дві з 869 респонденток повідомили, що приводом для започаткування власної справи стала перемога в конкурсі на здобуття гранту. Одна відкрила власну консалтингову фірму з п'ятьма працівниками і працює на ринку менш як рік, а інша, пройшовши освітню програму «Дія-Бізнес-Одеса» є дизайнеркою, як ФОП працює самостійно менш як рік.

Таблиця 1.1.3 Крос-аналіз галузей і мотивацій у відкритті жіночого бізнесу в Одеській області станом на вересень 2024 р., кількість осіб, % від загальної вибірки N=869

Сфера зайнятості	Кількість	Частка, %	Фінансова незалежність	Мрія дитинства	Відсутність альтернатив	Продовження сімейного бізнесу	Бажання працювати на себе	Легалізація доходів	Нові послуги/продукти	Альтруїзм/Розбудова України	Декретна відпустка	Грант	Інше	Усього
Торгівля	341	39,2%	192	32	66	35	4	3	—	—	1	—	8	341
Ділові послуги, бухгалтер та аудит	156	18,0%	82	7	27	2	14	10	—	—	—	—	2	146
Побутові послуги (салони краси, хімічистки, пошив одягу)	122	14,0%	65	19	17	4	13	2	2	1	—	—	4	127
ІТ	33	3,8%	15	3	6	—	1	6	—	—	—	—	—	31
Виробництво	26	3,0%	3	1	1	1	2	—	—	—	1	—	2	11
Освіта	23	2,6%	8	4	—	2	3	1	2	1	2	—	1	24
Сільське господарство	20	2,3%	11	4	4	3	1	—	—	—	—	—	1	24
HoReCa	17	2,0%	5	2	2	1	1	—	—	—	—	—	3	14
Медицина	19	2,2%	6	4	3	2	1	—	1	—	—	—	—	17
Операції з нерухомістю	16	1,8%	5	1	3	1	—	2	—	—	—	—	1	13
Туризм	14	1,6%	9	2	—	1	1	—	—	—	—	—	—	13
Будівництво і архітектура	10	1,2%	6	1	1	2	—	—	—	1	—	—	—	11
Легка промисловість	8	0,9%	3	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	5
Вантажні перевезення	8	0,9%	5	—	2	2	1	—	—	—	—	—	1	11
Дизайн	4	0,5%	3	1	1	—	—	—	—	—	—	1	—	6
Мас медіа	6	0,7%	3	1	—	—	1	1	—	—	—	—	1	7
Консалтинг	6	0,7%	2	2	1	—	—	—	—	—	—	1	—	6
Юриспруденція	5	0,6%	3	—	1	—	—	—	1	—	—	—	2	7
Реклама	5	0,6%	—	—	2	1	1	—	—	—	—	—	—	4
Автомобільна галузь, СТО	4	0,5%	—	—	2	1	—	—	—	—	—	—	1	4
Поліграфія	3	0,3%	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2
Комунальне господарство	3	0,3%	1	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	3
Креативна індустрія	3	0,3%	3	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	4
Фінанси і страхування	3	0,3%	1	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	3
Пасажирські перевезення	2	0,2%	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1	3
Авіаційна галузь	2	0,2%	2	1	—	1	1	—	—	—	—	—	—	5

Таблиця 1.1.3 Продовження

Сфера зайнятості	Кількість	Частка, %	Фінансова незалежність	Мрія дитинства	Відсутність альтернатив	Продовження сімейного бізнесу	Бажання працювати на себе	Легалізація доходів	Нові послуги/продукти	Альтруїзм/Розбудова України	Декретна відпустка	Грант	Інше	Усього
Ветеринарія	2	0,2%	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	2
Харчова промисловість	1	0,1%	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Переробна промисловість	1	0,1%	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1
Прісноводне та морське рибальство	1	0,1%	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1
Аутсорсинг	1	0,1%	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Працевлаштування	1	0,1%	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Культура	1	0,1%	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Благодійність	1	0,1%	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	1
Важко сказати	1	0,1%	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Усього	869	100,0%	441	86	144	62	46	27	6	4	4	2	30	852

Джерело: дані результатів опитування Pro-Consulting

Найбільше охочих **мати фінансову незалежність** через відкриття бізнесу серед підприємниць, які працюють у сфері торгівлі (192), надання ділових послуг, як-от бухгалтер, аудит, консультації (82). Матеріальний чинник виявився вагомим і для жінок, що реалізували себе у сфері побутових послуг — 65, IT — 15, сільського господарства — 11 і туризму — 9. Брак альтернативної роботи — причина, поширена серед підприємниць у сфері ділових послуг, (27). Для цієї категорії також характерна найбільша зацікавленість у легалізації своєї діяльності, сплаті податків та офіційному оформленні контрактів — 10.

Цікаво, що 35 респонденток, які працюють у сфері торгівлі, є тими, хто **продовжив сімейний бізнес** («батьки ще в десять років привели на радіоринок, так поступово втягнулась у торгівлю»). За рекомендацією доньки розпочала власну справу в автомобільній галузі власниця станції технічного обслуговування з Одеського району, с. Миколаївка. Найбільше тих, хто зміг реалізувати **мрію дитинства**, серед респонденток, які займаються торгівлею та наданням побутових послуг.

Бажання працювати на себе найбільше виявляють жінки, які мають власний бізнес у сфері ділових і побутових послуг — 14 і 13 відповідно.

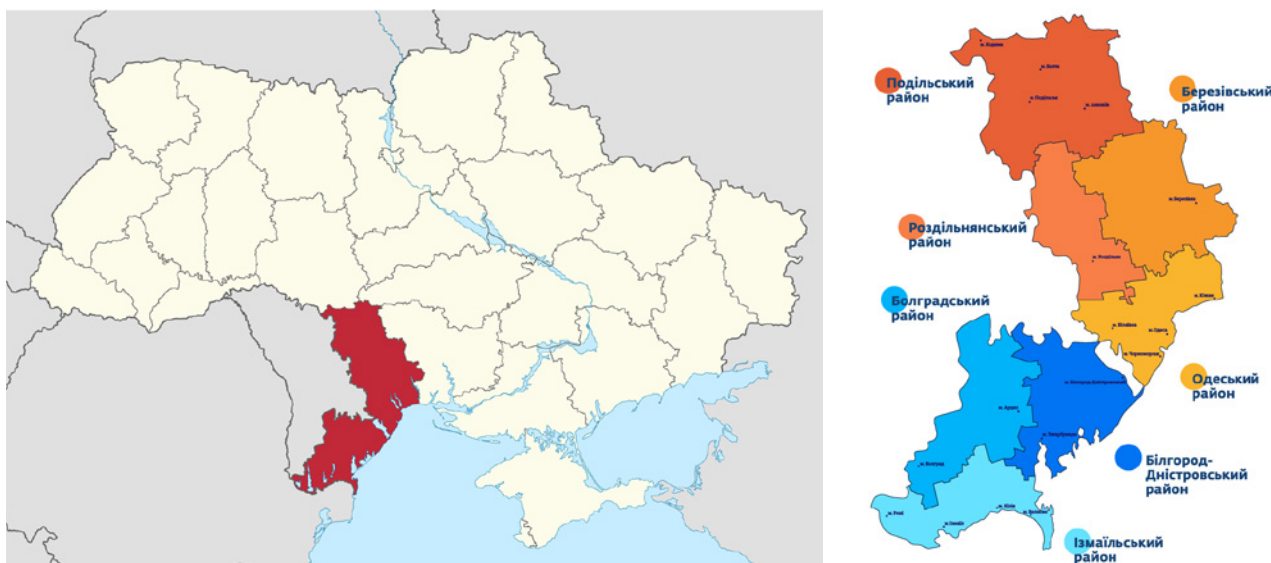
2 ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

2.1 АНАЛІЗ ЕКОНОМІЧНОГО СТАНУ В ОДЕСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Паспорт області

Одеса й Одеська область посідають важливе місце в економіці України завдяки своєму стратегічному та прикордонному розташуванню на узбережжі Чорного моря, розвиненій інфраструктурі, потужному промисловому й аграрному сектору, а також багатим природним, культурним і туристичним ресурсам.

Діаграма 2.1.1 **Одеська область на карті України станом на 2024 рік**

Джерело: [Wikimedia](#), [APP Одеської області](#)

Регіон володіє міжнародним транзитним потенціалом морських, річкових, залізничних, автомобільних вантажних і пасажирських перевезень, до 2022 року — авіаперевезень. На території Одещини розташовані сім морських портів і один річковий. З 20 найбільших морських зернових терміналів України 12 — у регіоні, серед них тільки на Одесу, Південний, Чорноморськ припадає 70% загальних обсягів оброблення всіх вантажів України.

Діаграма 2.1.2 **Транспортний кластер Одеської області станом на 2024 рік**Джерело: [APP Одеської області](#)

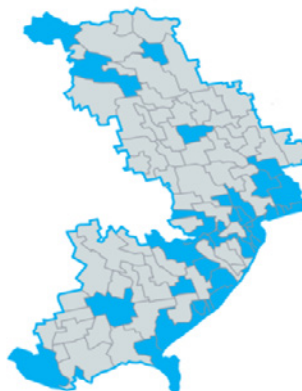
Також через Одещину проходить нафтопровід «Одеса-Броди», який у контексті польсько-українського співробітництва має перспективу перетворитись на «Одеса-Броди-Плоцьк-Гданськ»,⁷ значно посилюючи позиції України у Балто-Чорноморському і Дунайському регіонах. Стратегічне транзитне значення має Одеський припортовий завод⁸ та аміакопровід «Тольятті — Одеса», який є центром операцій з експорту азотних добрив. У регіоні зосереджено понад 20 галузей промисловості й більш ніж 130 000 підприємств та організацій.

Адміністративний поділ

Одеська область складається із: семи районів (Березівський, Білгород-Дністровський, Болградський, Ізмаїльський, Одеський, Подільський, Роздільнянський) 1 123 селищ, 19 міст, 91 територіальної громади. Адміністративний центр — Одеса.⁹

Діаграма 2.1.3 **Адміністративний устрій Одеської області з ОТГ, що зазнали пошкоджень внаслідок війни, станом на 2022 – I півріччя 2024 рр.**

7	Районів
1174	Населені пункти
91	Територіальна громада
32	Громади внесені до територій відновлення
16	Громад мають пошкодження соціальної інфраструктури та/або об'єктів житлового фонду
5	Громад мають пошкодження критичної інфраструктури

Джерело: Головне управління статистики в Одеській області, [Одеська ОВА, с. 40](#)

⁷ З інтерв'ю посла Польщі Ярослава Ґузи виданню mind.ua? 28.03.2024. URL: <https://mind.ua/publications/20271454-posol-polshchi-v-ukrayini-i-polshcha-i-ukrayina-dobre-usvidomlyuyut-shcho-vidsutnist-rishen-mozhe-prizvest> (дата звернення: 06.12.2024).

⁸ Стаття у mind.ua від 30.07.2024 «Одеський припортовий завод може скоро знову запрацювати. Хто за цим стоїть». URL: <https://mind.ua/publications/20276969-odeskij-priportovij-zavod-mozhe-skoro-znovu-zapracyuvati-hto-za-cim-stoyit> (дата звернення: 06.12.2024).

⁹ Агенція регіонального розвитку Одеської області. URL: <https://rdaod.com.ua/> (дата звернення: 06.12.2024).

Демографія

Оперативна чисельність наявного населення Одеської області на 1 січня 2024 року становила 2 480,89 тис. осіб.¹⁰ З 2014 року в Єдиній базі внутрішньо переміщених (ВПО) по Одеській області станом на 24.09.2024 зареєстровано 217,02 тис. осіб.¹¹ До початку повномасштабної війни, на 1 січня 2022 року кількість населення області складала 2 351,39 тис. осіб (5,71% мешканців України, без урахування тимчасово окупованої території АР Крим і м. Севастополя).

67% населення Одеської області сконцентровано у міських населених пунктах.

Таблиця 2.1.1 **Ключові показники людського капіталу в Одеській області станом на 2023 рік**¹²

Показник	2023
Чисельність населення, тис. осіб	2 480
Рівень зайнятості населення віком 15–70 років,%	56,5%
Чисельність зареєстрованих ВПО, тис. осіб	217
Кількість закладів вищої освіти, одиниць	22
Частка соціальних видатків,%	9,6%
Кількість ветеранів, тис. осіб	60

Джерело: за даними Державної служби статистики України

58% населення Одеської області проживає переважно в Одеському районі.¹³

Основні тенденції

Зміни в структурі зайнятості: війна призвела до скорочення робочих місць у багатьох секторах економіки Одещини. За оцінкою Державної служби зайнятості й Фонду міжнародної солідарності (Solidarity Fund PL), скорочення обсягів зайнятості в Одеській області у 2022 році не відрізнялося від інших промислово розвинених регіонів при загальному показникові 59%. Підприємства Одещини, що працюють, скоротили до 6% персоналу у 2023 році порівняно з 2022 роком. Спад відбувся й в IT-секторі через низьку частку броні від мобілізації та дефіцит професіоналів, більшість з яких залучені у військових проєктах.¹⁴

¹⁰ Рішення Одеської обласної ради Про затвердження Програми соціально-економічного та культурного розвитку Одеської області на 2024 рік, с. 29. URL: <https://oda.od.gov.ua/wp-content/uploads/2024/03/programa-soczialno-ekonomichnogo-ta-kulturnogo-rozvytku-odeskoyi-oblasti-na-2024-rik.pdf> (дата звернення: 06.12.2024).

¹¹ За даними Інформаційно-обчислювального центру Мінсоцполітики на 23.09.2024. URL: <https://www.ioc.gov.ua/analytics> (дата звернення: 06.12.2024).

¹² Стратегія відновлення та розвитку Одеської області, 07.02.2024 (драфтова версія). URL: <https://oda.od.gov.ua/wp-content/uploads/2024/06/draft-strategiyi-vidnovlennya-ta-rozvytku-odeskoyi-oblasti-na-period-2021-%E2%80%93-2027-stantom-na-07.02.2024.pdf> (дата звернення: 06.12.2024).

¹³ Звіт Аналіз соціально-економічного становища Одеської області, 31 жовтня 2023 р., с. 37. URL: <https://oda.od.gov.ua/wp-content/uploads/2024/06/analiz-soczialno-ekonomichnogo-stantovyshha-odeskoyi-oblasti.pdf> (дата звернення: 06.12.2024).

¹⁴ Повідомлення на сайті IT Ukraine Association від 01.02.2024 «Експорт IT послуг вперше за тривалий час знизився у річному показнику — дані за 2023 рік». URL: <https://itukraine.org.ua/eksport-it-poslug-vpershe-za-trivalij-chas-znizivsya-u-richnomu-pokazniku-dani-za-2023-rik/> (дата звернення: 06.12.2024).

Згідно з оцінкою Національного інституту стратегічних досліджень, у 2022–2023 рр. кількість офіційно зареєстрованих безробітних молодого віку в період війни зменшилась внаслідок зняття з обліку тих, хто мігрував за кордон (серед вимушених мігрантів приблизно 78% найбільш продуктивного віку — 18–40 років) та шляхом мобілізації до лав ЗСУ.¹⁵ Після початку повномасштабної війни й переміщення з інших областей відбулась більша концентрація населення у м. Одеса, що позначилося на структурі безробіття, збільшивши питому вагу міста в порівнянні з областю.

У 2023–2024 рр. відбувається зростання фактичної чисельності безробітних при зниженні кількості офіційно зареєстрованих безробітних. За останні два роки реєстрацій стало вдвічі менше. Згідно з офіційними даними за 2023 рік в Одеській області статус безробітної мали 16 878 жінок (76,7%), безробітного — 5 128 (23,3%) чоловіків.¹⁶ Варто зазначити, що не всі чоловіки стають на облік до Державного центру зайнятості внаслідок високої ймовірності бути мобілізованими, тому реальні цифри можуть бути вищими.

Таблиця 2.1.2 **Чисельність безробітних в Одеській області та м. Одеса станом на 2021 – 8 міс. 2024 рр., тис. осіб**

Кількість безробітних, тис. осіб	2021	2022	2023	8 міс. 2024
Одеська область	48,9 ¹⁷	37,9 ¹⁸	22,0 ¹⁹	↑26,1
м. Одеса	11,0 ²⁰	10,1 ²¹	7,6	↑9,7
Частка міста від області, %	22,5%	26,7%	34,8%	37,1%

Джерело: за даними Одеського обласного центру зайнятості

Також у м.Одеса спостерігалось зменшення попиту на робочу силу, пов'язане зі скороченням обсягів виробництва і повільними темпами його відновлення внаслідок повномасштабної війни. Крім того, відбувалось тимчасове переміщення робочої сили до інших регіонів на тлі погіршення безпекової ситуації. Іншою тенденцією став відтік висококваліфікованих кадрів за кордон (зокрема викладачів ЗВО з подальшим працевлаштуванням²²). «Відтік мізків» є довготривалим процесом для транзитивних економік, і стосується не лише Одеської області. Війна стала каталізатором не лише кількісної, а і якісної зміни демографічного складу населення України.

¹⁵ Звіт НІСД від 04.03.2024 «Відновлення ринку праці в Україні в умовах війни: регіональні аспекти». URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2024-03/az_regrinki-praci_04032024.pdf (дата звернення: 06.12.2024).

¹⁶ Ситуація на зареєстрованому ринку праці та діяльність Державної служби зайнятості у січні-грудні 2023 року, файл.xls, п. 10, п. 14, п. 25. URL: <https://ode.dcz.gov.ua/analitics/all> (дата звернення: 06.12.2024).

¹⁷ Довідка про діяльність Одеської обласної служби зайнятості у 2021 році від 11.01.2022. URL: <https://ode.dcz.gov.ua/novyna/pidsumky-diyalnosti-odeskoyi-oblasnoyi-sluzhby-zaynyatosti-u-2021-roci> (дата звернення: 06.12.2024).

¹⁸ Довідка про діяльність Одеської обласної служби зайнятості у 2022 році від 09.01.2023. URL: <https://ode.dcz.gov.ua/novyna/diyalnist-odeskoyi-oblasnoyi-sluzhby-zaynyatosti-u-2022-roci> (дата звернення: 06.12.2024).

¹⁹ Довідка про діяльність Одеської обласної служби зайнятості у 2023 році від 15.01.2024. URL: <https://ode.dcz.gov.ua/novyna/mayzhe-55-tys-bezrobitnyh-znayshly-robotu-za-spryannya-odeskoyi-oblasnoyi-sluzhby> (дата звернення: 06.12.2024).

²⁰ Довідка з офіційного сайту м.Одеса від 18.01.2022 «Одеса в цифрах: ринок праці на 1 січня». URL: <https://www.omr.gov.ua/ua/news/226198/> (дата звернення: 06.12.2024).

²¹ Довідка на офіційному сайті м.Одеса від 26.01.2023 «Ринок праці Одеси воєнного часу: цифри і факти» URL: <https://omr.gov.ua/ua/news/231484/> (дата звернення: 06.12.2024).

²² Аналітика Фонду Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва від 20.03.2024 «Академічне життя Одеси під час війни: виклики на тлі реформування вищої освіти». URL: <https://dif.org.ua/article/akademichne-zhittya-odesi-pid-chas-viyni-vikliki-na-tli-reformuvannya-vishchoi-osviti> (дата звернення: 06.12.2024).

Згідно з даними Одеського обласного центру зайнятості, станом на 1 вересня 2024 року 4513 осіб мали офіційний статус безробітного/безробітної.²³ З них жінки — 3 618 (80,4%), чоловіки — 882 (19,6%).

Таблиця 2.1.3 **Чисельність офіційно зареєстрованих безробітних в Одеській області станом на 2022 – 8 місяців 2024 рр., тис. осіб**

	01.01.2022	01.01.2023	01.01. 2024	01.08.2024	01.09.2024
Офіційний статус безробітного / безробітної	12,6	8,1	4,5	↑4,7	↓4,5

Джерело: за даними Одеського обласного центру зайнятості

Таблиця 2.1.4 **Розподіл окремих зареєстрованих категорій безробітних в Одеській області станом на 2022 – I квартал 2024, тис. осіб**

Категорія	2022	2023	За I кв. 2024
Молодь у віці до 35 років	14,3	8,8	3,2 ²⁴
Жінки	23,4	16,9	5,6 ²⁵
Особи з інвалідністю	1,9	1,6 ²⁶	0,7 ²⁷
ВПО	3,4	2,8 ²⁸	1,8 ²⁹

Джерело: за даними Одеського обласного центру зайнятості

Позитивна динаміка працевлаштування є скоріше наслідком відтоку населення та зростанням недовіри до ДСЗ й офіційного обліку. Наявне протиріччя між моделлю поведінки у ліберальному суспільстві, що формувалась останні 30 років, і імперативним характером вимог до громадян через війну.

За даними Державного центру зайнятості, у 2022 році Одеська область серед інших по Україні була серед тих, де проживала найменша частка підприємств (29%), які наймали представників уразливих груп населення. Також підприємства Одеської області найменше забезпечували навчанням: протягом 2022 року — 28% від загальної кількості по Україні. Станом на 2024 рік складнощі з працевлаштуванням лишаються.

²³ Статистична довідка Одеського обласного центру зайнятості від 01.09.2024 «Кількість вакансій та чисельність шукачів роботи у розрізі професій». URL: <https://ode.dcz.gov.ua/analitics/69> (дата звернення: 06.12.2024).

²⁴ Надання послуг окремим категоріям громадян Одеською обласною державною службою зайнятості у січні-березні 2024, файл.xls, п. 9. URL: <https://ode.dcz.gov.ua/analitics/66> (дата звернення: 06.12.2024).

²⁵ Ситуація на зареєстрованому ринку праці та діяльність ДСЗ в Одеській області, файл.xls, п. 8. URL: <https://ode.dcz.gov.ua/analitics/66> (дата звернення: 06.12.2024).

²⁶ Надання послуг окремим категоріям громадян Одеською обласною ДСЗ у січні-грудні 2023р., файл.xls, п. 4. URL: <https://ode.dcz.gov.ua/analitics/66> (дата звернення: 06.12.2024).

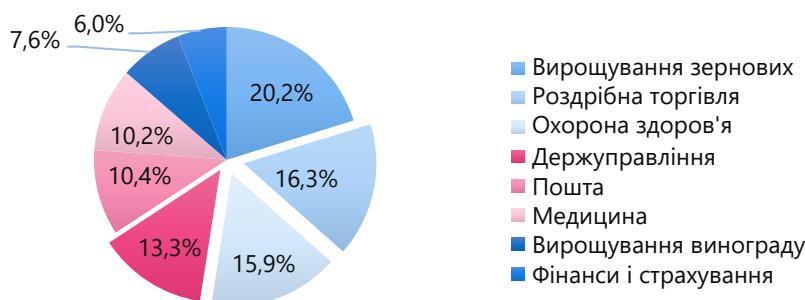
²⁷ Надання послуг окремим категоріям громадян Одеською обласною державною службою зайнятості у січні-березні 2024, файл.xls, п. 3. URL: <https://ode.dcz.gov.ua/analitics/66> (дата звернення: 06.12.2024).

²⁸ Надання послуг окремим категоріям громадян Одеською обласною ДСЗ у січні-грудні 2023р., файл.xls, п. 8. URL: <https://ode.dcz.gov.ua/analitics/66> (дата звернення: 06.12.2024).

²⁹ Надання послуг окремим категоріям громадян Одеською обласною державною службою зайнятості у січні-березні 2024, файл.xls, п. 7. URL: <https://ode.dcz.gov.ua/analitics/66> (дата звернення: 06.12.2024).

Серед безробітних в Одеській області станом на 2023 рік превалювали жінки у співвідношенні 7:3. За даними Одеського обласного центру зайнятості, найбільше безробітних жінок було у сільському господарстві, торгівлі, охороні здоров'я та державному управлінні.

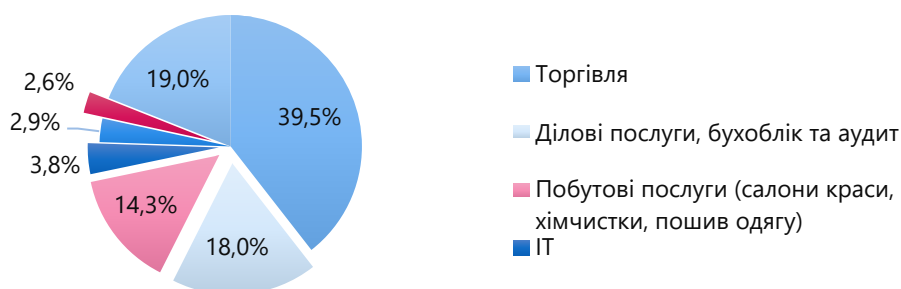
Діаграма 2.1.4 **Частка зі сфер діяльності, в яких жінки Одеської області втрачали роботу станом на 2023 рік, %**

Джерело: за даними Одеського обласного центру зайнятості³⁰

За даними кількісного опитування 869 жінок-підприємниць в Одеській області компанією Pro-Consulting у вересні 2024 року, найбільша частка респонденток (39,5%) працює в галузі торгівлі, 18% займаються наданням ділових послуг із бухгалтерії, аудиту, консультацій, ще 14,3% зайняті в секторі побутового обслуговування. Далі слідують: ІТ (3,8%), виробництво (2,9%) і надання освітніх послуг (2,6%).

Діаграма 2.1.5 **Сфери зайнятості жінок-підприємниць в Одеській області станом на вересень 2024 рік, %**

Джерело: дані результатів опитування Pro-Consulting

За результатами кількісного дослідження, проведеного компанією Pro-Consulting, у структурі зайнятості жінок Одеської області превалюють сфери з низькою часткою STEM (Science, Technology, Engineering, and Mathematics).³¹ Тобто в гендерному розрізі в регіоні переважно представлена традиційна сервісна економіка з низькою часткою впровадження наукових та технологічних розробок.

³⁰ Ситуація на зареєстрованому ринку праці та діяльність Державної служби зайнятості у січні-грудні 2023 року, файл.xls, п. 14. URL: <https://ode.dcz.gov.ua/analitics/all> (дата звернення: 06.12.2024).

³¹ STEM — параметр, що включає освітню і професійну спеціалізацію на природничих, інженерних науках, технології та математиці, загальноприйнятий у академічних і ділових колах провідних країн західного світу з початку 1990-тих років. Опосередковано впливає на рівень конкурентоспроможності та інноваційності економіки, її технологічної потужності та науковості. CRS Report for US Congress, August 1, 2012. URL: <https://sgp.fas.org/crs/misc/R42642.pdf> (дата звернення: 06.12.2024).

За нинішніх умов масової мобілізації чоловіків до лав Збройних Сил України у межах заходів з оборони держави наявний дефіцит кваліфікованих працівників у виробництві, оборонно-промисловому комплексі, вантажних перевезеннях, енергетиці, сільському господарстві, очевидно, буде компенсуватися шляхом **залучення жінок і впровадження для них відповідної STEM-освіти**. Окремі програми з прикладного навчання за цими напрямками вже реалізують під егідою шведського проєкту Reskilling Ukraine,³² Greenpeace.³³ Ренд із популяризації освіти в галузі технічних і природничих наук може стати довгостроковим підходом у розв'язанні проблеми.

На думку експертів, залучених до опитування, є більш «жіночі» професії, оскільки працю, пов'язану з фізичним навантаженням здебільшого виконують чоловіки. Проте після повномасштабного вторгнення внаслідок мобілізації чоловіків жінки вимушені займатися різними видами діяльності без огляду на важкість праці. У власному бізнесі жінки самі обирають своє навантаження, оцінюють власні можливості й уміння. Якщо казати про найманих працівників, експерти зазначили, що збільшилася частка водійок трамваїв і вантажного транспорту. Жінки возять гуманітарні вантажі, працюють в агросекторі комбайнерками, збільшилась частка жінок на прикордонні, у сфері поштової доставки, де раніше були чоловіки.

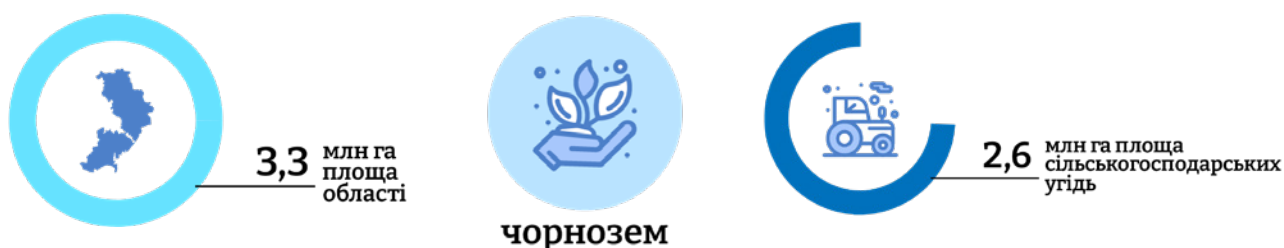
Валовий регіональний продукт в Одеській області

ВРП

Перед війною Одеська область була сьомою за розмірами регіональною економікою в Україні за показником валового регіонального продукту (ВРП), який у 2021 році становив 271,7 млрд грн. Питома вага регіону у ВВП країни — 5%.

Одеська область завдяки чорноземним ґрунтам із високою природною родючістю й теплому клімату посідає 13 місце серед регіонів України за обсягами виробництва сільськогосподарської продукції.³⁴

Діаграма 2.1.6 Аграрний потенціал Одещини станом на 2024 рік

Джерело: [АПУ Одеської області](#)

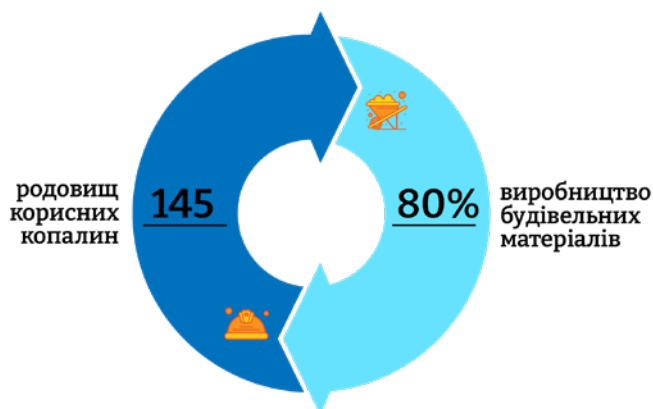
³² Про участь Reskilling Ukraine у перекваліфікації жінок, Конфедерація роботодавців України, від 19.08.2024. URL: <https://employers.org.ua/news/id2644> (дата звернення: 06.12.2024).

³³ Greenpeace та «Атмосфера» запрошують на курс «Монтувальниця сонячних електростанцій» від 31 липня 2024. URL: <https://www.greenpeace.org/ukraine/novyny/1855/greenpeace-ta-atmosfera-zaproshuiut-na-kurs-montuvalnytsia-soniachnykh-elektrostantsii/> (дата звернення: 06.12.2024).

³⁴ Сільське господарство Одещини займає провідну позицію в українській економіці від 20.11.2023. URL: <https://dilova.com.ua/odeschina/silske-gospodarstvo-odeshhini-zajma%D1%94-providnu-pozicziyu-v-ukra%D1%97niskij-ekonomicz/> (дата звернення: 06.12.2024).

Регіон входить до Придунайського нафтогазоносного району з понад 160 родовищ твердих і рідких корисних копалин (піски, суглинки, гравій, галька, граніти, вапняк, нафта, природний газ, залізна руда, фосфорити, кольорові метали, золото, кам'яне та буре вугілля, лікувальні грязі тощо). 80% будівельних матеріалів, що використовують у місцевій будівельній галузі, вироблено в області.

Діаграма 2.1.7 Гірничодобувний потенціал Одеської області станом на 2024 рік

Джерело: [APP Одеської області](#)

Також Одещина володіє значним потенціалом відновлюваних джерел енергії. Регіон характеризується одним із найвищих показників сонячної активності в Україні, з кількістю сонячних днів — 310 на рік. Інсоляція досягає 1 401 кВт/м² на рік.³⁵

Серед дев'ятьох рекреаційних регіонів України Одеська область вирізняється унікальним природноресурсним і біосферним потенціалом, що має лікувальне й курортно-рекреаційне значення. Він включає:

- 17 джерел мінеральних вод;
- 22 рекреаційні зони з бальнеологічними курортами;
- Куяльницький лиман — курорт державного значення «Куяльник»;
- 29 санаторно-курортних закладів;
- ~1 200 закладів туристичного розміщення;
- 46 туристичних маршрутів;
- історико-культурні пам'ятники, деякі з яких перебувають під егідою ЮНЕСКО.³⁶

Таблиця 2.1.5 Ключові економічні показники Одещини у 2021–2023 рр., частка регіону в порівнянні з Україною, млрд дол. США, %

	Україна, ВВП		Одеська область, ВРП			
	2021, млрд дол.	2023, млрд дол.	2021, млрд дол.	Частка у 2021, %	2023, млрд дол.	Частка у 2023, %
ВВП України/ВРП області	199,8	178,7	9,9	5%	6,2	3,5%
С/г	21,6	13,2	1,0	4,6%	0,3	2%

³⁵ Звіт Аналіз соціально-економічного становища Одеської області, 31 жовтня 2023 р., с. 114. URL: <https://oda.od.gov.ua/wp-content/uploads/2024/06/analiz-soczialno-ekonomichnogo-stanovyshha-odeskoyi-oblasti.pdf> (дата звернення: 06.12.2024).

³⁶ Паспорт Одеської області за 2022 рік, с. 32. URL: <https://oda.od.gov.ua/wp-content/uploads/2023/08/pasport-odeskoyi-oblasti-za-2022-rik.pdf> (дата звернення: 06.12.2024).

Таблиця 2.1.5 Продовження

	Україна, ВВП		Одеська область, ВРП			
	2021, млрд дол.	2023, млрд дол.	2021, млрд дол.	Частка у 2021,%	2023, млрд дол.	Частка у 2023,%
Промисловість	34,6 ³⁷	14,6	0,9	2,5%	0,2	1,6%
Послуги	141,8	127,4	8,0	5,6%	5,6	4,4%
Прямі іноземні інвестиції	6,5 ³⁸	4,2	1,6 ³⁹	24,6%	1,4	33,3%
Експорт	68,1	35,8	0,9	1,4%	1,9	5,0%
Імпорт	72,82	63,5	0,5	0,7%	2,4	3,7%

Джерело: за даними Державної служби статистики України, [Statista](#), [СБ](#), [Держмитслужби](#), [UNCTAD](#), оцінка Pro-Consulting.

*Дані ВВП України без врахування окупованих територій Донецької, Луганської областей і АПК Крим

Після повномасштабного вторгнення експорт через Одеську область на тлі скорочення загального державного показника зріс у понад 2,5 рази, імпорт — у понад п'ять разів, зовнішньоторгівельні операції підприємства Одещини упродовж зазначеного періоду здійснювали з партнерами зі 175 країн світу. Коефіцієнт покриття експортом імпорту становив 0,76 (за 2022 р. — 1,13). На сьогодні Одеська область за теперішніх обставин є чи не єдиним морським шляхом України. Основні статті експорту: продукція АПК, метали, продукти неорганічної хімії, добрива.

У зв'язку з повномасштабним вторгненням структура ВРП Одеської області зазнала змін: частка зовнішньої торгівлі збільшилася на тлі скорочення обсягів інших галузей. Це пов'язано зі скороченням промислового виробництва, вимушеною евакуацією і перевлаштуванням логістичних ланцюжків. Упродовж 2022–2024 рр. російські обстріли пошкодили портові потужності Одеси й інших транзитних об'єктів області. Окрім того, руйнувань зазнала й соціальна інфраструктура регіону.⁴⁰

За I півріччя 2024 року експорт товарів в Одеській області склав 951,6 млн дол. США, імпорт — 1 335,4 млн дол. США. Негативне сальдо досягло позначки 383,8 млн дол. США.⁴¹

За даними Державної служби статистики, валовий регіональний продукт (ВРП) Одеської області у 2023 році зріс на 5% у порівнянні з попереднім роком. Це свідчить про стабільність і поступове відновлення економіки регіону, попри виклики, пов'язані з війною в Україні.

³⁷ Обсяг промислового виробництва в Україні у 2021 році за даними Світового банку. URL: [https://tradingeconomics.com/ukraine/industrial-production-constant-us\\$-wb-data.html](https://tradingeconomics.com/ukraine/industrial-production-constant-us$-wb-data.html) (дата звернення: 06.12.2024).

³⁸ Прямі іноземні інвестиції в Україні у 2021 р., UNCTAD, World Investment Report, 2022 у звіті USAID від 13.03.2023 'A New Ukraine: catalyzing investment in freedom, peace and prosperity', с.4. URL: https://www.usaid.gov/sites/default/files/2023-04/EDGE%20UIPA%20Report_Production%20-%20Online%20version_AC.pdf

³⁹ Паспорт Одеської області за 2022 рік, с. 33. URL: <https://oda.od.gov.ua/wp-content/uploads/2023/08/pasport-odeskoyi-oblasti-za-2022-rik.pdf> (дата звернення: 06.12.2024).

⁴⁰ Стратегія відновлення та розвитку Одеської області, 07.02.2024 (драфтова версія). URL: <https://oda.od.gov.ua/wp-content/uploads/2024/06/draft-strategiyi-vidnovlennya-ta-rozvytku-odeskoyi-oblasti-na-period-2021-%E2%80%93-2027-stanom-na-07.02.2024.pdf> (дата звернення: 06.12.2024).

⁴¹ Регіональні обсяги зовнішньої торгівлі товарами у I півріччі 2024 року за даними Держстату України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 06.12.2024).

Промисловість

В Одеській області бюджетоутворювальними підприємствами виступають морські торговельні порти, об'єкти нафторозподільної та газорозподільної системи, відновлювальної енергетики, промтоварний ринок «Сьомий кілометр», об'єкти транспортної інфраструктури.

Фінансові показники ДП «Адміністрація морських портів України» були погіршені внаслідок війни. Також мали збитки й об'єкти «зеленої енергетики».⁴² Проте за два роки ситуація у сфері морських перевезень змінилась на краще, зокрема завдяки коштам від приватизації. Також у ДП «Регіональні електричні мережі», ДП «Автомобільні дороги України», ТОВ «Цемент» зріс чистий дохід.⁴³

Якщо у I півріччі 2022 року промисловість області працювала на 55–60% довоєнних показників, то у 2023 році це вже 70–80%. Гарні результати відстежують на переробних підприємствах, особливо з виробництва харчових продуктів, готових металевих виробів і легкої промисловості.

Станом на 2024 рік промисловий комплекс Одеси нараховує близько 500 підприємств у харчовій, легкій, хімічній промисловості, машинобудуванні, деревообробці.⁴⁴

Основна частина підприємств спеціалізується на виробництві:

- продуктів харчування — підприємства працюють на повну потужність;
- медикаментів (ТДВ «Інтерхім» — більше 100% нормативної потужності);
- металопродукції (ПрАТ «Стальканат» — повна потужність);
- електричного обладнання (ПАТ «Одескабель» — 95%);
- машин (ПрАТ «Одеський машинобудівний завод» — 82%, ТОВ «Телекарт-Прилад» — 85%);
- будівельних матеріалів (ТОВ «Цемент» — 35%).⁴⁵

Агропромисловий комплекс

Попри війну, аграрний сектор залишається одним із найбільш стабільних. Однак логістика й експорт сільськогосподарської продукції ускладнені. Деякі компанії переорієнтували половину своїх поставок зерна на порти Дунаю, де вартість експорту на 6–7 дол./тонна вище.⁴⁶

⁴² Повідомлення Української Вітроенергетичної Асоціації від 08.01.2024 про пошкодження вітротурбіни британської компанії Elementum Energy. URL: <https://www.facebook.com/ukrwindenergyassociation/posts/pfbid02JPDCBoTJ9Z3s6Ks2AMn45TE7SH6JaJTyMytSD5HaNyNtkNCQY4NyGKmpX89LpHnNI> (дата звернення: 06.12.2024).

⁴³ Рейтинг StateWatch від 03.09.2024 Енергетика, транспорт, оборона: держкомпанії, що демонструють найкращі фінансові показники. URL: <https://statewatch.org.ua/publications/enerhetyka-transport-oborona-derzhkompanii-shcho-demonstruiut-naykrashchi-finansovi-pokaznyky-reytynh-statewatch/> (дата звернення: 06.12.2024).

⁴⁴ Цитата мера Одеси Геннадія Труханова в інформаційному повідомленні видання «Ділова столиця» від 13.09.2024 «Odesa Economic Revival forum 2024: розквіт України почнеться з Одеси». URL: <https://www.dsnews.ua/ukr/economics/odesa-economic-revival-forum-2024-rozkvit-ukrajini-pochnetsya-z-odesi-13092024-508003> (дата звернення: 06.12.2024).

⁴⁵ Звіт Департаменту економічного розвитку Одеської міської ради за 2023 рік, с. 7. URL: https://omr.gov.ua/Files/2024/ZVITU_2023/economika_2023.pdf (дата звернення: 06.12.2024).

⁴⁶ Дані UkrAgroConsult від 30.08.2024. URL: <https://ukragroconsult.com/news/ukrayina-logistyka-2024-25-odesyky-porty-peretyaguyuty-zernovi-potoky/> (дата звернення: 06.12.2024).

Енергетика

На території області працює 75 об'єктів енергетичної інфраструктури з відновлювальних джерел енергії загальною потужністю 761,7 МВт.⁴⁷ З них у власності ДТЕК Одеські електромережі 2724 об'єктів загальною потужністю 556,4 МВт.⁴⁸ Це 6,9% від загальної генерації ВДЕ в Україні.⁴⁹ Усього промислових СЕС в області станом на 2023 рік було 56.⁵⁰ Також на Одещині функціонують три вітропарки.⁵¹ Використання вітростанцій пом'якшило проблему вимкнень електроенергії в Одеській області під час масованих обстрілів 2023 року,⁵² коли завдяки енергії вітру було забезпечено 100 000 споживачів із півмільйона.

Торгівля

Один із найбільших у Східній Європі ринок промислових товарів «Сьомий кілометр» (офіційна назва — ТОВ «Промтоварний ринок»), що у передпандемічні й воєнні часи забезпечував роботою 10 000 підприємців і мав щоденне відвідування до 150 тисяч покупців, Фонд державного майна України з 2023 року намагається продати, проте п'ята спроба реалізації в січні 2024 року зі стартовою ціною 104,116 млн грн була безрезультатною.⁵³

Сфера послуг

Туризм, який раніше був одним з основних джерел доходів для регіону, зазнав значних втрат у 2022 році, проте вже 2023 року продемонстрував ознаки відновлення, а в I півріччі 2024 року відзначається зростання на 39,8% у порівнянні з аналогічним періодом 2023 року.⁵⁴

⁴⁷ Програма соціально-економічного та культурного розвитку Одеської області на 2023 рік та основні напрями розвитку на 2024–2025 роки. Одеська ОДА, с. 26. URL: <https://oda.od.gov.ua/wp-content/uploads/2024/03/programa-soczialno-ekonomichnogo-ta-kulturnogo-rozvytku-odeskoyi-oblasti-na-2024-rik.pdf> (дата звернення: 06.12.2024).

⁴⁸ Повідомлення Суспільного від 24.01.2024. URL: <https://suspihne.media/odesa/668208-u-2023-roci-do-merez-na-odesini-pidednali-ponad-300-sonacnih-ta-vitrovih-elektrostanacij/> (дата звернення: 06.12.2024).

⁴⁹ Стратегія відновлення та розвитку Одеської області, 07.02.2024 (драфтова версія), с. 15. URL: <https://oda.od.gov.ua/wp-content/uploads/2024/06/draft-strategiyi-vidnovlennya-ta-rozvytku-odeskoyi-oblasti-na-period-2021-%E2%80%93-2027-stanom-na-07.02.2024.pdf> (дата звернення: 06.12.2024).

⁵⁰ Звіт Аналіз соціально-економічного становища Одеської області, 31 жовтня 2023 р., с. 114. URL: <https://oda.od.gov.ua/wp-content/uploads/2024/06/analiz-soczialno-ekonomichnogo-stanovyshha-odeskoyi-oblasti.pdf> (дата звернення: 06.12.2024).

⁵¹ Стаття «Вітрова енергетика в Одеській області: які перспективи розвитку та чому вона необхідна регіону» від 15.04.2023 на сайті Суспільне. URL: <https://suspihne.media/odesa/445464-vitrova-energetika-v-odeskij-oblasti-aki-perspektivi-rozvitku-ta-comu-vona-neobhidna-regionu/> (дата звернення: 06.12.2024).

⁵² «Коли були пошкоджені автотрансформатори на підстанції НЕК «Укренерго» в Одеській області, за рахунок двох вітропарків вони забезпечували електроенергією критичну інфраструктуру і близько 100 тис. споживачів», цитата заяви першого заступника міністра енергетики України Юрія Власенка під час круглого столу 30.03.2023. URL: <https://youtu.be/mttgzbzvoM18> (дата звернення: 06.12.2024).

⁵³ Повідомлення Суспільного від 21.01.2024. URL: <https://suspihne.media/odesa/665956-skladi-poblizu-odeskogo-rinku-somij-kilometr-vtrete-vistavili-na-aukcion/> (дата звернення: 06.12.2024).

⁵⁴ Прямі іноземні інвестиції в Україні у 2021 р., UNCTAD, World Investment Report, 2022 у звіті USAID від 13.03.2023 'A New Ukraine: catalyzing investment in freedom, peace and prosperity', с. 4. URL: https://www.usaid.gov/sites/default/files/2023-04/EDGE%20UIPA%20Report_Production%20-%20Online%20version_AC.pdf (дата звернення: 06.12.2024).

Інвестиції

Одеська область у I кварталі 2024 року стала абсолютним лідером за темпами росту інвестицій (21%).⁵⁵ Загальний обсяг прямих іноземних інвестицій досяг 1 730,2 млн доларів. Це на 299,7 млн доларів більше, ніж у кінці 2023 року, і перевищує довоєнний рівень інвестицій станом на кінець 2021 року. 2023 року Одещина увійшла в трійку областей України, де найчастіше реєструють компанії з іноземними інвестиціями. Регіон посів третє місце в рейтингу YouControl⁵⁶ із 484 зареєстрованими спільними підприємствами. Більша частина бізнесів з іноземними інвестиціями працюють у сфері гуртової та роздрібної торгівлі, ремонту автотранспортних засобів і мотоциклів. Також активність іноземних інвесторів спостерігали в переробній промисловості, професійній, науковій і технічній діяльності, будівництві й нерухомості, транспортній сфері та ІТ.

Інфляція

Зростання цін на товари й послуги стало одним із найбільш відчутних наслідків війни для населення. Проте починаючи з 2023 року, показники щодо інфляції почали поступово поліпшуватися.

Таблиця 2.1.6 **Середній рівень інфляції в Одеській області помісячно за результатами 2022–7 місяців 2024 рр., %**

Місяць	2022	2023	За 7 міс. 2024
Січень	101,3	101,2	100,4
Лютий	102,8	100,7	100,3
Березень	102,3	101,7	100,5
Квітень	102,9	100,4	100,2
Травень	102,0	100,3	100,6
Червень	103,2	101,1	102,2
Липень	101,5	98,9	100,0
Серпень	100,5	98,0	-
Вересень	101,5	100,3	-
Жовтень	102,9	100,7	-
Листопад	101,2	100,4	-
Грудень	100,6	100,3	-
Середній рівень за рік	125,2	104,0	104,3

Джерело: за даними інформаційного порталу [Мінфін](#)

Порівняння даних за 2022, 2023 рік і I півріччя 2024 року дає змогу припустити певну стабілізацію показників інфляції в Одеській області.

⁵⁵ Голова Одеської ОВА Олег Кіпер із посиланням на попередні дані НБУ за I квартал 2024 р. URL: <https://t.me/odeskaODA/6165> (дата звернення: 06.12.2024).

⁵⁶ Повідомлення на сайт YouControl від 13.06.2024 «Іноземні інвестиції в Україні: 189 млрд грн виручки за 2023». URL: <https://youcontrol.com.ua/data-research/inozemni-investytsiyi-v-ukrayini-189-mlrd-hrn-vyruchky-za-2023/> (дата звернення: 06.12.2024).

Таблиця 2.1.7 **Рівень інфляції в Одеській області в порівнянні з Україною за результатами 7 міс. 2024 року, %**

Період	Рівень інфляції по Україні	Рівень інфляції по Одеській області	Різниця, %
Січень	100,4	100,9	0,5
Лютий	100,3	100,0	-0,3
Березень	100,5	100,5	0
Квітень	100,2	99,5	-0,7
Травень	100,6	100,4	-0,2
Червень	102,2	102,5	0,3
Липень	100,0	99,6	-0,4
Середній рівень	104,3	103,4	-

Джерело: за даними інформаційного порталу [Мінфін](#)

Індекс споживчих цін в Одеській області у серпні 2024 року коштом деяких категорій продуктів харчування продемонстрував позитивну динаміку.⁵⁷ Це могло відбутися завдяки надходженню в реалізацію сільськогосподарської продукції нового врожаю.

⁵⁷ Індекс споживчих цін в Одеській області у серпні 2024 року від ГУ статистики в Одеській області, інфографіка. URL: https://od.ukrstat.gov.ua/infografika/inf_ciny/2024/ig_ciny_08_2024.pdf (дата звернення: 06.12.2024).

3 ВИЗНАЧЕННЯ КЛЮЧОВИХ ПОКАЗНИКІВ ПІДПРИЄМНИЦТВА ЗАГАЛОМ

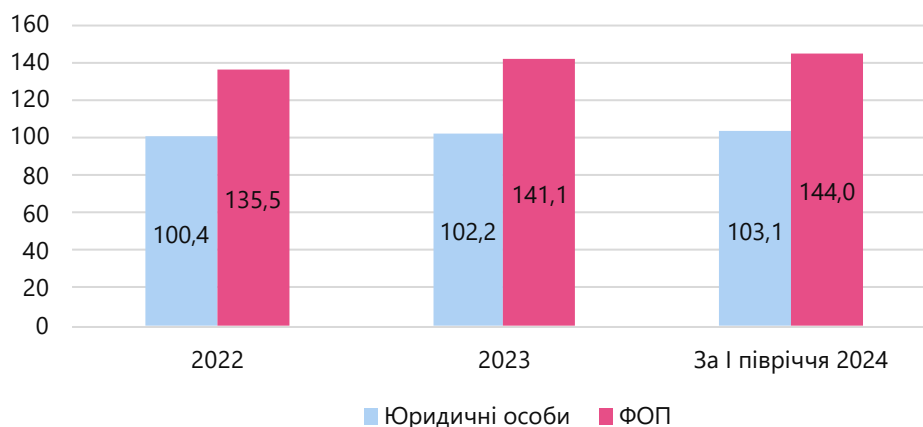
3.1 КЛЮЧОВІ ПОКАЗНИКИ, ЯКІ ХАРАКТЕРИЗУЮТЬ СТАН ПІДПРИЄМНИЦТВА В ОДЕСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Кількість суб'єктів господарювання

За I півріччя 2024 року понад **247,1 тис.** платників податків перебувають на обліку в податковій службі Одеської області, зокрема 103,1 тис. юридичних осіб і **144 тис. фізичних осіб — підприємців**.⁵⁸

Протягом I півріччя 2024 року взято на облік в органах податкової служби Одеської області 10,9 тис. новостворених платників податків, з яких 9,7 тис. фізичних осіб-підприємців та 1 тис. юридичних осіб.

Діаграма 3.1.1 **Динаміка кількості платників податків, які знаходяться на обліку в Одеській області, станом на 2022 – I півріччя 2024 рр., тис. суб'єктів**

Джерело: ГУ ДПС в Одеській області, [Одеської обласної державної адміністрації](#), YouControl

Разом з тим за перше півріччя 2024 року 7 113 фізичних осіб-підприємців закрились в Одесі. У YC.Market пояснюють це явище реалізацією «відкладеного попиту» на юридичне оформлення припинення бізнесу, який виник раніше.⁵⁹

⁵⁸ Головне управління ДПС в Одеській області. URL: <https://od.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/802001.html> (дата звернення: 06.12.2024).

⁵⁹ «Закриття ФОПів в Україні зросло на 54%, а компаній — на 15%», повідомлення YC.Market від 04 липня 2024 року. URL: <https://blog.youcontrol.market/zakrittia-fopiv-v-ukrayini-zroslo-na-54-a-kompanii-na-15/> (дата звернення: 06.12.2024).

Одеська область стала другим регіоном України за кількістю компаній, які переїхали від початку 2022 року — майже 19 тис. За даними єдиного державного реєстру юридичних осіб, з Одеської області переїхали 60 компаній. Найпопулярнішими напрямками, куди рухався бізнес, були Київська й Закарпатська області. Серед усіх компаній найчастіше релокувалися ті, що спеціалізуються на гуртовій торгівлі.

Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг)

Найбільше надходжень до бюджету Одеської області за січень-травень 2024 року генерували підприємства гуртової та роздрібною торгівлі (22,7%), транспортної галузі (20,3%), промисловості (14,9%), і сільського господарства (10,1%).⁶⁰ Протягом I півріччя 2024 року платниками ПДВ в Одеській області було зареєстровано 815 юридичних осіб і 178 фізичних осіб — підприємців.⁶¹

За даними Головного управління Державної податкової служби в Одеській області, у 2023 році надходження до зведеного бюджету регіону становили 43 905,2 млн грн. Це на 7 047,2 млн грн, або на 19,2% більше, ніж у 2022 році.⁶² Серед видів економічної діяльності у 2023 році основними бюджетоформувальними галузями в загальних надходженнях до зведеного бюджету були: державне управління й оборона (28,3%), гуртова й роздрібна торгівля (14,4%), транспорт, складське господарство, поштова, кур'єрська діяльність (13,5%) і промисловість (9,1%).

Водночас основними донорами бюджету Одеської міської територіальної громади у 2023 році були 27 бюджетоутворювальних підприємств.⁶³ Обсяг реалізованої продукції (послуг) склав 123,5 млн грн. На підприємствах працювало понад 15 тис осіб, що становить 7% від середньо-облікової чисельності працівників по м. Одесі.

У 2023 році надходження єдиного податку до бюджету склали 1,7 млрд грн, що на 8,7% більше, ніж у 2022 році. 71% від зазначеної суми надійшло від фізичних осіб — підприємців I–III груп платників єдиного податку, а 29% — від юридичних осіб III групи платників єдиного податку.

У порівнянні з 2022 роком, у 2023 році в м. Одеса спостерігали поживавлення ділової активності. Зокрема про це свідчить збільшення кількості реєстрацій нових суб'єктів господарювання: кількість зареєстрованих фізичних осіб-підприємців склала 10,5 тис. одиниць (+59,4% до 2022 року), юридичних осіб — 1,8 тис. одиниць (+13,8% до 2022 року).

Експортна активність

Із серпня 2023 року порти Великої Одеси частково поновили свою діяльність (Український тимчасовий морський коридор) і розпочали налагодження процесу експортних операцій. Так, станом на 03.02.2024 р. вантажообіг склав понад 20 млн тонн, зокрема агропродукція — 14,3 млн тонн на 661 судні-експортеру в понад 32 країни світу. Серед іншої експортованої з Одещини

⁶⁰ Розпорядження № 707/А-2024 Одеської обласної військової адміністрації Про внесення змін до Програми розвитку конкурентоспроможності малого та середнього підприємництва в Одеській області на 2021–2024 рр. від 29.07.2024, с. 4–5. URL: <https://oda.od.gov.ua/wp-content/uploads/2024/07/rozporядzhennya-vid-29.07.2024-%E2%84%96707.a-2024-pro-vnesennya-zmin-do-programy-vid-08.11.2023.pdf> (дата звернення: 06.12.2024).

⁶¹ Звіт ГУ ДПС в Одеській області про виконання плану роботи на перше півріччя 2024 року. URL: https://od.tax.gov.ua/data/material/000/683/807740/zvit_1_pivr_2024.pdf (дата звернення: 06.12.2024).

⁶² Звіт ГУ ДПС в Одеській області про виконання Плану роботи на 2023 рік, с. 3. URL: https://od.tax.gov.ua/data/material/000/633/753551/zvit_rik_2023.pdf (дата звернення: 06.12.2024).

⁶³ Звіт Департаменту економічного розвитку Одеської міської ради за 2023 рік, с. 7. URL: https://omr.gov.ua/Files/2024/ZVITU_2023/economika_2023.pdf (дата звернення: 06.12.2024).

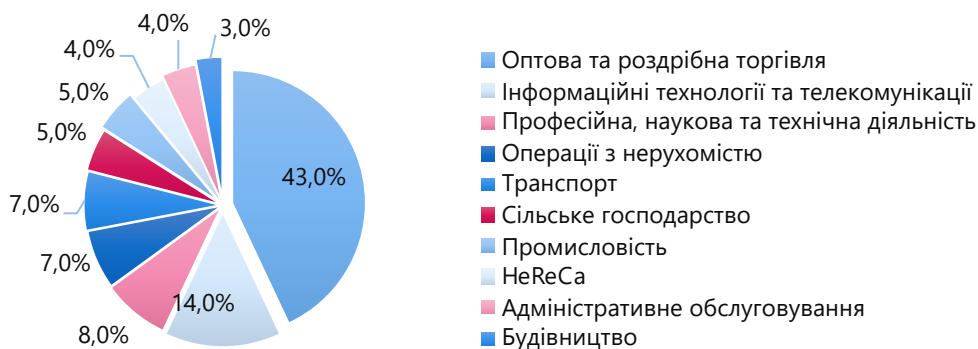
продукції: алюмінієві бруски, вимірювальні прилади, медичні інструменти й терапевтичні прилади, гетероциклічні сполуки азоту, нуклеїнові кислоти та їхні солі.⁶⁴

Галузева структура підприємництва

Одеська область характеризується диверсифікованою структурою підприємництва. Основні галузі за обсягами (за виторгом у грошовому вираженні): торгівля (25%), промисловість (20%), сільське господарство (15%), транспорт і логістика (10%), будівництво (10%), IT-сектор (1,7%).⁶⁵

Найбільше суб'єктів малого й середнього підприємництва Одещини здійснюють діяльність у сфері гуртової та роздрібно торгівлі (38,2%); інформаційних технологій і телекомунікацій (12,0%); професійної, наукової та технічної діяльності (6,9%); операцій з нерухомим майном (6,5%); транспорту (6,1%); сільського господарства (4,7%); промисловості (4,4%); готельно-ресторанного господарства (3,5%); адміністративного, допоміжного обслуговування (3,2%); будівництва (2,8%).⁶⁶

Діаграма 3.1.2 Галузева структура підприємництва в Одеській області станом на 01.06.2024, %

Джерело: за даними Одеської обласної державної адміністрації, оцінка Pro-Consulting

3.2 ОСНОВНІ ПОКАЗНИКИ ЖІНОЧОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В ОДЕСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Кількість зареєстрованих жінок-підприємниць

За даними Державної служби статистики України, станом на 1 січня 2023 року в Одеській області було зареєстровано 94,8 тис. фізичних осіб — підприємців, з яких жінки — це 45,3 тис. або 47,8%.⁶⁷ У 2023 році в м. Одеса було зареєстровано понад 12 тис. підприємниць, що складає близько 45%

⁶⁴ Звіт UNIDO Ukraine industrial country diagnostics 2023. Executive summary, p.26–28. URL: https://stat.unido.org/sites/default/files/file/initiatives/Executive_summary_UNIDO_Industrial_Diagnostic_Study_Ukraine_2024.pdf (дата звернення: 06.12.2024).

⁶⁵ Повідомлення у блозі YouControl від 22.02.2024 Розвиток IT в Україні: поточна ситуація та перспективи. Дані про частку IT-сектору наводяться у розрізі всієї України. URL: <https://blog.youcontrol.market/rozvitok-it-v-ukrayini-potochna-situatsiia-ta-pierspektivi/> (дата звернення: 06.12.2024).

⁶⁶ Розпорядження № 707/А-2024 Одеської обласної військової адміністрації Про внесення змін до Програми розвитку конкурентоспроможності малого та середнього підприємництва в Одеській області на 2021–2024 рр. від 29.07.2024, с. 5. URL: <https://oda.od.gov.ua/wp-content/uploads/2024/07/rozporjadzhennya-vid-29.07.2024-%E2%84%96707.a-2024-pro-vnesennya-zmin-do-programy-vid-08.11.2023.pdf> (дата звернення: 06.12.2024).

⁶⁷ Дані Держстату на 01.01.2023 щодо кількості зареєстрованих фізичних осіб-підприємців за регіонами України з розподілом за ознакою статі керівника, 22 рядок — Одеська область. URL: https://ukrstat.gov.ua/edrpo/ukr/EDRPU_2023/kfop_reg/arh_kfop_reg_23_e.html (дата звернення: 06.12.2024).

від загальної кількості підприємців у місті — 26,6 тис. Станом на 1 січня 2022 року на Одещині зафіксовано 92 507 ФОП, серед яких жінки становили 45 275 або 48,9%.

Найбільша кількість жінок-підприємниць і керівниць бізнесу зосереджена в місті Одеса — 65,2%. Також 7,6% і 5,5% їх концентрується в Одеському й Білгород-Дністровському районах.

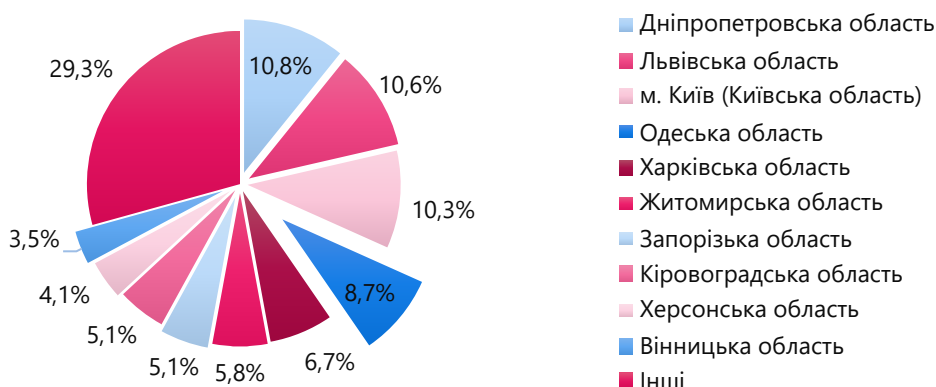
Таблиця 3.2.1 **Географія учасниць дослідження жіночого підприємництва в Одеській області станом на вересень 2024 р., % від N=869**

Географія	Кількість	Частка, %	ФОПи	Частка, %	Керівниці ТОВ	Частка, %
Одеса	567	65,2%	532	61,2%	35	4,0%
Одеський район	66	7,6%	65	7,5%	1	0,1%
Білгород-Дністровський	48	5,5%	45	5,2%	3	0,3%
Ізмаїльський район	42	4,8%	37	4,3%	5	0,6%
Подільський район	27	3,1%	26	3,0%	1	0,1%
Болградський район	18	2,1%	15	1,7%	3	0,3%
Роздільнянський район	12	1,4%	11	1,3%	1	0,1%
Березівський район	8	0,9%	8	0,9%	—	—
Інше	81	9,3%	78	5,3%	3	0,2%
Усього	869	100,0%	817	94,0%	52	6,0%

Джерело: дані результатів опитування Pro-Consulting

2023 року найчастіше жінки реєструвались фізичними особами підприємцями на Дніпропетровщині (10,8%), Львівщині (10,6%) та Києві і області (10,3%). Одещина мала частку 8,7%.

Діаграма 3.2.1 **Географія реєстрації ФОП жінок-підприємниць по регіонах України за 2023 рік, %**

Джерело: за даними Державної служби статистики України, ЄДР, YouControl

* Дані без урахування АР Крим, Донецької обл. та Луганської обл.

Сфери діяльності

Згідно з даними YouControl, Жінки-підприємці в Одеській області активно працюють у різних галузях, зокрема у сфері послуг, торгівлі, інформаційних технологій, освіти, охорони здоров'я та краси. Серед жінок-ФОП, зареєстрованих у 2024 році на Одещині, найбільша частка присутня у роздрібній торгівлі з лотків та на ринках, що становить понад 40%. Сукупно різні види торгівлі за видами діяльності складають 58,3% зареєстрованого жіночого підприємництва Одеської області станом на 2024 рік.

За сферами зайнятості серед опитаних компанією Pro-Consulting домінують три види КВЕД — торгівля, ділові та побутові послуги, частка яких сукупно складає 71,2%.⁶⁸

Таблиця 3.2.2 **Сфери діяльності жінок-ФОП та керівниць в Одеській області станом на вересень 2024 р., кількість, % від N=869**

Сфера зайнятості	Кількість	Частка, %
Торгівля	341	39,2%
Ділові послуги, бухоблік та аудит	156	18,0%
Побутові послуги (салони краси, хімічистки, пошив одягу)	122	14,0%
ІТ	33	3,8%
Виробництво	26	3,0%
Освіта	23	2,6%
Сільське господарство	20	2,3%
Інші	148	17,0%
Усього	869	100,0%

Джерело: дані результатів опитування Pro-Consulting, відповідь >= 1

Подібний розподіл спостерігався і по фокус-груповим опитуванням. Серед жінок-підприємниць, що мають власний бізнес, 9 з 15 учасниць (60%) зайняті в сфері торгівлі (одяг, продукти, непродовольчі товари, ліки тощо), 4 (26%) — надають ділові послуги (маркетинг, просування бізнесу, послуги оформлення грантових заявок, консультації, бухгалтерські послуги), 2 (13%) — побутові послуги (фітнес-студія, масаж). Дві власниці бізнесу поєднують виробництво та торгівлю (пошив та продаж одягу, копчення та продаж риби).

Також, жінки активно представлені в різних галузях, зокрема у сферах, що вимагають творчого підходу й гуманітарних інновацій, як-от культура, медіа та освіта. Значна частина жіночих бізнесів зосереджена у сферах із низьким бар'єром входу й високим потенціалом зростання.

⁶⁸ Діяльність з надання ділових послуг — КВЕД 69.20 «Діяльність у сфері бухгалтерського обліку й аудиту; консультування з питань оподаткування», 74.30 «Надання послуг перекладу»; не менше 12 КВЕД, пов'язаних із торгівлею (45.32, 46.31, 46.41, 47.11, 47.22, 47.25, 47.29, 47.82, 52.42, 52.42.0, 52.48.9, 52.62 69.20), діяльність з надання побутових послуг — 69.20 «Ремонт інших побутових виробів і предметів особистого вжитку», 74.81.1 «Виконання фоторобіт», 52.74.1 «Ремонт та перероблення одягу», 14.13 «Виробництво іншого верхнього одягу», 14.19 «Виробництво іншого одягу й аксесуарів», 96.02 «Надання послуг перукарнями та салонами краси», 96.04 «Діяльність із забезпечення фізичного комфорту», 36.00 «Збір, очищення та постачання води».

Рівень стійкості жіночого підприємництва

За оцінкою Pro-Consulting, жіночі підприємства демонструють високий рівень стійкості: близько 70% нових жіночих бізнесів продовжують свою діяльність після трьох років. За даними проведеного дослідження, майже 63% підприємниць не закрили свою справу під час повномасштабного вторгнення 2022 року і не планують залишати країну в майбутньому. Водночас рентабельність жіночих підприємств становить приблизно 15%, що відповідає середньому рівню в регіоні.

Результати проведених фокус-груп серед підприємниць, які працюють, показали, що їхні бізнеси відкривалися в Одесі й області понад п'ять років тому й здебільшого формувалися коштом власних, запозичених або кредитних грошей. Такі жінки вже побудували свою модель фінансування бізнесу, здебільшого розуміють, як поводитися в стресових ситуаціях, бо першим форс-мажором для більшості з них був COVID-19, і ніхто навіть не розглядає для себе залучення грантових програм, сподіваючись виключно на себе.

За даними фокус-груп, бізнеси, засновані упродовж останніх 2–3 років (молоді місцеві підприємці та підприємці-ВПО), були створені із залученням грантових коштів. Підприємці активно використовують усі можливості для розширення свого бізнесу.

За словами респонденток, на роботу їх найбільше надихає:

- отримання прибутку й фінансова незалежність;
- позитивні результати роботи й вдячність від клієнтів;
- можливість займатися улюбленою справою.

У процесі дослідження були виявлені способи адаптації жіночого бізнесу в умовах високих непрогнозованих ризиків, напрацювання навичок антикризового менеджменту, соціального демпфування руйнівного впливу війни. Адже усі складнощі та виклики, з якими стикаються підприємці, за словами респонденток, їх тільки загартовують, подолання перепон додає впевненості, системності ведення бізнесу, формування команди, розвитку та пошуку нових ідей.

Учасниці якісного дослідження демонструють ознаки суб'єктивної модальності в оцінці власних спроможностей стресоподолання в умовах війни. Для їхньої самооцінки характерними є особистісна самодетермінація, внутрішній локус контролю і експансивне цілепокладання, впевненість у власному підприємницькому хисті та орієнтація на стратегію win-to-win, яку вони екстраполюють на зовнішнє середовище. Такі внутрішні установки формують у них віру у перемогу країни у війні, активізують мотивацію до подальшого розвитку бізнесу та саморозвитку.

3.3 ГАЛУЗЕВА СТАТИСТИКА ЖІНОЧОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА ЗА ВІДПОВІДНИМИ НАПРЯМКАМИ (КЕРІВНИЦТВО, ЗАЙНЯТІСТЬ)

В Україні протягом 2023 року жінки відкрили на 45 тис. ФОП більше, ніж чоловіки. Навіть коли у 2022 році почалася повномасштабна війна, а кількість відкриття нових ФОП різко знизилася, навіть тоді новостворених фізичних осіб — підприємців серед жінок було більше. Найбільше ФОП за другий рік повномасштабної війни жінки створили для надання послуг салонами краси — понад 18 тис. Ця сфера стала найпопулярнішою серед усіх новостворених фізичних осіб — підприємців на другий рік великої війни, а частка жінок у ній — 94%.

Загалом же в Україні найбільше ФОП-жінок є в таких секторах: аудит та бухгалтерський облік, освіта та інші послуги.

Таблиця 3.3.1 **ТОП-10 секторів жінок ФОП в Україні за результатами 2023 року, кількість, %**⁶⁹

Сектор	Загальна кількість	Кількість ФОП-жінок	Частка, %
Аудит та бухгалтерський облік	14 260	12 138	85,1%
Освіта	26 973	19 935	73,9%
Інші послуги	223 026	145 967	65,5%
Туризм	17 828	11 483	64,4%
Охорона здоров'я	36 475	22 168	60,8%
Роздрібна торгівля	674 185	402 566	59,7%
Легка промисловість	23 331	13 928	59,7%
Фармацевтика	6 810	3 913	57,5%
Громадське харчування	74 972	41 227	55,0%
Інші фінансові послуги	8 847	4 812	54,4%

Джерело: за даними Державної служби статистики України, ЄДР, YouControl

Найпопулярнішими сферами бізнесу серед компаній у корпоративній власності де переважають жінки, є сектор аудиту й бухгалтерського обліку — понад 40% компаній належать жінкам, ще 20% — у спільній власності. Також популярними є сфери туризму, освіти, громадського харчування й легкої промисловості. Чимало компаній у секторі операцій із нерухомістю також належать жінкам.

Таблиця 3.3.2 **ТОП-10 спеціалізацій компаній в Україні у 2023 році де власниці жінки, кількість, %**

Сектор	Кількість, у тому числі з компаніями зі змішаною власністю	Кількість компаній у власності жінок	Частка, %
Аудит та бухгалтерський облік	3 471	2 315	40,3%
Туризм	6 806	4 051	29,1%
Освіта	3 436	1 909	26,8%
Громадське харчування	7 276	4 161	23,6%
Легка промисловість	4 299	2 546	23,1%
Операції з нерухомістю	26 083	14 357	22,7%
Реклама і маркетинг	5 066	3 046	22,6%
Фармацевтика	3 408	1 864	21,9%
Роздрібна торгівля	13 400	7 809	21,8%
Інші послуги	14 473	8 415	21,2%

Джерело: за даними Державної служби статистики України, ЄДР, YouControl

⁶⁹ Повідомлення у блозі YC.Market від 27 березня 2024 року — «Жіноче обличчя бізнесу: які сфери обирають жінки та чому великий бізнес досі залишається "чоловічим"? URL: <https://blog.youcontrol.market/zhinochie-oblichchia-biznesu-iaki-sfieri-obiraiut-zhinki-ta-chomu-vielikii-biznies-dosi-zalishaietsia-cholovichim/> (дата звернення: 06.12.2024).

Розподіл жіночого бізнесу у ТОП 1 000 найбільших компаній за професіоналізацією відрізняється. Серед визнаних лідерів — підприємства із секторів харчової промисловості, електроенергетики, гуртової торгівлі, нафтогазового сектору й роздрібної торгівлі. 17 компаній у секторі сільського господарства перебувають у співвласності обох статей і лише одна належить жінці.

Таблиця 3.3.3 **ТОП-10 спеціалізацій компаній із жінками-власницями в Україні за доходами компаній станом на 2023 рік**

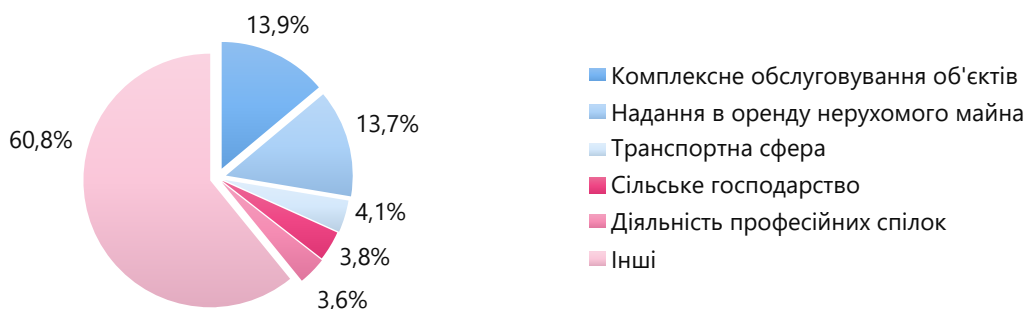
Сектор	Компанії у власності жінок (кількість)	Компанії зі змішаною власністю (кількість)	Компанії у власності чоловіків
Харчова промисловість	17	22	107
Електроенергетика	13	8	43
Гуртова торгівля	11	15	78
Нафтогазовий сектор	7	9	37
Роздрібна торгівля	6	12	53
Транспорт і логістика	5	4	45
Інші фінансові послуги	2	1	6
Фармацевтика	2	5	19
Машинобудування	1	3	18
Сільське господарство	1	17	57

Джерело: за даними Державної служби статистики України, ЄДР, YouControl

За даними Державної служби статистики України, станом на 1 січня 2024 року в Одеській області було зареєстровано 93 542 юридичні особи, з яких жінки в керівництві були представлені у 28 298 або 30,3%.⁷⁰

У сферах діяльності жінок-керівників товариств з обмеженою відповідальністю в Одеській області домінують два види КВЕД 81.10 «Комплексне обслуговування об'єктів» (13,9%) і 68.2 «Надання в оренду й експлуатацію власного чи орендованого нерухомого майна» (13,7%). На третьому місці — 52.29 «Інша допоміжна діяльність у сфері транспорту» (4,1%).

Діаграма 3.3.1 **Структура ТОВ жінок-керівниць в Одеській області за видами діяльності станом на 2024 рік, %**

Джерело: за даними YouControl, оцінка Pro-Consulting

⁷⁰ Дані Держстату про кількість зареєстрованих юридичних осіб за регіонами України з розподілом за ознакою статі керівника, 22 ряд — Одеська область. URL: https://ukrstat.gov.ua/edrpoj/ukr/EDRPU_2024/ks_za_ps/arh_ks_za_ps_24.htm (дата звернення: 06.12.2024).

Зазначимо, що до повномасштабного вторгнення найбільша частка малих, мікро- та середніх підприємств (ММСП) була зосереджена у великих міських агломераціях: місті Києві, Київській, Дніпропетровській, Одеській, Харківській і Львівській областях. З початком війни у 2022 році 65% ММСП було розташовано в регіонах, які постраждали від війни. Частка цих підприємств у валовому обсязі реалізації продукції українських ММСП становила 73%.⁷¹ За даними Центру економічного відновлення, до початку війни на великих підприємствах України працювало 25% населення (1,6 млн українців та українок), на малих і середніх — 75%.⁷²

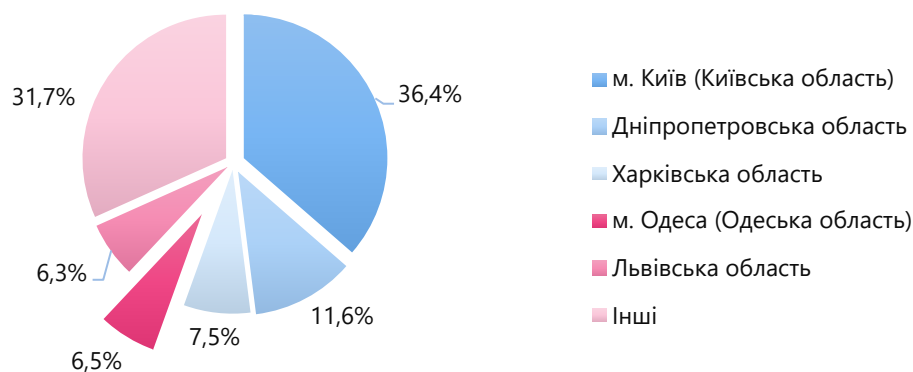
Серед цих підприємств ММСБ, за даними Opendatabot, у першому кварталі 2024 року майже 60% нових ФОП в Україні відкрили жінки.⁷³ Особливістю жіночого підприємництва в умовах воєнного стану є той факт, що воно дає можливість сучасній жінці:

- поєднувати професійну й домашню роботу, догляд за дітьми;
- контролювати свій час;
- реалізовуватись у галузях і технологіях, де не потрібна велика кількість робітників;
- приносити користь суспільству та економіці.

Підприємці Одеської області більше фокусуються на торгівлі, операціях із нерухомістю, туризмі, медицині й охороні здоров'я, освіті, IT, сферах моди та краси й іншій креативній індустрії, благодійних фондах і мас-медіа. Частка жінок регіону працює в міжнародних транспортних перевезеннях, агентствах із працевлаштування моряків, стивідорних компаніях.

Згідно з даними YouControl та UC.Market, станом на 2023 рік Одещина посідала четверте місце як за реєстрацією жінками-керівницями ТОВ (6,5%), так і за відкриттям підприємцями ФОП (8,7%).

Діаграма 3.3.2 Географія зареєстрованих жінками-керівницями ТОВ по регіонах України за 2023 рік, %

Джерело: за даними YouControl, оцінка Pro-Consulting

** Дані без урахування АР Крим, Донецької обл. та Луганської обл.*

⁷¹ Звіт UNIDO Ukraine industrial country diagnostics 2023. Executive summary, p.20. URL: https://stat.unido.org/sites/default/files/file/initiatives/Executive_summary_UNIDO_Industrial_Diagnostic_Study_Ukraine_2024.pdf (дата звернення: 06.12.2024).

⁷² Ливч Дмитро (29.08.2022). Нове обличчя українського підприємництва. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/08/29/690937/> (дата звернення: 06.12.2024).

⁷³ 59% нових ФОПів в Україні у 2024 році відкрили жінки, повідомлення Opendatabot від 20.05.2024. URL: <https://opendatabot.ua/analytics/fops-gender-2024-4> (дата звернення: 06.12.2024).

Жіноча бізнес-спільнота на Одещині — це потужний економічний гравець, який має позитивний вплив на загальне покращення інвестиційного клімату й опосередковано сприяє активному залученню інвестицій, завдяки чому Одеська область посідає третє місце у рейтингу інвестиційної привабливості за даними YouControl.⁷⁴

3.4 АНАЛІЗ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ (РОЛЬ ВПО) — ОЦІНКА, ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ОПИТУВАННЯ

За даними Одеської обласної державної адміністрації, станом на 2023 рік частка внутрішньої міграції всередині Одеської області становила 91%, і лише 9% припадало на міждержавну міграцію.⁷⁵ Переміщення українців за кордон посилилося з початку повномасштабного вторгнення і не дає змоги сповна реалізувати потенціал людського капіталу регіону. Серед громадян України, які виїжджають за кордон, переважають жінки й діти.⁷⁶

Одещина розташована близько до регіонів, що постраждали від війни на півдні й південному сході України. Область однією з перших прийняла внутрішньо переміщених осіб (ВПО) з регіонів, які зазнали шкоди внаслідок повномасштабної російської агресії. На Одещину переважно прибувають ВПО з Херсонської, Миколаївської, Запорізької, Луганської областей.⁷⁷

Станом на 24 вересня 2024 року в Одеському регіоні було зареєстровано понад 217 тис. ВПО.⁷⁸ З них старше 18 років — 162,6 тис., діти до 18 років — 51,5 тис. Одещина на восьмому місці серед областей України за чисельністю внутрішніх переселенців, що становить 4,7% від загальної кількості ВПО.

Станом на 1 вересня 2024 року в районних управліннях соціального захисту населення м. Одеса отримали довідки про взяття на облік понад 93,3 тис. ВПО, зокрема 32,9 тис. жінок, 23,8 тис. дітей, 4,1 тис. осіб з інвалідністю. Найбільша кількість зареєстрованих осіб: із Херсонської області — 34,6 тис., Миколаївської — 23,3 тис. і Донецької — 16,9 тис.⁷⁹

Серед зареєстрованих ВПО переважають жінки — 129,9 тис. осіб (59,8%), частка чоловіків — 87 тис. осіб (40,2%). Найбільше переселенців у віці від 31 до 40 років.

⁷⁴ Повідомлення на сайт YouControl від 13.06.2024 «Іноземні інвестиції в Україні: 189 млрд грн виручки за 2023». URL: <https://youcontrol.com.ua/data-research/inozemni-investytsiyi-v-ukrayini-189-mlrd-hrn-vyruchky-za-2023/> (дата звернення: 06.12.2024).

⁷⁵ Звіт Аналіз соціально-економічного становища Одеської області, 31 жовтня 2023 р., с. 114. URL: <https://oda.od.gov.ua/wp-content/uploads/2024/06/analiz-soczialno-ekonomichnogo-stanovyshha-odeskoyi-oblasti.pdf> (дата звернення: 06.12.2024).

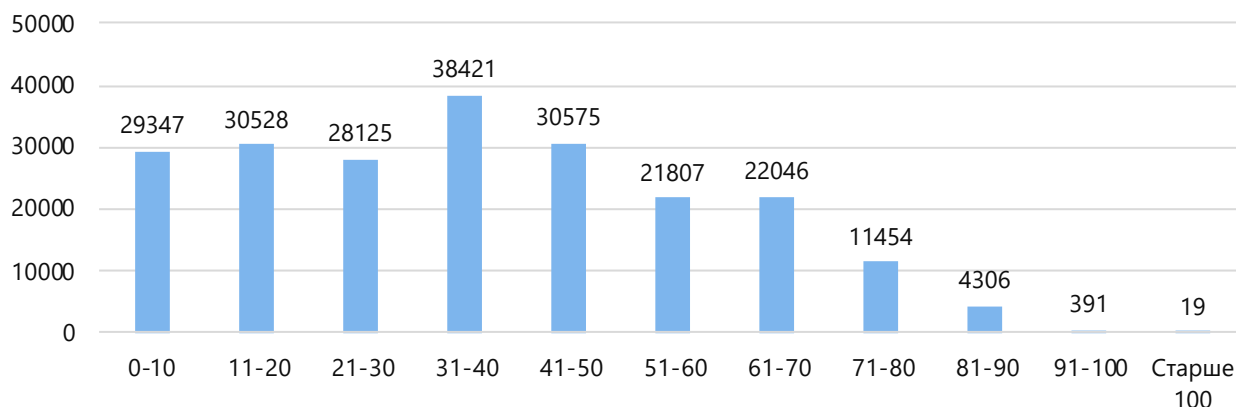
⁷⁶ Звіт Аналіз соціально-економічного становища Одеської області, 31 жовтня 2023 р., с. 35. URL: <https://oda.od.gov.ua/wp-content/uploads/2024/06/analiz-soczialno-ekonomichnogo-stanovyshha-odeskoyi-oblasti.pdf> (дата звернення: 06.12.2024).

⁷⁷ Звіт про внутрішнє переміщення населення в Україні, опитування за 10 березня-11 квітня 2024 від Міжнародної організації міграції. URL: <https://dtm.iom.int/reports/ukraine-zvit-pro-vnutrishne-peremischennya-naselennya-v-ukraini-opituvannya-zagalnogo> (дата звернення: 06.12.2024).

⁷⁸ За даними Інформаційно-обчислювального центру Мінсоцполітики на 24.09.2024. URL: <https://www.ioc.gov.ua/analytics> (дата звернення: 06.12.2024).

⁷⁹ Звіт Одеської міської ради про поточне виконання бюджету м.Одеса у січні-серпні 2024 року, повідомлення на офіційному порталі Одеси від 09.09.2024. URL: <https://omr.gov.ua/ua/news/238954> (дата звернення: 06.12.2024).

Діаграма 3.4.1 Вікова структура ВПО в Одеській області станом на 24 вересня 2024 року

Джерело: за даними [ІОЦ](#) Мінсоцполітики

Таблиця 3.4.1 Чисельність соціально вразливих категорій населення в Одеській області у 2024 році, осіб

Категорія	Кількість
Внутрішньо переміщені особи	217 668 ⁸⁰
Ветерани війни 2014–2024 рр.	60 496 ⁸¹
Учасники АТО/ООС	13 644
Учасники бойових дій	24 765
Учасники війни	4 118
Особи з інвалідністю внаслідок війни	5 732
Члени родини загиблих захисників	6 528
Постраждалі фізично від війни	434 ⁸²
Мають пошкоджене/знищене житло	847 ⁸³
Підприємці/виробники з пошкодженням майном	352 ⁸⁴
Багатодітна сім'я	198
Батьки-одиначки	35
Безробітні	7 367
Вагітна жінка	39

⁸⁰ За даними Інформаційно-обчислювального центру Мінсоцполітики станом на 21.11.2024. URL: <https://www.ioc.gov.ua/analytics?dashboardName=idps> (дата звернення: 06.12.2024).

⁸¹ Станом на 01.04.2024 дані директорки Департаменту соціальної та сімейної політики Одеської ОВА Тетяни Дементєвої. URL: <https://www.facebook.com/watch/?v=768958112048993> (дата звернення: 06.12.2024).

⁸² Статистика Української Гельсінкської спілки з прав людини у м. Одеса станом на 12.04.2024 – «760 днів повномасштабної війни в Одеській області: узагальнення подій». URL: <https://www.helsinki.org.ua/articles/760-dniv-povnomasshtabnoi-viyny-v-odeskiy-oblasti-uzahalnennia-podiy/> (дата звернення: 06.12.2024).

⁸³ Дані Української Гельсінкської спілки з прав людини у м. Одеса за станом 12.04.2024. URL: <https://www.helsinki.org.ua/articles/760-dniv-povnomasshtabnoi-viyny-v-odeskiy-oblasti-uzahalnennia-podiy/> (дата звернення: 06.12.2024).

⁸⁴ Інформація УГСПЛ у м.Одеса за станом 12.04.2024. URL: <https://www.helsinki.org.ua/articles/760-dniv-povnomasshtabnoi-viyny-v-odeskiy-oblasti-uzahalnennia-podiy/> (дата звернення: 06.12.2024).

Таблиця 3.4.1 Продовження

Категорія	Кількість
Дитина без супроводу	27
Дитина до 18 років	54 372
Дитина, позбавлена батьківського піклування	38
Дитина-сирота	31
Дитина-особа з інвалідністю	456
Особа з інвалідністю	3 161
Інвалідність I група	471
Інвалідність II група	2 056
Інвалідність III група	3 025
Недієздатна особа	26
Одержувач соціальної допомоги	2 697
Опікун, що не є переміщеною особою	12
Захворюваність на гепатит С	1 200 ⁸⁵
Захворюваність на туберкульоз	2 470 ⁸⁶
Захворюваність на ВІЛ	3 817 ⁸⁷
Захворюваність на СНІД	729
Неінфекційні хронічні захворювання ⁸⁸	–
Онкологічні захворювання	~ > 8 000 ⁸⁹
Захворюваність на цукровий діабет	31 503 ⁹⁰
Діагноз ПТСР ⁹¹	–

Джерело: за даними [Одеської ОДА](#), [ІОЦ](#) Мінсоцполітики

⁸⁵ Департамент охорони здоров'я Одеської ОДА, повідомлення від 27.07.23 на сайті Бессарабія INFORM «На Одещині зростає статистика захворювання на гепатит С», удвічі більше, ніж у 2022 р., переважна більшість пацієнтів – військові. URL: <https://bessarabiainform.com/2023/07/na-odeschini-zrostaе-statistika-zahvoryuvannya-na-gepatit-s-zavtra-28-chervnya-v-misti-ta-oblasti-pratsyuvativimut-mobilni-brigadi-z-testuvannya-na-gepatit/> (дата звернення: 06.12.2024).

⁸⁶ Довідка МОЗ зі статистики захворюваності на туберкульоз в Україні на 2023 рік, сайт Центру громадського здоров'я України. URL: <https://phc.org.ua/kontrol-zakhvoryuvan/tuberkuloz/statistika-z-tb> (дата звернення: 06.12.2024).

⁸⁷ Найвищий показник в Україні за даними МОЗ/ Щорічний звіт про стан здоров'я та епідемічну ситуацію за 2022 рік, с.23. URL: https://moz.gov.ua/uploads/ckeditor/документи/Документи_2024/документи_01-2024/29-01-2024/1/Щорічний_звіт_про_стан_здоров'я_та_епідемічну_ситуацію_за_2022_рік.pdf (дата звернення: 06.12.2024).

⁸⁸ Статистика НСЗУ по Україні, повідомлення видання LB від 08.04.2024 Ростуть гіпертензії, інфаркти та інсульти: НСЗУ показала тренди в хворобах українців. URL: https://lb.ua/health/2024/04/08/606720_rostut_gipertenzii_infarkti.html (дата звернення: 06.12.2024).

⁸⁹ Статистика НСЗУ, повідомлення «Одеса.Новини.LIVE» від 4 лютого 2024 року «Лікування раку в Україні є безоплатним — яка статистика на Одещині». URL: <https://odesa.novyny.live/likuvannya-raku-v-ukrayini-ie-bezoplatnim-i-aka-statistika-na-odeshchini-150562.html> (дата звернення: 06.12.2024).

⁹⁰ Повідомлення на сайті Одеської міської ради від 14.11.2022 про статистику захворюваності на цукровий діабет у м.Одеса (без області). URL: <https://omr.gov.ua/ru/news/230681> (дата звернення: 06.12.2024).

⁹¹ За даними ЕСОЗ станом на 27.06.2024 року 27544 українців мають діагностований посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), за 6 місяців 2024 р. — 8396 осіб, повідомлення на сайті видання «Пильний погляд» від 04.07.2024. Окремі статистики по Одеській області не оприлюднювалося. URL: <https://www.poglyad.info/2024/07/04/ponad-27-tysyach-ukrayintsiv-mayut-diagnostovanyj-diagnoz-ptsr/> (дата звернення: 06.12.2024).

Під час проведення компанією Pro-Consulting опитування, на запитання про статус вразливості відповіли 88,3% респонденток (884 з 1001). 270 (27,0%) зазначили свою належність до однієї з 11 опцій (була можлива більше, ніж одна відповідь). Так, найбільша частка соціально вразливих припадає на категорію **ВПО** (5,4%), **Багатодітна родина** (4,3%) і **Особа з інвалідністю** (4,2%).

Серед 869 опитаних підприємниць і керівниць 36 є внутрішньо переміщеними особами (3,6% або 4,1% від N = 869). З них 22 мають знищене / пошкоджене майно — 2,2% (2,5% від N = 869), двоє — постраждали фізично від війни (0,2%) (**таблиця 3.3.2**). Шестеро з них подавалися на грантові програми й вигравали, четверо подавались, але не вигравали. Серед тих підприємниць-ВПО, хто мав успішний досвід користування грантовими програмами, згадують «Дію» і Державну службу зайнятості — «Власна справа», благодійний фонд «Карітас», бізнес-інкубатор для ветеранів і переселенців «Новий відлік» від Міжнародного фонду «Відродження».

Серед ВПО 15 респондентів (1,5% від N=1001, або 28% від кількості ВПО) висловили бажання відкрити бізнес. З них 13 з м. Одеса і по одній з Одеського й Болградського районів.

Одна з трьох внутрішньо переміщених жінок, які не мають бажання відкривати бізнес, і серед інших ознак уразливості має багатодітну родину й пошкоджене майно, серед організацій, що опікуються переселенцями, назвали: БФ «Право на захист», громадський рух «Віра, Надія, Любов» і БФ «Карітас».

Підприємці-ВПО, які взяли участь у фокус-груповому дослідженні, не зазначали особливих перешкод під час оформлення й ведення бізнесу. Проте вони означили, що не наголошують на своїй ситуації й зазначають, що на момент переїзду й під час отримання гуманітарної допомоги мали негативний досвід упередженого ставлення від місцевих («приїхали по допомогу на дорогому авто»). Одна з експерток, залучених до дослідження, також внутрішньо переміщена особа, зазначила: «Жінки-ВПО зазнають щоденних утисків, тому що вони нашим суспільством сприймаються, як люди, які постійно щось просять, замість того, щоб використовувати потенціал, який був у жінки у своїй громаді. У нас негативне ставлення до жінок-ВПО, вони "як другий сорт". Я сама жінка ВПО, на собі це сама постійно відчуваю». Також експерти зазначають, що для підприємниць-ВПО існує більше проблем, ніж для місцевих жінок, тому що вони на новій території, нічого не мають, потрібно починати все з нуля. Самі ж учасниці фокус-групових досліджень зазначали, що складно знайти приміщення для ведення бізнесу й своїх клієнтів на новому місці.

Також з експертних інтерв'ю з'ясувалося, що ВПО зазвичай мають реєстрацію ФОП за попереднім місцем проживання, тож усі податки ідуть в бюджет не Одеської області, а інших громад. Тому місцева влада часто не може допомогти їм, оскільки програми підтримки направлені на мешканців громади.

До інших вразливих категорій можна віднести жінок-ветеранок. За словами представниці ГО «Центр "Побратим"», вони поки не повернулись, проте вже сьогодні в суспільстві починає формуватися сформована негативна думка взагалі про ветеранів, а точніше — щодо їхнього психологічного стану після повернення з війни.

Також експерти зазначали проблеми для людей з інвалідністю (і жінок, і чоловіків): упереджене ставлення, побутові проблеми (з пересуванням, наявністю пандусів) та обмеженням сфер діяльності, у яких вони можуть працювати.

Таблиця 3.4.2 **Загальний розподіл респонденток за категоріями вразливості в Одеській області станом на вересень 2024 р., %⁹²**

Категорія вразливих осіб	Кількість	Частка, %	Власниця бізнесу/ ФОП	Керівниця підприємства	Мають бажання відкрити бізнес	Не впевнені, що хочуть відкрити бізнес
Внутрішньо переміщена особа	54	5.4%	35 (3.5%)	1 (0.1%)	15 (1.5%)	3 (0.3%)
Багатодітна родина	43	4.3%	36 (3.6%)	2 (0.2%)	3 (0.3%)	2 (0.2%)
Особа з інвалідністю	42	4.2%	33 (3.3%)	1 (0.1%)	7 (0.7%)	–
Батьки одинаки/підкувальники	36	3.6%	26 (2.6%)	2 (0.2%)	6 (0.6%)	2 (0.2%)
Членкиня сім'ї ветерана(ки) заходів з оборони України	32	3.2%	24 (2.4%)	3 (0.3%)	5 (0.5%)	–
Маю знищене/пошкоджене майно	27	2.7%	20 (2.0%)	2 (0.2%)	3 (0.3%)	2 (0.2%)
Маю на вихованні дітей з інвалідністю	17	1.7%	9 (0.9%)	3 (0.3%)	4 (0.4%)	1 (0.1%)
Членкиня сім'ї загиблого(ї) ветерана(ки) заходів з оборони України	6	0.6%	4 (0.4%)	–	2 (0.2%)	–
Постраждала фізично від війни	2	0.2%	2 (0.2%)	–	–	–
Ветеранка заходів з оборони України	1	0.1%	1 (0.1%)	–	–	–
Вдова учасника заходів з оборони України	1	0.1%	–	–	1 (0.1%)	–
Не мають категорій вразливості	614	61.3%	519 (51.8%)	35 (3.5%)	32 (3.2%)	26 (2.6%)
Відмова	11	0.9%	8 (0.8%)	2 (0.2%)	1 (0.1%)	–
Усього	884	88.3%	717 (71.6%)	51 (5.8%)	79 (7.9%)	36 (3.6%)
Вибірка	1001	–	–	–	–	–

Джерело: дані результатів опитування Pro-Consulting

Найбільша частка матерів-одиначок серед підприємниць, які працюють, 26 (2,6%). Серед потенційних підприємниць їх шестеро (0,6%). До речі, однією з мотивацій відкрити свій бізнес в однієї з респонденток стало вдовство й втрата годувальника, потреба прогодувати дітей: «загинув чоловік, залишилися одна з дітками». (Відповідь на запитання анкети: «Чому ви вирішили розпочати власний бізнес?»). Також схожу причину зазначила інша респондентка, яка під час війни відкрила підприємство, оскільки її брата-годувальника мобілізували (відповідь на запитання: «Чи припиняв діяльність ваш бізнес через повномасштабне вторгнення?»).

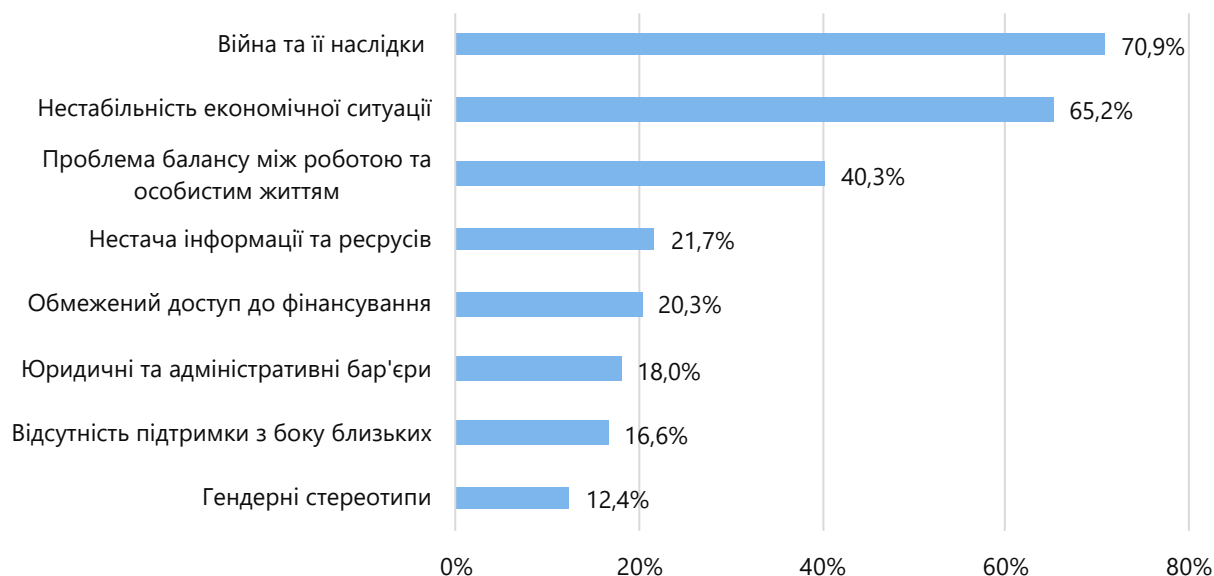
⁹² Загальна кількість осіб, що мають статус уразивості — 270–27,0% від 1 001 респондентки.

4 ВПЛИВ ВІЙНИ НА ЖІНОЧЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО В ОДЕСЬКІЙ ОБЛАСТІ

4.1 АНАЛІЗ ПЕРЕШКОД ТА БАР'ЄРІВ ЖІНОЧОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА НА ОДЕЩИНІ

Більшість респонденток з-поміж 869 опитаних підприємниць і керівниць назвали війну й економічну нестабільність найбільш серйозними викликами для їх існування — 70,9% і 65,2%. На третьому місці — проблема балансу між роботою та особистим життям (40,3%). Війна завдала найбільш відчутного удару по людському капіталу області: респондентки зазначають, що багато людей виїхало. До цього «вакууму» додаються обстріли, постійні повітряні тривоги, обмеження енергопостачання, пригнічений психологічний стан, а «засоби масової інформації залякують темним і холодним майбутнім». Вплив цього чинника також зазначають експерти, проте вони наголошують, що такий стан мають усі прифронтові регіони, дехто вважає, що Одеська область постраждала менше за інші, тому скоріше відновлюється.

Діаграма 4.1.1 **Перелік найбільших проблем жінок-підприємниць в Одеській області станом на вересень 2024 р., %⁹³**

Джерело: дані результатів опитування Pro-Consulting

Серед типових викликів і проблем, породжених війною: демографічна, а отже, і кадрова — на першому місці. Мобілізація чоловіків призвела до кадрового голоду й збільшення фізичного і психологічного навантаження (11) для жінок. Це підтверджують й учасниці фокус-груп,

⁹³ У Діаграмі 4.1.1 вказані% підприємниць від N=869, що відзначали наявність проблем.

які зазначали, як одну з проблем нестачу чоловіків для виконання важкої роботи (наприклад, вантажників). Деякі з опитаних зазначають, що не можуть скаржатися на неможливість отримати економічне бронювання від мобілізації чоловіків для малого бізнесу. Водночас вони відзначають, що відбулося падіння попиту як у кількості, так і в зв'язку зі зниженням за рівнем доходів клієнтів і покупців. Так, у сфері операцій з нерухомістю бізнес у плані дохідності впав на 70%. Частина постійних клієнтів переїхала до інших регіонів або за кордон, частина втратила звичний рівень доходу, переходить на дешевші товари або знижує обсяг витрат, тож зростає рівень конкуренції, зокрема з мережевими операторами ринку (торгівля, аптеки, інші послуги).

До цього додалися перебої з енергопостачанням, і, як наслідок, — **зростання операційних витрат і звуження горизонту планування для підприємницької діяльності**.

За словами учасниць фокус-груп, для окремих видів бізнесу використання генераторів є доволі витратним, часто місце оренди не дає змоги використовувати таке енергозабезпечення, що унеможливорює повноцінне ведення бізнесу. Також підвищення тарифів для виробників має неабиякий вплив на дохідність бізнесу.

Учасниці якісного дослідження називають найбільшим фінансовим тягарем вартість оренди приміщення для ведення бізнесу. Для підприємниць, які не мають власного приміщення, зростання цін на оренду стає постійною загрозою, оскільки ситуація на ринку комерційної нерухомості в цілому в Україні є волатильною і складно прогнозованою.

Додатковим викликом стало підвищення податків, що є загрозливим для бізнесу, та стримувальним чинником для потенційних підприємниць, які під час прораховування бізнес-плану мають негативний фінансовий результат.

Характеризуючи психологічні проблеми (8), опитані хотіли б бачити більше кваліфікованої участі держави у психологічному консультуванні. Серед запитів для професійної психологічної допомоги питань, які їх цікавлять: як впоратися зі стресом в умовах нестабільності — фінансової, емоційної та безпекової? Багато скаржаться на втому, брак свят під час воєнного стану: учасниці дослідження не встигають відновлювати сили, відчувають психоемоційне виснаження. Респондентки відзначають загальну зміну в настроях, більшу «знервованість населення», поширення агресії в суспільстві. Також окремо зазначалось існування суспільних стереотипів стосовно підприємництва — зокрема, що ФОП — це, буцімто «спекулянти».

У блок-схемі (діаграма 4.1.2) наводиться перелік найбільших проблем для підприємниць у порядку пріоритетності. Війна та її наслідки (70,9% відповідей з 869) має низку макроекономічних та макросоціальних довготривалих негативних ефектів — демографічного, інфраструктурного, фінансового. Мобілізація чоловіків призводить до демографічного дисбалансу, перекосу у гендерному розподілі ролей і збільшенні навантаження на жінок. Відтік людей з Одеської області має органічним наслідком зниження попиту на послуги та товари. Удари по енергетичній інфраструктурі збільшують витрати на підтримку функціонування бізнесу. Навчені досвідом виживання у 1990-х роках деякі з власниць бізнесів із понад 20-річним стажем мають занепокоєння з приводу макрофінансової стабільності та ризиків подальшої девальвації національної валюти і розкручування інфляційної спіралі. У блок-схемі також приводяться відповіді респонденток щодо ключових проблем і їх розкриття в кожному конкретному випадку. Наприклад, блекаути і неможливість проведення РРРО через IBAN.

Діаграма 4.1.2 **Вплив війни на жіноче підприємництво в Одеській області**
станом на вересень 2024 р., кількість відповідей — 54 з 97

Мобілізація чоловіків

- «Брак кадрів — чоловіків, тому жінкам доводиться виконувати чоловічу роботу».
- «Брак чоловічої робочої сили».
- «Важкувато зараз з персоналом певних напрямків спеціалізації, бо певні напрямки у нас займають чоловіки, а вони в більшості у нас зараз на фронті».
- «Велике навантаження на жінок, через те що чоловіки воюють і захищають нашу державу, більшість роботи тягнуть жінки, тобто вони так багато не працювали, нам потрібна підтримка, напевно, щоб такий ринок праці був більш кваліфікований. Поки є війна нам складно буде змінити ситуацію, головне вижити».
- «Людей немає для роботи, немає кого найняти».
- «Проблеми з персоналом, неможливість забронювати персонал для малого бізнесу».

Фізичне навантаження жінок

- «Фізично важко без чоловіків».
- «Відсутність чоловічої сили та неможливість знайти людину (чоловічої статі), аби перенести щось важке чи просто допомогти фізично».
- «Відсутність кадрів, відсутність чоловіків — працівників, бо все приходить робити самим жінкам».
- «Все переходить на жінок, чоловіча робота на жінок, це додаткове навантаження».
- «Фізична неможливість щось робити (там де потрібна чоловіча сила)».
- «Фізичне навантаження».
- «Чоловічої сили не вистачає».

Падіння попиту і доходів

- «Брак коштів у населення, торгівля дуже сильно погіршилася».
- «Відсутність клієнтів, у мене чоловіча категорія».
- «Відсутність людей і відсутність коштів у людей».
- «Дуже дорого коштує вивіска і мало людей на вулиці».
- «Звуження ринку, нестача кадрів, зростання витрат».
- «Клієнтів менше».
- «Немає часу розвиватися і багато людей виїхало».
- «Падає купівельна спроможність населення, люди психологічно знервовані».
- «Зростання курсу гривні і ціни ростуть, у людей грошей немає, закриті кордони».

Електроенергія

- «Немає підтримки з боку громади для купівлі генераторів».
- «Нестабільність подачі електроенергії».
- «Проблеми з електроенергією».

Підприємницькі складнощі

- «Я проти касового апарату, краще щоб все було тільки на реквізити IBAN. Тому що у зв'язку з відключенням світла проблематично вести діяльність і всім начхати, як ти це будеш все вести. Ти став апарат, але ти роби звіт. Коли немає можливості зарядити телефон, то нічого не можеш зробити. Ось чому ніхто не хоче займатися бізнесом, ставити касові апарати, тому що поки це нереально з відключенням світла».

Джерело: дані результатів опитування Pro-Consulting

Також 97 респонденток нарікають на недостатньо розвинену підтримку жіночого підприємництва з боку місцевої влади у віддалених від районних центрів територіальних громадах. Вони відзначають фіскальний тягар, підвищення цін на електроенергію, «блискавичні» зміни у законодавстві, які не встигають відслідковувати, на **корупцію** та наявність тіньового сектору — все те, що можна позначити як «проблемна держава, місцева влада» (30).

Як з'ясувалося у ході дослідження, підґрунтям для хабарництва виступають застарілі юридичні норми у законодавстві з регулювання діяльності закладів громадського харчування; деякі з них діють ще з радянських часів, а також **корупційна рента**, яку хабарники на місцях вимагають від підприємців за оренду торговельних площ на ринках м.Одеса (єдине виключення — Малиновський ринок). Одна з учасниць опитування повідомила, що сплачувала більшу суму, ніж прописана у договорі оренди, і ці кошти, за її припущеннями, йдуть не на відрахування податків, а на корупційне утримання бенефіціарів ринку.

Варто зазначити, що в Україні у медійному просторі існує нульова терпимість до корупції, проте небагато випадків настання кримінальної відповідальності за вчинення корупційних дій державними службовцями, і тому у відповідях респонденток у кількісному дослідженні ця проблема носить «фоновий» характер.

«Велика конкуренція у моїй галузі. Багато перевізників і немає стільки роботи, щоб для всіх вистачило, деякі мої конкуренти — вони працюють неофіційно. Мої авто їздять за правилами, від цього я страждаю. Я дотримуюсь режиму праці, а мої конкуренти — ні».

Власниця бізнесу, що спеціалізується на ділових послугах, з м. Білгород-Дністровський, з в/о

Оцінюючи загальну бізнес-ситуацію в регіоні, експертки наголошували, що в області більше проблем, аніж у Одесі (з працевлаштуванням, навчанням, наданням гуманітарної, юридичної та психологічної допомоги). Тобто жінка з Одесі (місцева чи ВПО) має більше можливостей, ніж та, яка живе в області. У маленьких селах і селищах ситуація найгірша. Є проблема з мобільним покриттям окремих операторів, перебої з енергопостачанням, немає такої економічної доцільності в закупленні енергообладнання. Обмежена можливість отримати інформацію, подати документи й отримати послуги навчання чи грант. Підприємці, які працюють на периферії, зазначають зменшення кількості клієнтів і зростання конкуренції. З іншого боку, експертки зазначали кращу безпекову ситуацію в маленьких містах і селах через низький рівень загрози обстрілів, як порівняти з Одесою.

Діаграма 4.1.3 **Вплив війни на жіноче підприємництво в Одеській області станом на вересень 2024 р., кількість відповідей — 115, N=97**

Джерело: дані результатів опитування Pro-Consulting

Серед підприємницьких складнощів (19) респондентки, окрім тиску зовнішніх обставин, падіння частки ринку, зниження попиту, недоотримання прибутку і зростання витрат (6), зазначають брак знань і необхідного досвіду у сфері оподаткування і маркетингу (6), неможливість спрогнозувати майбутнє через кризову нестабільність (3) і складнощі з отриманням грантів і недостатньою комунікацією місцевої влади та інформаційною політикою у цій сфері (3):

«У мене є знайома, яка хотіла отримати фінансовий грант, але вона не отримала, бо їй не дозволили. І це стало для неї бар'єром, тому що вона дуже хотіла розширити свою дитячу школу. Але коли їй відмовили у гранті декілька раз, то вона далі не продовжила це (подаватись на гранти)».

Власниця бізнесу у сфері ділових послуг (бухоблік і аудит),
з м. Одеса, з в/о, вікова категорія — 19–29 років

Ще однією проблемою є брак професійних спільнот і об'єднань, асоціацій для жіночого підприємництва, які б спеціалізувались на дослідженнях ринку (1).

«Відсутні подібні (професійні) спільноти. Проблема пов'язана з інфраструктурою — відсутність статистики в Україні, щоб була можливість отримати розширену вибірку про статистичні дані ринку, щоб можна було робити аналітику ринку».

Власниця туристичної компанії ТОВ «ТРАНСКО», авіаційна галузь, з м. Одеса, з в/о

Виклики для жіночого підприємництва в Одеській області

Понад половина підприємців (51,8%) під час створення бізнесу стикнулися з цілою низкою зовнішніх і внутрішніх перешкод, найбільшою з яких є **форс-мажорні обставини** (війна, до 2022 року — пандемія). Внаслідок війни критичною проблемою стали перебої з енергопостачанням, а також дефіцит необхідного обладнання, матеріалів, сировини. Є випадки втрати виробничих потужностей — зокрема, через обстріли була знищена фабрика з виготовлення гіпсового декору, через відключення електрики згоріло обладнання.

Форс-мажорні обставини: пандемія, війна, внаслідок якої почались проблеми з енергопостачанням і обладнанням, зростанням цін на сировину, відбулось просідання продажів на внутрішньому і зовнішніх ринках, виробництво перейшло на неповну потужність; стався відтік висококваліфікованого населення з області, знизились попит та платоспроможність («мало клієнтів і покупців», «зменшились продажі послуг», «вже пів року не працює бізнес з оренди»), втрата або пошкодження майна внаслідок обстрілів (таких 50% серед тих, хто має статус ВПО).

Діаграма 4.1.4 **Ключові бар'єри та перешкоди для жіночого підприємництва в Одеській області станом на вересень 2024 р., кількість респондентів, N=125⁹⁴**

Джерело: дані результатів опитування Pro-Consulting

15,9% респонденток (138 з 869) конкретизували, з якими складнощами мали справу при заснуванні свого бізнесу.

Зовнішні перешкоди

Серед тих, хто мають власний бізнес, є фізичною особою — підприємцем або обіймає керівні посади, — 869 осіб (86,8%), 37,5% або 325 респонденток зазначили, що під час створення власного бізнесу не стикалися з жодними перешкодами. Водночас 23,9% або 208 робили це без жодної підтримки з боку держави. З бюрократичними процедурами в процесі заснування бізнесу мали справу 23,8%. **3 гендерними стереотипами стикнулися всього 3,7% респонденток.** Серед учасниць фокус-групових досліджень із такими проблемами ніхто не стикався.

Діаграма 4.1.5 **Перелік перешкод в процесі створення бізнесу жінками-підприємцями в Одеській області станом на вересень 2024 р., кількість осіб від N=869**

Джерело: дані результатів опитування Pro-Consulting

⁹⁴ У Діаграма 4.1.4 є логічним продовженням Діаграми 4.1.5, де респонденткам було задане закриті питання з 8 опціями. На це запитання 325 респонденток відповіли, що не мають жодних перешкод. 125 респонденток дали іншу відповідь у наступному уточнюючому запитанні: «Можливо були інші перешкоди?». Під час аналізу враховувалось більше однієї відповіді. Наприклад: відповідь респондентки «Нема нормальних консультантів, вчишся на своїх помилках, а податкова рада накласти штрафи, судилися с податковою — не вертають компенсацію» — віднесли до двох ознак «Податковий тиск» і «Інформування». Тому кількість відповідей всього — 138.

При фокус-групових опитуваннях, учасниці зазначали серед поточних перешкод для ведення їх бізнесу високу вартість оренди приміщення та проблеми із забезпеченням електроенергією обладнання (холодильники тощо). У розмові одна з учасниць пояснила, що через хворобу дитини припинила діяльність, оскільки не мала часу та сил на ведення бізнесу. Інша респондентка, що планує відкрити власну справу, також поставила процес на паузу через інвалідність дитини та хворобу чоловіка.

«Зараз (мій бізнес — ред.) на паузі, тільки податки сплачую, торгівля дуже погана, в людей немає коштів».

Власниця торговельного бізнесу, м. Одеса, з в/о, віком 60+

Крім того, деякі респондентки відзначають депрофесіоналізацію, яка спостерігається у вузькоспеціалізованих сферах медицини і охорони здоров'я внаслідок війни:

«Можливо, (потрібно більше) контактів серед суміжних фахівців, до яких ходять наші клієнти, тому що частина фахівців поїхала, контакти втрачені, і заводити нові дуже важко. Не так багато у нашій сфері залишилося спеціалістів. Тобто, це лікарі, медичні центри, з якими можна вести разом дітей. Ми психологи і працюємо у співдружності з неврологами, психіатрами, з іншими педагогами, тобто таких контактів зараз, на жаль, мало. Заходів раніше проводилися, де ми бачилися, зараз цього немає. Заходи не проводяться, асоціації затихли».

Підприємця з Одеси з післядипломною медичною освітою
і бізнесом у сфері охорони здоров'я

- **Регуляторна політика держави:** влада присутня, проте її або «забагато», або «замало», або зарегульованість бізнесу в результаті ухвалення все більшої кількості законів і нормативних актів, що ускладнюють роботу підприємців, як-от обмеження зняття готівки в банкоматах, додаткові ПРРО, неузгодженість підходів НБУ і Державної податкової служби, посилений моніторинг діяльності ФОП, або існує нестача уваги держави до підтримки ММСБ й немає сертифікації щодо діяльності ріелторів. Респондентки в цьому випадку зазначають, що місцева влада приділяє недостатньо уваги жіночому підприємництву, немає централізованого «єдиного вікна» з консультування (порталу «Дія» не вистачає), «бізнес-няні» для початківців. Вважають, що «бажано змінити керівництво, яке засиділося». Також одинично було висловлено, що Національна служба здоров'я України (НСЗУ) не підписує угоди з медичними закладами (йдеться про підприємцю, яка працює у сфері охорони здоров'я). Ще одна назвала дорогими державні ліцензії для вузькоспеціалізованої медичної сфери, зокрема репродуктології:

«У сфері штучного запліднення потрібні сертифікати для роботи: вони коштують дорого і це заважає працювати, і постачальники не всі хочуть працювати без відповідної сертифікації. Цю процедуру (сертифікація) важко виконувати та дорого».

Власниця фірми з продажу препаратів для штучного запліднення, з м. Одеса, з в/о

Окрім того, респондентки нарікають на проблеми державного рівня, як-от **корупція, тіньовий сектор, монополізація** ринків і присутність криміналітету.

- **Доступ до фінансування:** складнощі виникають з отриманням кредитів і грантів, не вистачає обігових коштів; банки посилили заходи, що затримують проведення операцій, деякі навіть відмовляють у співпраці після 7 місяців обслуговування, обмеження НБУ на суми переказів коштів для різних груп ФОП, кошти на розвиток у вигляді інвестицій здобути досить непросто, особливо у малих адміністративних одиницях, як ОТГ або села:

«Відсутні програми фінансування в (ОТГ Саратська, Білгород-Дністровський район), хотіла відкрити офіс, але не орендувати, то не має фінансової підтримки або грантів для приватних підприємців в маленьких регіонах по типу ОТГ».

Власниця приватної компанії з бухгалтерії та аудиту, Саратська ОТГ, Білгород-Дністровський р-н, з в/о

«Можливо теж якісь такі гранти але з меншими вимогами, бо, наприклад, той грант, на який я подавалася, там треба було дві людини залучити. Але це дуже важко знов таки у селі. Повинні якось розділяти: це має бути грант з якимись умовами, але треба якось відділяти село від міста. Повинні бути особливі умови для тих, хто якось розвиває село».

Власниця торговельного бізнесу з Роздільнянського району, с.Великопоске

Для підприємців аграрного сектору виникають труднощі із реєстрацією заяв у Державному аграрному реєстрі стосовно дотації на гектар землі («Штрибун Агро», м. Болград). Також не вистачає обігових коштів на переробку сировини (фермерка з м.Білгород-Дністровський).

Власниця торговельного бізнесу з Одеси, що є **особою з інвалідністю**, зазначила, що для її бізнесу не вистачає обігових коштів, і що відчуває «брак держави» у цій сфері — саме держава, на її думку, мала б цим займатись.

- **Податковий тиск:** високі податки («підвищення податків заганняє бізнес в тінь», «високі податки на найманих працівників», «дуже утискають II групу оподаткування», «лякає подальше підвищення податків для I, II, III групи»), часті перевірки податкових органів, блокування податкових накладних, високі штрафи за дрібні провини («у Березівці половина малих підприємств закрилися через великі суми податкових штрафів», «нараховували штрафи і пеню за несплату податків у 2022 році на 142 тисячі гривень»), відсутність диференційованого підходу при оподаткуванні підприємців у місті-мільйоннику і сільській місцевості із 3 000 жителів, де різні обсяги торгівлі (репліка власниці магазину у Роздільнянському районі у с. Великопоске), при судових суперечках з податковою службою не повертають компенсації, через податки змусили відкрити ФОП. Окрема думка серед тих, хто поки не планує відкривати бізнес — «пляжі заміновані та постійні вибухи, бази стоять пусті, неможливо розміщувати людей на відпочинок, а податки все одно доводиться платити».

«Я відкрила 16-го року і 17-го я пішла в декрет і з податковою був тиск на мене. Тиснули на мене, що не платите, ми вас там позбавимо ліцензії. Податкова мене пригнічувала, такий період у мене був: 3 місяці дитині, я не могла працювати та сплачувати податки. Потім, коли вже дитині було 3 роки, я поїхала до банку, я хотіла взяти кредит «5–7–9», і мені відмовили, бо в мене тоді не було доходу. Особливо допомоги від держави я не одержала в період декретного часу».

Підприємця з Одеси, працює у сфері побутових послуг, з с/о

- **Кадровий голод:** війна і мобілізація створила навантаження на ринок праці, звузивши пропозицію, складно знайти кваліфікований персонал, особливо в медичній сфері (наприклад, фізіотерапевтів).
- **Висока вартість оренди:** пошук приміщення забирає багато часу, ціни для початківців зависокі, існують зволікання із землевідведенням.
- **Інформування:** багато повідомлень про недостатню комунікацію державних органів, соціальних медіа щодо просвітницької роботи з різних аспектів підприємництва — бухгалтерських, юридичних, маркетингових, тощо. Взагалі висловлюють побажання щодо централізованого інформаційного ресурсу з сервісом консультування.

«Відсутність централізованого ресурсу інформації з ведення ФОП. Треба самій залучати інших фахівців — юристів, бухгалтерів».

Власниця фірми з бухобліку і аудиту в Одесі, з в/о

- **Проблеми з розкруткою:** складнощі з залученням клієнтів, покупців, відсутність достатніх маркетингових і бухгалтерських знань, ринкового позиціонування та ціноутворення, оплати праці, послуг. Особливо складними виявились рекламні комунікації, купівля площ, вибір майданчиків, брендинг.
- **Специфіка** Одеської області: 0,5% підприємців зазначили, що стикнулися з мовними бар'єрами, зокрема через поширеність у побутовому спілкуванні російської мови, превалювання російськомовного контенту, для представників освітнього бізнесу недостатньо інформації для навчання підлітків українською мовою.

Проблеми підприємців експортерів та імпортерів

Під час досліджень з'ясувалось, що дев'ять респонденток володіють або керують бізнесами, які мають філії в інших країнах. Серед них четверо займаються наданням ділових послуг, четверо — торгівлею, одна — легкою промисловістю. Розмір виробничого підприємства з українським представництвом за кордоном — від 21 до 50 осіб. Найбільше у зовнішньоекономічній активності залучені торгівельні бізнеси, надання ділових послуг та ІТ. П'ять виробників займаються експортом продукції за кордон. Одна із керівниць зазначила скорочення обсягів експортованої продукції.

Також одне з підприємств-експортерів зі спеціалізацією на виробництві продукції легкої промисловості стикнулося з високою вартістю оренди приміщення й тарифів на електроенергію (14,75 грн за кВт).⁹⁵ Ще одна виробниця модного жіночого одягу Pascal,⁹⁶ яка працює на ринки ЄС і США, переживає тимчасові труднощі через ускладнення імпоротно-експортних операцій — завезенням сировини, транспортування готової продукції на тлі війни.

Експортерка у сфері ділових послуг зазначає вплив іноземного капіталу, операторка з бронювання авіаквитків — закриття аеропортів і зміни у валютному законодавстві.

⁹⁵ Адміністративне підвищення цін на електроенергію може впливати на собівартість продукції, підвищення відпускної ціни для кінцевого споживача за кордоном і зменшення прибутку, а отже з врахуванням інших факторів — і призводити до зниження конкурентоздатності експортера.

⁹⁶ PASKAL — український бренд високої моди та прет-а-порте, заснований українським модельєром з Одеси Юлією Паскаль. URL: <https://www.paskalclothes.com/pages/about> (дата звернення: 06.12.2024).

Внутрішні бар'єри

- Психологічні бар'єри: труднощі з адаптацією і самоорганізацією, великі навантаження, понаднормова праця, нерішучість, прокрастинація, страх невдачі, відсутність досвіду у бізнесі, перехід на інший спосіб життя, дисбаланс із делегуванням обов'язків, споживання антидепресантів через війну. Як зазначила одна з експерток, представниця Центру допомоги врятованим в Одесі, для жінок не існує жодних проблем для розвитку власного бізнесу, окрім компетенції жінок і бажання. З нею погоджується і представниця Білгород-Дністровської філії ООЦЗ, і зазначає, що потрібна вмотивованість самих людей до початку й розвитку бізнесу. Підприємці — учасниці фокус-групових досліджень також наголошували, що їхній бізнес рухає бажання працювати й втілювати нові ідеї.
- Гендерні проблеми: рольові конфлікти, необхідність поєднувати роботу й сім'ю, догляд за дитиною, декретна відпустка ускладнила повернення до своєї справи.

«Декретна відпустка. Була військовою, чекала майже чотири роки, поки повністю відкрию ФОП та відкрию інтернет-сторінку».

Власниця торговельного бізнесу в Одесі, з в/о

Жінка через смерть чоловіка або іншу втрату годувальника постає перед необхідністю забезпечити гідне життя своїм дітям, тому розглядає ФОП як альтернативу. Водночас матерям-одиначкам потрібна підтримка, про що вони прямо говорять:

«Я прийшла брати кредит за програмою, коли я не працювала, у декреті сиділа, звідки я могла взяти 250–260 тисяч податків задекларованих?»

«Напевно, якась фінансова допомога, коли для дітей, для таких як я, у мене ФОП, працює він, ніби податки капують, платити нема чим, бо війна, бо економіка, а дітей годувати треба. Може, якісь соціальні програми для дітей, таким ФОП-жінкам».

Власниця фірми з бухобліку і аудиту в Одесі, з в/о

Суспільні стереотипи

Окремо під час опитування спливли факти ейджизму — упередженого ставлення до жінок за віковою ознакою.

Ейджизм: чотири респондентки з 1001 відзначили наявність упередженого ставлення на основі віку, зокрема на своєму досвіді з подібною проблемою стикались:

- одна респондентка з м. Одеса, віком від 30 до 59 років, з в/о, яка займається власним бізнесом у сфері надання ділових послуг (бухгалтерський облік, аудит, консультування тощо), зазначила, що неодноразово доводилось чути «занадто молода» (очевидно, для своєї сфери праці);
- одна респондентка з м. Ізмаїл, Ізмаїльський район, віком від 19 до 29 років, з в/о, яка також як ФОП надає ділові послуги з бухгалтерського обліку та аудиту, стикнулася із дискримінацією за віком;
- одна респондентка з м. Одеса, віком 60+, з в/о, яка також має ФОП з бухобліку й аудиту, зазначила наявність аналогічної проблеми.

«У моєму віці 42 роки не брали на роботу, скрізь відмовляли, тож вирішила зайнятися підприємницькою діяльністю».

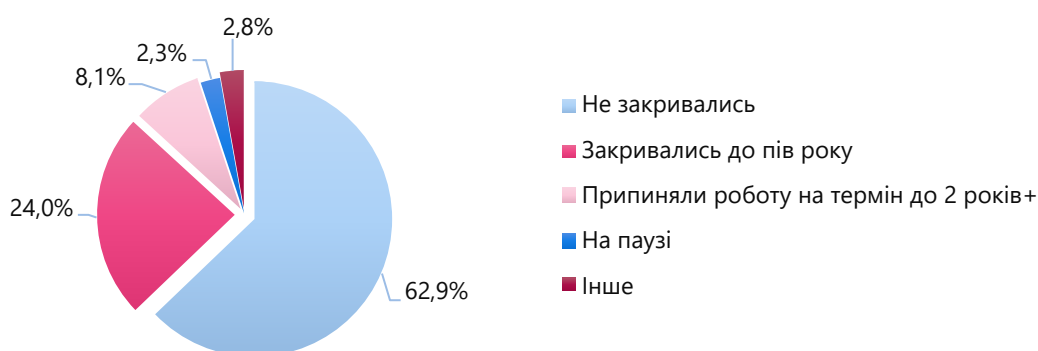
Жінка-ФОП, займається торгівлею, з м. Одеса, з в/о, віком від 30 до 59 років

Аналіз адаптації жіночих бізнесів Одещини після повномасштабного вторгнення

Повномасштабне російське вторгнення в Україну призвело до редукції наукових методів пояснення змін у поведінці населення, активізувавши біхевіористські підходи при аналізі моделей адаптації українського суспільства до війни.⁹⁷ Принцип «стимулу-реакції», покладений в основу військової психології під час Другої світової війни, під дією великомасштабних подій 2022–2024 рр. повернувся в український науковий дискурс і може слугувати методологічною основою для пояснення адаптаційних механізмів жіночого бізнесу в Одеській області в умовах воєнного часу. Під дією такого зовнішнього подразника як війна і загроза фізичному виживанню інстинктивна реакція 322 (37,1%) підприємниць Одещини щодо тимчасового закриття власного бізнесу стала цілком органічною.

За даними опитування 545 (62,9%) підприємниць під час повномасштабного вторгнення не закривали свій бізнес. Майже чверть (24%) призупиняла свою діяльність **до пів року**. Вирішили поставити своє підприємство «на паузу» 2,3% підприємниць. Одиначно: відкриття бізнесу під час війни й започаткування нового після двох років призупинення.⁹⁸ Також присутня частка бізнесів, які закриті з часів пандемії (два і більше років) — 8,1%, а також ті, хто вирішив відкритися вже після війни, цих респондентів — 2,8%.

Діаграма 4.1.6 **Вплив війни на призупинення роботи жіночого бізнесу в Одеському регіоні станом на вересень 2024 р., % від N=867**

Джерело: дані результатів опитування Pro-Consulting

Найбільш стійкою до негативних впливів виявилась галузь торгівлі — 24,7% (214 від 867) опитаних власниць бізнесу та керівниць, які займаються комерційними продажами, — не

⁹⁷ Біхевіоризм (від англ. behavior — «поведінка») — наука про поведінку, яка більшого значення надає впливу зовнішнього середовища на індивіда за принципом «стимул — реакція». 1) один з методів вивчення суспільних явищ з позиції психології поведінки індивіда; 2) один з основних напрямків аналізу соціальних і політичних процесів у науці західних країн.

⁹⁸ Це корелює з інформацією у розділі 3.1 щодо закриття понад 7 000 ФОП в Одесі за I півріччя 2024 року внаслідок відкладеного попиту на юридичне оформлення бізнесу, що виник раніше.

припиняли роботу від моменту повномасштабного вторгнення у лютому 2022 р. Також у цій категорії, окрім діловодства, побутової сфери й ІТ, зазначали сільське господарство, виробництво, медицину, освіту, HoReCa, будівництво, сферу нерухомості й туризм.

Таблиця 4.1.1 **Кросаналіз впливу війни на закриття бізнесу у різних галузях станом на вересень 2024 р., у кількості суб'єктів**

	Торгівля	Ділові послуги	Побутові послуги	Інформаційні технології	Сільське господарство	Виробництво	Медицина	Освіта	HoReCa	Туризм	Операції з нерухомістю	Будівництво	Вантажні перевезення	Автомобільна галузь	Легка промисловість	Всього
Не припиняли	214	98	70	25	18	16	14	13	10	6	6	6	—	—	4	500
На пів року	86	40	35	4	—	6	1	8	3	2	3	3	5	2	2	200
До 2 і більше років	27	15	11	3	2	1	2	2	2	3	2	1	2		1	74
На паузі	3	—	1	—	—	1	—	—	1	3	—	—	—	—	—	9
Інше	10	1	2	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	16
Всього	340	154	119	33	20	25	17	23	16	14	11	10	7	2	7	799

Джерело: дані результатів опитування Pro-Consulting

Вимушено призупиняли роботу **до пів року** 24,0% (208 від 867) усіх бізнесів: торгівельні підприємства — 9,9%, з надання ділових послуг — 4,6%, побутового обслуговування — 4%, освітніх послуг 0,9%, вантажних перевезень — 0,6%, інформаційних технологій — 0,5%, операцій із нерухомістю, будівництва та HoReCa — 0,3%, туризму, ремонту автотранспорту та легкої промисловості — 0,2% та медицини — 0,1%.

Зміна поведінкової стратегії респонденток проявлялась у частковій переорієнтації на волонтерську і соціальну роботу — більш солідаристський спосіб взаємодії у межах окремої територіальної громади. Одна з жінок-ФОП під час телефонного інтерв'ю зазначила, що отримувала гуманітарну допомогу, коли її бізнес у 2022 на пів року призупиняв роботу. Ще дві респондентки під час повномасштабного вторгнення активно включились у волонтерську і соціальну роботу:

«Так, перші пів року працювала безкоштовно (консультація ВПО, та людей у яких була криза через початок війни)».

Приватний психотерапевт, м. Одеса, з в/о

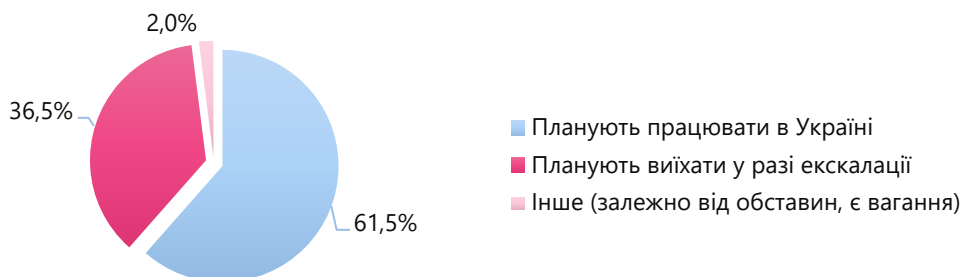
«Три місяці не працювала від початку війни, була волонтеркою, на ЗСУ відправляла постіль, білизну».

Жінка-ФОП, м. Одеса, з в/о

Військовий чинник стимулював внутрішню мобілізацію бізнес-спільнот. Його наслідком стало ущільнення соціальних зв'язків та регенерація остову — 60% підприємниць, які не виїхали у перші місяці війни і які не планують у майбутньому залишати Одеську область, стали запобіжником, який забезпечує підприємницьку господарську життєдіяльність регіону за критичних

умов. Не планують залишати країну більшість респонденток — 527 або 61,5% опитаних. У той же час понад третина жінок-підприємниць та керівниць — 313 або 35,5%, — у разі ескалації війни не виключають, що можуть виїхати за кордон.

Діаграма 4.1.7 **Плани залишитись в Україні чи виїхати за кордон серед учасниць дослідження жіночого підприємництва в Одеському регіоні станом на вересень 2024 р., % від N=857**

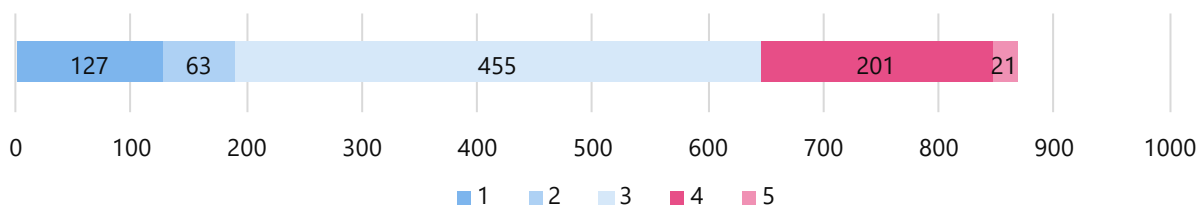

Джерело: дані результатів опитування Pro-Consulting

Цікаво, що між собою корелюють чинники, які стосуються поведінки жіночих бізнесів під час війни, їхньої оцінки свого теперішнього стану й намірів пов'язати своє майбутнє та залишатись у країні, попри велику невизначеність у найближчій перспективі. 62,9% підприємниць, які не закрили свою справу під час повномасштабного вторгнення 2022 року, і 61,5%, котрі не збираються виїжджати за кордон, а працюватимуть в Україні, очевидно, — той самий найбільш лояльний і продуктивний актив Одеської області, який забезпечує її внутрішню економічну стабільність і виживання під час війни.

При цьому оцінка респондентками стану бізнесу дозволяє визнати їх адаптацію до кризових явищ успішною. Більше 50% контролюють ситуацію і можуть керувати бізнес-процесами, хоч і у обмежених рамках — платять податки, працюють «в нуль», виживають. Більше п'ятої частини — майже 21,9% (190 від 867) — висловлюють негативні оцінки щодо стану свого бізнесу і перебігу подій у самій країні. Трохи більше чверті — 222 респондентки або 25,6% — оцінюють його як добрий. Тобто досліджуваних підприємниць можна умовно поділити на дві групи — **більш адаптованих** та **менш адаптованих**. Критерієм адаптації виступає їхня самооцінка.

Діаграма 4.1.8 **Оцінка підприємницями стану власного бізнесу в Одеській області за шкалою від 1 до 5, де 1 — «дуже поганий», 2 — «поганий», 3 — «задовільний», 4 — «добрий» і 5 — «дуже добрий», вересень, 2024 р., кількість осіб⁹⁹**

Джерело: дані результатів опитування Pro-Consulting

Оцінка поточного стану власного бізнесу для 867 підприємниць і керівниць за шкалою від 1 до 5 має середньозважене значення 2,91.

⁹⁹ У Діаграмі 4.1.5 вказана кількість підприємниць від N=867, що дали оцінку стану власного бізнесу.

Оцінка впливу зовнішніх чинників

Внаслідок війни найбільш стресогенним чинником для підприємців Одеської області станом на вересень 2024 року є **ризик відключення електроенергії** (66,2%).¹⁰⁰ На другому місці — зміна поведінки споживачів та зниження доходів (55,6%), а також ризик девальвації гривні (54,1%). На третьому місці — психологічні труднощі через війну (49,5%) і зниження обсягу продажів (48,8%).

Таблиця 4.1.2 **Перелік чинників впливу на ведення бізнесу в Одеському регіоні станом на вересень 2024 р., %**

Чинники впливу на бізнес	Сильний вплив	Середній	Слабкий	Не впливає	Кількість відповідей
Ризик вимкнення електроенергії	66,2%	15,2%	4,9%	13,8%	864
Зміна поведінки споживачів і зниження доходів	55,6%	21,8%	5,2%	17,3%	865
Зміна курсу гривні	54,1%	20,8%	4,5%	20,6%	865
Психологічні труднощі через війну	49,5%	26,2%	4,2%	20,1%	864
Зниження обсягу продажів	48,8%	25,3%	5,1%	20,8%	861
Податкове навантаження	33,4%	23,4%	9,3%	33,9%	862
Релокація бізнесу	5,1%	7,2%	1,2%	86,5%	829
Висока частка тіньового бізнесу в галузі	9,9%	11,6%	5,3%	73,2%	847
Забезпеченість персоналом	21,1%	9,6%	3,5%	65,9%	858
Фізичні пошкодження потужностей через обстріли	19,1%	11,0%	4,1%	65,8%	863
Труднощі в логістиці	16,7%	14,1%	4,5%	64,7%	861
Поява сильних конкурентів	14,7%	19,1%	10,4%	55,7%	863
Досвід у просуванні й маркетингу	18,9%	21,3%	5,4%	54,4%	853
Брак програм підтримки	24,5%	17,1%	4,1%	54,2%	848
Зміна законодавства у галузі	28,1%	20,6%	5,5%	45,8%	840

Джерело: дані результатів опитування Pro-Consulting

У порівнянні з війною та її наслідками, як-от вимкнення електроенергії, тінізацію бізнесу 73,2% опитаних вважають «меншим злом». Низьку значимість для опитаних має питання релокації 86,5%, оскільки це питання було актуальним у перший місяць повномасштабного вторгнення. Окрім того, і фізичне пошкодження через обстріли також оцінюється як менш впливове (65,9%) через призвичаєння до перманентних кризових станів. Ключовим мотивом під час війни є

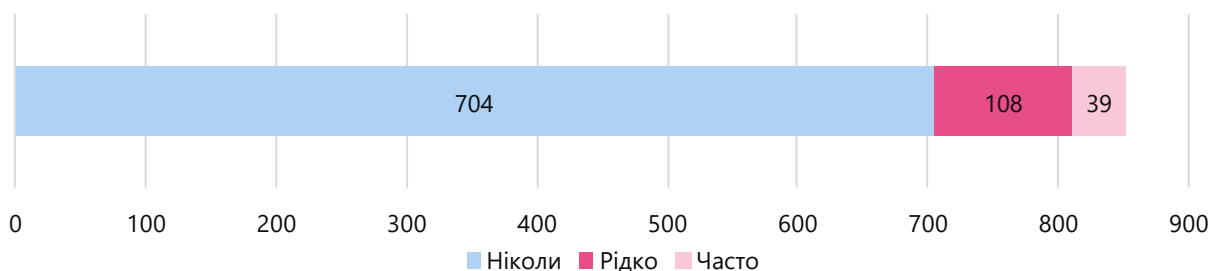
¹⁰⁰ Відповідь на структуроване напіввідкрите запитання із переліком із 16 опцій: «Далі я перелічу фактори, а ви скажіть, чи впливають вони на стан бізнесу, мають несуттєвий вплив, або не впливають? 1. Зниження обсягу продажів 2. Поява сильних конкурентів 3. Висока частка тіньового бізнесу у галузі 4. Релокація бізнесу 5. Зміна поведінки споживачів і зниження споживання 6. Зміна курсу гривні 7. Податкове навантаження 8. Відсутність програм підтримки 9. Ризик відключення електроенергії 10. Зміна законодавства у вашій галузі 11. Забезпеченість персоналом 12. Труднощі у логістиці 13. Досвід у просуванні та маркетингу 14. Фізичні пошкодження потужностей 15. Психологічні труднощі через війну 16. Інше (відкрита відповідь)».

виживання, попри тінізацію, труднощі в логістиці та інші чинники. Що стосується **податкового навантаження**, то щодо оцінки впливу цього чинника спостерігається деяка амбівалентність: для 33,4% він має сильний вплив і для 33,9% — не впливає. Як вже зазначалось, серед опитаних підприємців умовно можна виокремити дві групи — більш адаптованих (25,6%, які позитивно оцінюють стан власного бізнесу) і менш адаптованих до роботи в умовах накопичення кризових впливів війни та руйнування інфраструктури на ділову активність. Частка 21,9%, яка скептично оцінює власні спроможності, очевидно, є більш схильною в таких умовах сприймати податкове навантаження більш чутливо.

Оцінка гендерної нерівності

Водночас заперечили існування несправедливості за ознакою статі 704 жінки (82,6%) з-поміж опитаних. Проте 39 респонденток або 4,6% визначили гендерну дискримінацію у своєму бізнес-середовищі частою і навіть дуже частою проблемою.

Діаграма 4.1.9 **Оцінка наявності гендерної дискримінації в Одеському регіоні підприємцями та керівницями станом на вересень 2024 р., кількість осіб**¹⁰¹

Джерело: дані результатів опитування Pro-Consulting

На прохання конкретизувати, у чому проявляється гендерна дискримінація, **12,7%** зазначили про **нерівність під час переговорів** — ігнорування точки зору під час зустрічей і дискусій, недостатню увагу до ідей або пропозицій порівняно з чоловіками, підвищену критику або сумнів у компетенціях та здібностях тощо. Так, на думку однієї з підприємниць, у сфері автомобільних перевезень чоловіки вважають, що жінки не розбираються у всіх тонкощах автомобільної справи. Інша респондентка, керівниця торговельного бізнесу з Одеси, у якої у підлеглих від 11 до 20 осіб, віком від 19 до 29 років, з неповною вищою освітою зазначила, що стикалася з гендерною несправедливістю у сфері електроенергетики та будівництва.

На другому місці — **системні бар'єри**, 7,8% — що проявляється в суспільних стереотипах, що деякі галузі є суто «чоловічими», тож жінки там стикаються з більшою дискримінацією, очікування, що жінка повинна поєднувати бізнес з домашніми обов'язками, що ускладнює її професійний розвиток тощо. Цікаво, що **різниця в оплаті** й умовах праці **серед керівниць** трапилася лише одинично, серед жінок-ФОП — серед жінок-ФОП — 34 (3,8%).¹⁰²

¹⁰¹ У Діаграмі 4.1.7 вказана кількість підприємців від N=854, що відповіли на запитання, чи стикались вони з гендерною дискримінацією у своєму бізнес-середовищі.

¹⁰² Йдеться про жінок-підприємниць та різницю в оплаті наданих ними товарів та послуг.

Таблиця 4.1.3 Прояви гендерної дискримінації у підприємницькій сфері Одеської області станом на вересень 2024 р., кількість осіб, %¹⁰³

Прояви гендерної дискримінації	Кількість відповідей	Частка, % від N=869	ФОП	Керівниця
Нерівне ставлення під час переговорів	110	12,7%	104	6
Системні бар'єри	68	7,8%	61	7
Взаємодія з клієнтом	43	4,9%	40	3
Різниця в оплаті та умовах праці	34	3,9%	33	1
Взаємодія з органами державної влади	27	3,1%	27	–
Взаємодія з постачальниками	21	2,4%	20	1
Невідповідне ставлення та сексуальні домагання	20	2,3%	19	1
Усього	869	37,2%	304	19

Джерело: дані результатів опитування Pro-Consulting

Разом з тим є і окремі думки, що для жінок навпаки, існують гендерні преференції, тому що вони жінки. Це зазначила власниця ФОП у сільському господарстві віком від 30 до 59 років, із середньою освітою, з п'ятьма підлеглими і понад п'ятьма роками досвіду в бізнесі із села Гольма Подільського району. Також наявність не жіночої, а **чоловічої дискримінації** відзначили дві респондентки, в одному випадку це викликано зокрема війною:

«На мою думку, сьогодні у чоловіків більше проблем, ніж у жінок».

Власниця торговельного ФОП з м. Одеса, працює без найманих працівників, 1–3 роки, з неповною в/о

Учасниці фокус-групового опитування наголосили, що вважають зараз гендерні питання неактуальними, оскільки все більше жінок ідуть в бізнес, «чоловіки сидять вдома, або на війні». І в прийнятті законодавчих ініціатив стосовно бізнесу не потрібно виділяти «жіночий» і «чоловічий» бізнеси, підтримка сьогодні потрібна всім.

«Чоловікам не подобається, що жінки успішніші, ніж вони, і заробляють більше».

Керівниця Ізмаїльської овочевої бази, працює у сфері виробництва, з 5 підлеглими, більше 5 років досвіду, з м. Ізмаїл, Ізмаїльський район, 30–59 років, з в/о

Додатково у відкритому запитанні про існування перешкод, наявність гендерної нерівності зазначили 11 респонденток (1,3% від N = 869), які рідко стикалися із цим явищем, проте розкрили їх суть:

- 4 (0,5%) мали справу з гендерними упередженнями;
- 3 (0,3%) потерпали від неповаги з боку чоловіків;
- 2 (0,2%) стикались із системними бар'єрами;
- 1 (0,1%) відзначили гендерну сегрегацію — низьку частку жінок у керівництві;
- 1 (0,1%) зазначили відсутність гнучкого графіку для жінок.

¹⁰³ У Таблиці 4.1.4 вказана кількість підприємців і керівниць від N=869, що поділилися своїми оцінками щодо гендерної дискримінації у їхньому бізнес-середовищі. Усього зафіксовано 323 відповіді.

Діаграма 4.1.10 Прояви гендерної дискримінації в Одеській області станом на вересень 2024 р., відкриті відповіді N=11**Гендерні упередження**

«Мені колись казали, що жінка не може бути гарним менеджером. Але це все, я це списую на обмежений світогляд людини — що чоловіки можуть бути гарними менеджерами, керівниками, а жінки — ні».

Власниця ріелтерської фірми «ІТС сервіс» з м. Одеса, на ринку від 3 до 5 років, без найманих працівників, віком від 30 до 59 років, з в/о

«Сама сфера краси має багато стереотипів гендерних».

Власниця торговельного бізнесу з м. Одеса, на ринку від 3 до 5 років, працює без найманих працівників, віком від 30 до 59 років, з в/о

«Жінка — слабка статъ».

Власниця фермерського господарства, на ринку існує до 3 років, у підпорядкуванні 5 працівників; від 30 до 59 років, з в/о

«В особистих відносинах».

ФОП у сфері виробництва, на ринку від 1 до 3 років, до 5 найманих працівників, віком від 30 до 59 років, з в/о

Неповага з боку чоловіків

«Місцевий колорит. Сусід по торговій ділянці підвищує голос та спілкується на підвищених тонах, і тому відчувається неповага з боку чоловіків».

Власниця магазину жіночого та чоловічого одягу з м. Рені, Ізмайльського району, на ринку понад 5 років, без найманих працівників, віком від 30 до 59 років, з с/о

«Не бачать, що жінка може робити чоловічу роботу і давати поради щодо монтажу».

ФОП з м. Одеса, займається торгівлею, понад 5 років на ринку, до 5 найманих працівників, віком від 30 до 59 років, з неповною в/о

«Зневажливе ставлення до жінки».

ФОП з м. Одеса, бізнес в торгівля, на ринку від 1 до 3 років, працює самостійно, віком від 19 до 29 років, з с/о

Гендерні бар'єри

«Недостатня інформованість щодо прикладів жінок-підприємниць, більша кількість сімейного навантаження у зв'язку з гендером».

Власниця бізнесу з надання ділових послуг з м. Южне Одеського району, на ринку 1–3 роки, працює самостійно, віком від 30 до 59 років, з в/о

«Шукають на роботу більше чоловіків; не хочуть брати жінок у яких є маленькі діти».

Власниця торговельного бізнесу з м. Одеса, на ринку більше 5 років, працює самостійно, віком від 30 до 59 років, з в/о

Діаграма 4.1.10 Продовження

«З усіх бізнесів, з якими я працювала, в жодному з них немає керуючої жінки, самі чоловіки. Треба доводити свою важливість та правоту».

Власниця туристичної компанії ТОВ «ТРАНСКО» з м. Одеса, послуги з бронювання авіаквитків, на ринку понад 5 років, до 5 найманих працівників, віком від 30 до 59 років, з в/о

«Однакові правила, але жінки вимагають гнучкого графіку для догляду за дітьми і несуть побутове навантаження. Відсутність гнучкого графіку для жінок».

ФОП Осіпова Злата з м. Одеса, зайнята у сфері ділових послуг (бухоблік та аудит), на ринку 1–3 роки, працює самостійно, віком від 30 до 59 років, з в/о

Джерело: дані результатів опитування Pro-Consulting

Типові жіночі бар'єри для жінок-підприємниць в Одеській області

Вікові особливості

У дослідженні брали участь респондентки у віці від 18 років до 60+, згруповані для спрощення процедури аналізу у вікові групи 19–29 років, 30–59 років та 60+ років. Проте у ході детального вивчення відповідей учасниць вікова категоризація дослідження була переглянута:

- 18–35 років;
- 45–59 років;
- старше 60 років.

Аналітики Pro-Consulting керувалися наступними параметрами при поділі на вікові групи підприємниць:

1. «Життєвий» цикл підприємництва:
 - початківця, стаж до 10 років;
 - впевнена діячка, стаж до 20 років;
 - мудра керівниця, стаж більше 20 років.
2. Гендерна і соціальна реалізація:
 - жінка до народження дітей;
 - жінка після народження дітей;
 - жінка з дітьми і батьками старшого віку.

Варто зазначити, що вік і підприємницький досвід можуть і не мати між собою кореляції, адже у дослідженні зустрічались жінки до 35 років, які мають і розвивають успішний бізнес.

Вікова група 18–35 років

Як зазначають респондентки, жінки віком від 19 до 29 років зустрічаються у діловому середовищі із традиційним розподілом гендерних ролей із **невизнанням їхніх професійних якостей**, тому що вони «занадто молоді».

«По-молодості чоловіки казали, «що там молода дівчина може нам порадити?»».

Маркетологиня, ФГД 1 з ВПО

Одна з респонденток віком від 19 до 29 років зазначила, що українська жінка у сучасних умовах на тлі зовнішніх викликів і стимулів потребує більшої психологічної підтримки:

«Жінці психологічно тяжко, щоб було більше підтримки психологічної».

Власниця торговельного бізнесу з м. Одеса, на ринку 1–3 роки, з с/о, віком від 19 до 29 років

Жінок фертильного віку* бентежить **економічна залежність від чоловіка** під час декретної відпустки й догляду за дитиною. На цьому зауважують жінки як креативної індустрії (реклама), так і сфери торгівлі:

«Я свій бізнес хотіла сама створити окремо від чоловіка — в центр зайнятості подавала (заявку на грант) на допомогу розвитку».

Власниця торговельного бізнесу з м. Ананьїв Подільського району, з в/о, яка подавалась на гранти, але не виграла, віком від 30 до 59 років

**Варто зазначити, що про фертильність йдеться у контексті пізнього народження першої дитини — це 30–45 років. У цьому епізоді дослідження проступає більш глибока проблема з відкладенням намірів народити дитину на «більш сприятливий» час і пов'язані із цим демографічні диспропорції у статеві-віковій піраміді в Україні.*

0,3% жінок-підприємниць від загальної вибірки N = 869 зазначають наявність психологічних проблем для жінок, і жінок-матерів, зокрема:

«Виховання дітей — це психологічне навантаження».

Освітянка з м.Одеса, більше 5 років працює як ФОП, віком від 30 до 59 років, з в/о, має багатодітну родину

Вікова група 45–59 років

Для жінок віком 45–59 років типовою є проблема одночасного догляду за дітьми і батьками похилого віку. Одна з респонденток зазначила високий рівень вимог, які ставить сучасне українське суспільство перед жінкою, через що вона одночасно може відчувати значний тягар обов'язків:

«Сильний тиск суспільства на те, якою має бути жінка. Відсутність можливостей отримати необхідну допомогу».

Жінка-ФОП, працює у ділових послугах 1–3 роки, з м. Чорноморськ, Одеського району, з в/о, віком 30–59 років

Зазначимо, що через форс-мажорні обставини, викликані війною, багато матерів-підприємниць стикнулися з **проблемою перерв у зайнятості їх дітей** у дитячому садочку або школі, а також турботою про достатність безпеки під час навчання/відвідування освітніх закладів:

«Жінки стикаються з відсутністю стабільного навчання у дітей і відвідування дитячих садочків. Тобто дитина вдома, і для жінки-підприємщиці це дуже велика проблема. Тобто нестабільне навчання, нестабільне відвідування дитячого садка».

Власниця торговельного бізнесу з м. Одеса, з в/о, вік від 30 до 59 років, має на вихованні дітей з інвалідністю

«У школі відсутні групи з навчання подовженого дня, не вистачає бомбосховищ».

ІТ-підприємниця з м. Одеса, з в/о, віком від 30 до 59 років, у бізнесі менше 1 року, має багатодітну родину

Окрім того, одна з респонденток з Одеси зазначила недостатній розвиток соціальної інфраструктури, зокрема **недостатню забезпеченість державними дитячими садками** у житлових комплексах, не конкретизуючи район:

«Не вистачає державних дитсадків, аби залишити дитину та працювати. Високі ціни на дитячий садок і неможливість записати туди дитину».

Власниця будівельної фірми зі зведення котеджних будинків по типу town house з м. Одеса, має у керівництві 11–20 осіб, з в/о, віком від 30–59 років

Під час проведення фокус-групових опитувань, підприємщиці з тривалим досвідом та вже дорослими дітьми наголошували, що для жінки-підприємщиці період, коли в родині є маленькі діти, є найскладнішим, потребує правильного розставлення пріоритетів для вирішення побутових питань, отримання підтримки близьких або залучення професійних помічників (няню для дитини, прибиральницю тощо). Проте діти виростають, потребують менше часу, часто беруть на себе частину обов'язків по домашньому господарству, також долучаються до сімейного чи відкривають власний бізнес.

Експерти також зазначали, що жінкам важко поєднувати ведення бізнесу та сімейні обов'язки, що стереотипно покладають на жінку відповідальність за побут і дітей. Проте держава не надає гідної допомоги жінкам з дітьми, тож знаходження балансу між забезпеченням і доглядом є важкою справою.

Окремо слід наголосити на потребах, з якими стикаються жінки із уразливих категорій. Так підприємниця з Одеси, що має ФОП у легкій промисловості, з післядипломною освітою, мати-одиначка віком від 30 до 59 років, зазначила, що їй дуже не вистачає догляду й допомоги у вихованні дітей.

Жінки у передпенсійному віці 50+ перебувають у періоді, в якому є більша **потреба у догляді за здоров'ям**, а тому високі бізнес-ризики створюють для них надмірне навантаження, і тому вони хотіли б бачити спільноти для ділових жінок з ретриту:

«Вікові жінки 50+ потребують спеціального підходу. <...> (Було б добре запровадити) тури рекреації, відпустку групову для жінок на 2 тижні від війни для психологічного відновлення. Створити колективні групові нові підприємства жінок, щоб допомагати одна одній вести бізнес. Бо виживаємо по-одному, а треба групуватися і підтримувати, щоб хоча б якісь лікарняні виплачувати. Наприклад, 10 ФОП відраховувати в загальну касу, щоб як захворів, то брати, чи підтримати бізнес людини, яка захворіє. Спільноти типу профспілок для жінок малого бізнесу для ФОП».

Підприємниця з м. Одеса, що працює у сфері надання ділових послуг, з в/о, вікова когорта — від 30 до 59 років

«Дуже високий пенсійний вік, мені 58 років, мені дуже важко дотягти до пенсії, працездатність знижується».

Власниця магазину «Текстиль», з неповною в/о

Також зазначають, що для жінок-підприємниць та найманих працівниць необхідний соціальний захист — медичні обстеження, оплачувані відпустки.

Вікова група 60+

Основним бар'єром у пенсійному віці для жінок, і жінок-підприємниць зокрема, є фізіологічні особливості людини. Цілком очевидно, що у них більше ресурсів і часу уходить на відновлення сил.

Патерналістичні установки

Власниця готельно-ресторанного бізнесу «Хуторок» з Одеси з п'ятьма підлеглими, чий бізнес з 2022 року призупинив роботу, і яка має стаж діяльності понад 20 років, під дією негативного досвіду від тиску податкової і криміналітету, вважає, що підприємцям, щоб їх справа повноцінна функціонувала, необхідний захист з боку держави або авторитетних представників організованих злочинних угруповань. При цьому у її світогляді наявною є патерналістична установка із домінацією ролі «патрона, опікуна, гаранта», а гендерна роль жінки при цьому применшується, жіноча суб'єктність нівелюється.

Вимушена мультифункціональність

Одна з респонденток наголосила на необхідності підприємці виконувати одночасно багато відповідальних функцій, тягар яких розподілити складно, внаслідок чого можуть виникати надмірні навантаження з самоорганізації:

«Дуже багато функцій (покладено) на жінок — вона має бути директором, бухгалтером, логістом і продавчиною — складна звітність перед податковою».

Власниця торговельного бізнесу, 6–10 осіб у керуванні, на ринку більше 5 років, з м. Роздільна, Роздільнянського району, вік 60+, з в/о

Психологічні перешкоди

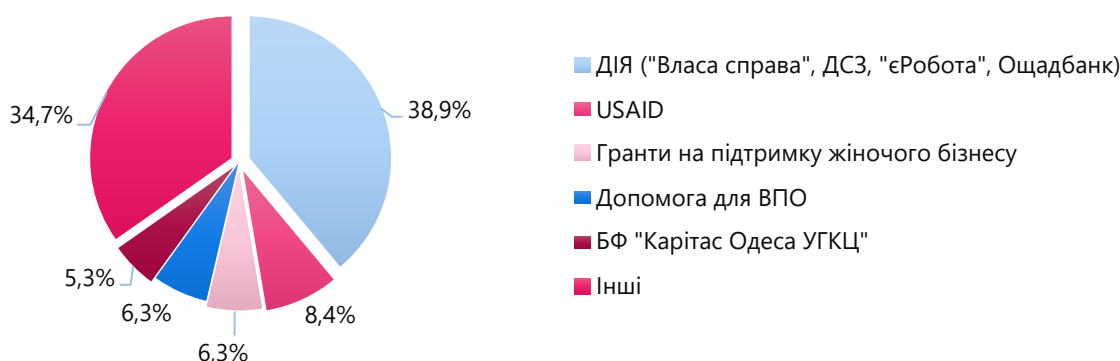
Учасниці фокус-групового дослідження також зазначали, що додатковим викликом в різному віці є вміння тримати баланс між роботою й іншими сферами життя. Підприємці наголошують на необхідності за будь-яких обставин виділяти час на себе й родину, відпочивати, доглядати за собою, бо це виклик — зберігати жіночність і залишатися жінкою, утримуючи позицію в бізнесі.

5 ВИВЧЕННЯ Й АНАЛІЗ НАЯВНИХ ПРОГРАМ ПІДТРИМКИ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ОДЕСЬКІЙ ОБЛАСТІ

5.1 ПРОГРАМИ ПІДТРИМКИ ЖІНОЧОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА, ЗОКРЕМА НА ОДЕЩИНІ

Опитування компанією Pro-Consulting жінок-підприємниць в Одеській області дало змогу виявити рівень обізнаності й користування пропозиціями грантів для підтримки підприємництва, серед яких лідери за впізнаваністю — цифрова платформа «Дія.Бізнес» і державні продукти, більше відомі як національна грантова програма «Власна справа» / проєкт мікрогрантів «Власна справа» спільно з Державною службою зайнятості (ДСЗ), «єРобота», кредитна програма «5–7–9», гранти на підтримку працевлаштування, а також банки, що їх обслуговують: «ПриватБанк», «Ощадбанк» та ОТП Банк, що сукупно складають частку **38,5%** серед 96 отриманих відповідей. З 843 респонденток, які відповіли на запитання щодо участі у грантових програмах, вдалося з'ясувати, що подавались всього 107 опитаних. Проте не всі підприємниці змогли у момент опитування пригадати назви грантових програм. Серед тих, що згадали, — освітня програма для початківців, мережа «Дія-Бізнес-Одеса» (ФОП-дизайнерка з м. Одеса, яка працює менш як один року, з в/о, віком 30–59 років).

Діаграма 5.1.1 Рівень впізнаваності брендів грантових програм підтримки підприємництва серед опитаних жінок-підприємниць в Одеській області, вересень 2024 р., % від N=88¹⁰⁴

Серед інших державних продуктів респондентки пам'ятають разову допомогу після початку повномасштабного вторгнення «єПідтримка», «пандемічні 8 000 гривень для ФОП»,

¹⁰⁴ На запитання про грантові програми відповіли 88 респонденток (10,1% від N=869), при цьому у відповіді могло бути названо більше однієї програми. Усього відповідей — 96.

що діяли упродовж 2020–2021 рр., програму підтримки малого бізнесу й самозайнятості ВПО «Новий відлік» від Міжнародного фонду «Відродження».

Другим за впізнаваністю після державних програм є Агентство Сполучених Штатів Америки з міжнародного розвитку USAID і його продукт AGRI-Україна. **8,4%** респонденток відзначили його в контексті грантів для виробників сільськогосподарської продукції. Зокрема згадували передання насіння й добрив на один гектар. Також про USAID ідеться в контексті підтримки закордонних виставок для українських виробників модного одягу.¹⁰⁵

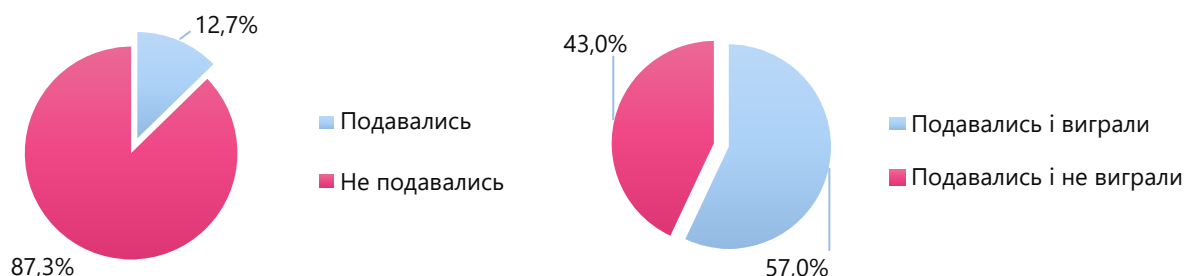
«Брала участь у заходах, у яких були спонсори і грантові програми USAID. Наприклад, — подавались від Ukrainian Fashion Week і мене запрошують взяти участь, грантові гроші бере UFW і залучають мене показ робити. Це була допомога у проведенні Fashion show у Лондоні».

Власниця бренду одягу Pascal

Серед інших міжнародних організацій в Одесі **5,3%** відзначають БФ «Карітас Одеса УГКЦ». Пропозицій грантів лише для жінок респондентки називають небагато — **6,3%**. Водночас відзначається мало продуктів зі спеціалізацією саме на жіночому бізнесі з чіткою комунікаційною стратегією і brand of voice. Зокрема, одна респондентка скористалася курсами англійської та бізнес-тренінгами для жінок від БФ «Жіночі можливості в Україні». Серед пропозицій для жінок ВПО одинично відзначили платформу «Спроможна».¹⁰⁶

Дослідження дало змогу виявити рівень залученості жінок-підприємниць до участі в конкурсах на отримання грантів для їхнього бізнесу в Одеській області. Так, серед опитаних респонденток 107 (12,7%) із-поміж 843, які дали відповідь на запитання анкети «Чи подавались ви на грантові програми та інші програми підтримки?», випробовувала свої шанси й виграла **61** (7,2%) підприємця, не виграла — **46** (5,5%). Тобто 57,0% підприємниць зі 107 мають успішний досвід участі в грантових програмах в Одеській області. Водночас 736 (87,3%) респонденток повідомили, що не подавались на подібні програми.

Діаграма 5.1.2 Рівень участі жінок-підприємниць у грантових програмах в Одеській області, вересень 2024 р., %¹⁰⁷

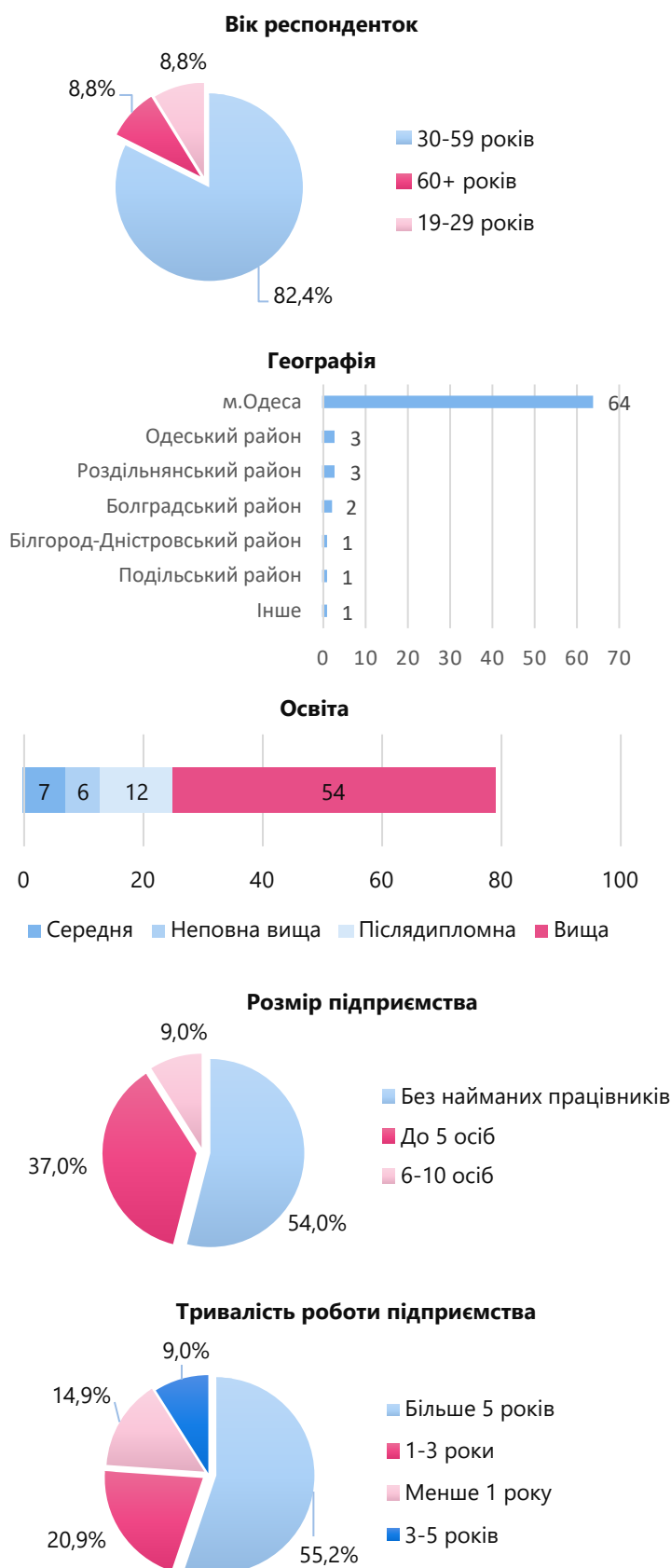
Джерело: дані результатів опитування Pro-Consulting

¹⁰⁵ PASKAL — український бренд високої моди та прет-а-порте, заснований українським модельєром з Одеси Юлією Паскаль. URL: <https://www.paskalclothes.com/pages/about> (дата звернення: 06.12.2024).

¹⁰⁶ Платформа освітніх і менторських можливостей «Спроможна» від Фонду Промприлад. URL: <https://spromozhna-platform.promprylad.ua/> (дата звернення: 06.12.2024).

¹⁰⁷ Всього на запитання про участь у грантових програмах відповіли 843 підприємці і керівниці. Не брали участі у конкурсах 736 опитаних, подавались — 107.

Діаграма 5.1.3 **Демографічний портрет учасниць грантових програм в Одеській області, вересень 2024 р, кількість, частка % від N=81**

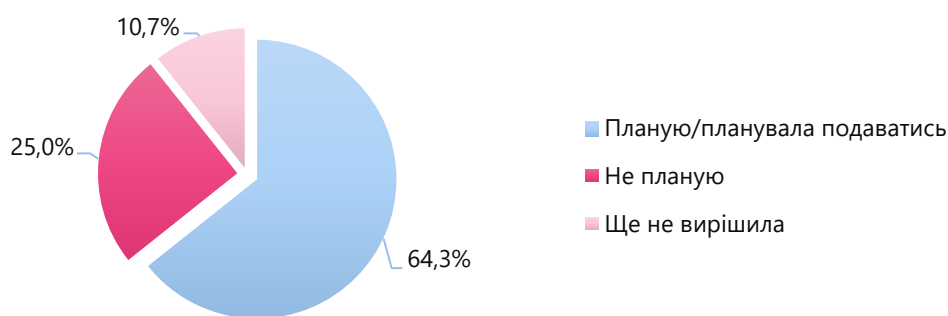
Галузь	Кількість
Ділові послуги	19
Торгівля	19
Побутові послуги	12
Освіта	6
Виробництво	5
Сільське господарство	5
Туризм	3
HoReCa	2
Консалтинг	2
ІТ	1
Архітектура і дизайн	1
Ділові послуги	1
Креативна індустрія	1
Легка промисловість	1
Масмедіа	1
Охорона здоров'я	1
Працевлаштування	1
Всього	81
Статус уразливості	Кількість
ВПО	8
Маю пошкоджене майно	4
Членкиня сім'ї ветерана заходів з оборони України	3
Батьки одинаки/підкувальники	2
Багатодітна родина	2
Особа з інвалідністю	2
Маю на вихованні дітей з інвалідністю	1
Ступінь залученості до грантових конкурсів	Кількість
Подавалась і виграла	51
Подавалась, але не виграла	25
Не подавалась, але планувала	1
Я подавалась і виграла, але із-за помилки в моєму імені мені його не дали. Ощадбанк мені не видав, авторизував мене Приватбанк	1
Відмовилась відповісти	1

Джерело: дані результатів опитування Pro-Consulting,

Потрібно відзначити високу частку **жінок із вразливостями** серед учасниць грантових програм — 22 респондентки з 81 або 27,2%. Усього в дослідженні взяло участь 270 осіб із вразливостями (27,0% від N = 1 001). Учасниць грантових програм серед них **8,1%**, або **2,2%** від загальної вибірки. Найчастіше до грантів звертались підприємці в галузі ділових послуг і торгівлі (19). На третьому місці — побутові послуги (12). Далі — освіта (6), виробництво і сільське господарство (5).

За даними опитування 3,3% підприємниць з-поміж 843 респонденток, що відповіли на запитання, «Чи подавалися ви на грантові програми та інші програми підтримки?», висловилися щодо своїх планів брати чи не брати участь у конкурсах на здобуття грантів. Серед відмов від планів подаватись на грантові програми були озвучені окремі відповіді, як-от: «уважне вивчення законодавства змусило передумати», а також після калькуляції усіх фінансових аспектів програми підприємця вирішила, що це «не вигідно».

Діаграма 5.1.4 **Плани жінок-підприємниць щодо участі в грантових програмах в Одеській області, вересень 2024 р., % від N=28¹⁰⁸**

Джерело: дані результатів опитування Pro-Consulting

Серед тих, **хто не планує подаватись на грантові програми** (7), чотири підприємці спеціалізуються на торгівлі («ресторанна торгівля та продукти харчування», «поліграфічне видавництво дитячих книжок»), троє — на наданні ділових послуг. Тільки двоє мають у підпорядкування до п'яти підлеглих працівників, решта — працюють самостійно. По три компанії присутні 1–3 роки і понад п'ять років на ринку, одна — 3–5 років. Шестеро респонденток проживають у м. Одеса й одна в Ізмайльському районі, м. Рені. П'ятеро мають вищу освіту, а двоє — середню. Вік усіх семи респонденток — 30–59 років. Одна з них є ВПО і також належить до уразливої групи осіб, які мають знищене/пошкоджене майно.

Планують подаватися на гранти 18 респонденток. Вони мають бізнеси, що працюють у таких галузях:

- торгівля — 7 («Біом дизайн», «Бей френчіз», «доставка бутильованої води»);
- побутові послуги — 4 («дитячий садок»);
- ділові послуги — 4;
- виробництво — 1;
- HoReCa — 1;
- мас-медіа — 1.

¹⁰⁸ Це 3,2% від цільової аудиторії дослідження з N=869. Дана Діаграма 5.1.4 була сформована за результатами відповідей респонденток, що не подавалися на гранти (всього їх 736). З них вдалося виокремити за відкритими відповідями 28 респонденток, що розкрили власні наміри, щодо грантів. Діаграма відображає ці результати.

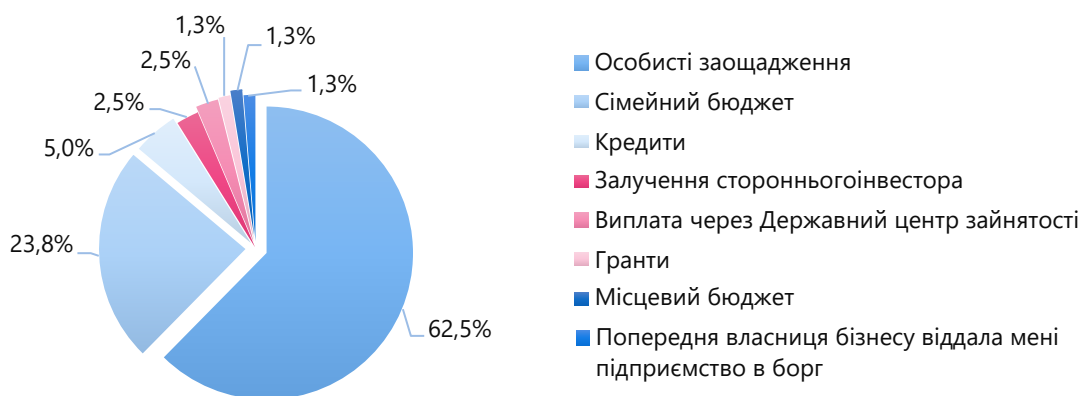
Більшість (10) працюють без найманих працівників, мають у керуванні до п'яти підлеглих — шестеро респонденток, розмір підприємства двох — 6–10 осіб. Більшість оперують «зрілими» бізнесами з досвідом роботи понад п'ять років — таких 10 респонденток. Працюють 1–3 роки шість підприємниць. По одній працюють 3–5 і менше ніж один рік. Серед опитаних цієї категорії 15 проживають у м. Одеса, ще одна в м. Ізмаїл і в Одеському районі у м. Южне. Одна респондентка свій населений пункт не вказала. Також 15 віком 39–50 років, дві — **у віці 60+**, одній 19–29 років. Дві респондентки ВПО, **три** мають **знищене / пошкоджене майно**, одна — **членкиня сім'ї ветерана/ки заходів з оборони України**.

Троє респонденток **ще не вирішили, чи подаватимуться** на грантові програми. Дві працюють у сфері ділових послуг («консалтингова компанія з наданням юридичних послуг і супроводом адвоката»), одна — у торгівлі. За розміром: двоє ФОП без найманих працівників і одна з п'ятьма підлеглими. Терміни роботи на ринку: менш як один рік, 1–3 роки, більше ніж п'ять років. Усі троє з Одеси, з вищою освітою та у віці 30–59 років.

Як з'ясувалось, у 62,5% випадків підприємці відкривали свій бізнес коштом власних заощаджень. За даними опитування лише 1,3% респонденток скористалися грантами для відкриття власної справи.

За інформацією учасниць фокус-групових досліджень, до війни грантові програми діяли лише в окремих регіонах (наприклад, зазначали програми розвитку для східних областей). Зараз грантові програми доступні у великій кількості для усіх охочих, проте більше спрямовані на придбання обладнання для ведення виробничої діяльності.

Діаграма 5.1.5 **Фінансові джерела для запуску власного бізнесу в Одеській області, вересень, 2024 р., %**¹⁰⁹

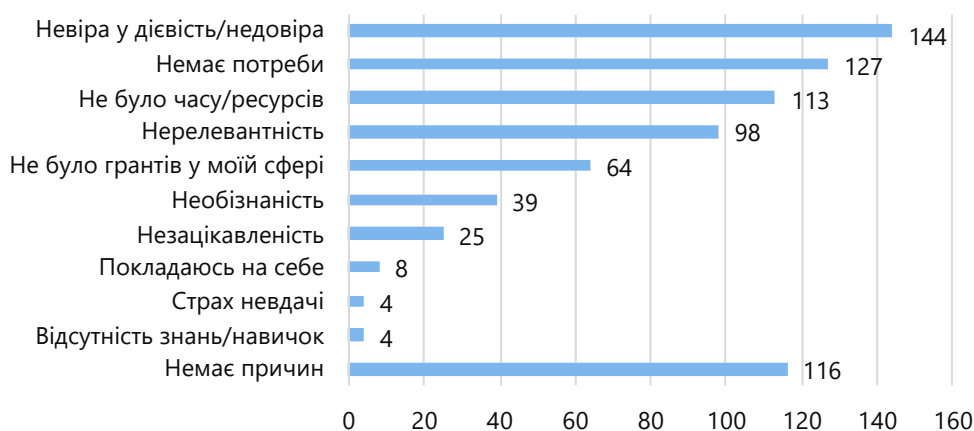

Джерело: дані результатів опитування Pro-Consulting

Серед причин, через які респондентки не брали участь у грантах, зазначали як внутрішні бар'єри, так і зовнішні перешкоди.

¹⁰⁹ На це запитання відповіли 80 респонденток, це 9,2% від вибірки підприємниць і керівниць N = 869,

Діаграма 5.1.6 **Перелік причин, через які жінки-підприємці не беруть участь у грантових програмах з підтримки підприємництва в Одеській області, вересень 2024 р., кількість¹¹⁰**

Джерело: дані результатів опитування Pro-Consulting

Серед респонденток, які зазначили, що в їхній галузі немає грантів (64), є підприємці зі сфери юриспруденції, страхових послуг, медицини, психотерапії, прісноводного й морського рибальства тощо.

Таблиця 5.1.1 **Сфери підприємництва, де респондентки не знайшли грантів в Одеській області, вересень 2024 р, кількість/від N=64**

Галузь	Кількість
Торгівля	18
Ділові послуги	12
Побутові послуги	9
Медицина	7
ІТ	3
Освіта	3
Юриспруденція	3
HoReCa	2
Туризм	2
Дизайн	1
Консалтинг	1
Операції з нерухомістю	1
Послуги страхування	1
Прісноводне та морське рибальство	1
Всього	64

Джерело: дані результатів опитування Pro-Consulting

¹¹⁰ Не подавались на грантові програми 736 респонденток з 843, проте під час аналізу було виявлено більше однієї відповіді, тому у Діаграмі 5.1.6 сума всіх відповідей — N = 742,

Діаграма 5.1.7 **Найбільш корисні грантові програми підтримки для підприємниць в Одеській області за результатами опитування станом на вересень 2024 р., кількість від N=843**

Джерело: дані результатів опитування Pro-Consulting

Окремо потрібно зазначити, що активні жінки підприємці з-поміж місцевих жительок і ВПО, які брали участь у фокус-групових опитуваннях, широко обізнані про програми підтримки, грантові й навчальні програми від різних організацій. Натомість потенційні підприємці не знають про їх існування, або володіють поверхневою інформацією, до якої ставляться з недовірою. Вони розуміють, що в інтернеті є якісь дані, проте мають негативний досвід платних курсів з незрозумілою програмою, досвід знайомих, які подавалися на грант, але не отримали коштів і пояснень щодо відмови. Тож сформоване негативне упереджене ставлення до грантових програм, які «отримують тільки свої», коли «одна рука дає, інша забирає» (через умови отримання — необхідність оформлювати найманих працівників і сплачувати офіційні податки).

Жіноча бізнес-спільнота Одеської області в кризових умовах вважає найбільш відповідальним за економічну й безпекову ситуацію в країні державний апарат та очікує від центральної влади, насамперед зниження податкового тягаря й спрощення законодавства та звітності перед фіскальними органами. Підприємці покладають надії на реформу системи податків і зборів, запровадження «податкових канікул», «більш лояльної фіскальної політики по всіх галузях». Окремі прохання — «не встановлювати касові апарати під час війни» і «хоча б зробити мінімальні податкові штрафи під час воєнного стану». Деякі з них зазначають, що держава і влада на місцях взагалі не допомагають підприємцям.

Експортерки воліли б отримати допомогу з виходу на міжнародний ринок та юридичні консультації з експортних контрактів, імпортерки — «вихід на постачальника напряму — у Китаї, Туреччині».

Діаграма 5.1.8 **Перелік найбільш затребуваної фінансової підтримки для підприємниць в Одеській області станом на вересень 2024 р., кількість від N=364**

Джерело: дані результатів опитування Pro-Consulting

Виробники зацікавлені в отриманні грантів на обладнання (особливо електрогенераторів), на відбудову, державного страхування від форс-мажору, покращення матеріально-технічної бази — хотіли б бачити більше грантових програм від Української держави та Європейського Союзу. Взагалі по Одеській області існує запит серед жіночого підприємництва на залучення іноземних інвестицій, з боку влади — запрошення до участі у держзакупівлях.

Також є охочі отримати безвідсоткові кредити (під форс-мажорні обставини), овердрафти під низькі відсотки, безповоротні гранти, лізинг на вигідних умовах, мікрогранти. Представниці будівельної індустрії та бронювання авіаквитків зацікавлені в отриманні грантів на купівлю транспортної техніки.

Одна з підприємниць, яка займається торгівлею підакцизними товарами, що не є громадянкою України й має посвідку на проживання, зізналась, що має складнощі з оформленням кредитів через портал «Дія»:

«Збираюсь брати кредит на розвиток та відкриття нового бізнесу в сфері обслуговування (громадське харчування); у зв'язку з тим що «я» не є громадянкою України, для мене частина державних послуг недоступні (документи типу паспорт не відкривається в додатку «Дія»). Державні органи (ДМС) відмовляють в оформленні ID-картки нового зразку».

Власниця торговельного бізнесу з Одеси, з с/о, віком від 30 до 59 років

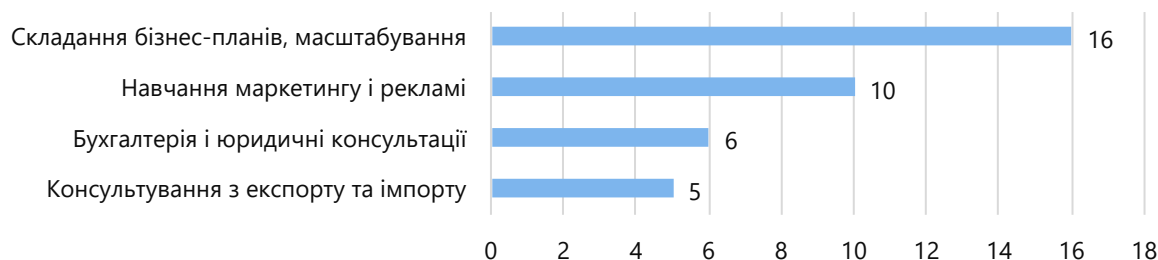
Ще однією перепорою в отриманні грантів для представниць мікробізнесу є умова розміру бізнесу й наявності найманих працівників. Через це доступ до грантів для таких ФОП обмежений, і вони б воліли хоча б якогось пом'якшення умов:

«Отримання грантів без найманих працівників, бо гранти надаються тільки тим ФОПам, хто наймає працівників».

ФОП, займається наданням ділових послуг, з м.Одеса, з післядипломною освітою, віком від 30 до 59 років

Серед навчальних програм підприємці хочуть бачити більше курсів з масштабування бізнесу, ринкових досліджень, маркетингу, фінансових стартапів і фінансової просвіти персоналу, бухгалтерії, пошуку клієнтів, отримання замовлень (у будівництві). Важливим складником успіху бізнес-спільноти в Одеській області підприємці вважають наявність спілок і альянсів, мережевих організацій із взаємної підтримки.

Діаграма 5.1.9 **Перелік найбільш затребуваних компетенцій для підприємців в Одеській області станом на вересень 2024 р., кількість від N=37**

Джерело: дані результатів опитування Pro-Consulting

Серед найбільших потреб — переможне закінчення війни, стабілізація ситуації з енергопостачанням, відновлення людських ресурсів для подолання кадрового дефіциту, передбачуваність макрофінансових показників (курс валют, кредитний рейтинг, тощо), повоєнна фізична й психологічна реабілітація.

«Надати можливість, щоб була безкоштовна підтримка населенню, військовим та людям, які психологічно постраждали від війни».

Приватний психотерапевт з Одеси, з в/о, віком від 30 до 59 років, членкиня сім'ї ветерана (ки) заходів з оборони України

Щодо доступу до інформації про грантові програми для жіночого бізнесу, думки експертів розділилися. З одного боку інформації багато в соціальних мережах, на місцевих телеграм- і вайбер-каналах, частково її публікують на сайтах закладів місцевого самоврядування. Проте її потрібно шукати й вона роз'єднана. Багато інформації проходить повз, на неї іноді не звертають увагу. Немає єдиної платформи або державного інформаційного каналу, який би об'єднав усю інформацію, яка тільки є. Одним із таких каналів може стати «Дія.Бізнес», яка публікує інформацію про державні гранти та програми підтримки, або аналог, що поєднає державні та міжнародні ініціативи.

Натомість інші експертки (представниця БФ «Берегиня») нічого не чули про програми підтримки.

На думку експертів, жінкам потрібні навчальні програми (як щодо професій, ведення бізнесу, юридичній обізнаності та психологічній підтримці), розширення обсягів грантів на створення й розвиток бізнесу. Враховуючи, велику кількість таких ініціатив, про що зазначали учасниці фокус-групових досліджень, пропозиція грантів і навчальних програм є достатньою та покриває потреби всіх охочих. Загальною пропозицією від експертів та підприємців, які провадять бізнес-діяльність, є впровадження податкових канікул для новостворених бізнесів.

Місцеві програми підтримки бізнесу в Одеській області

Напрямок підтримки розвитку підприємництва визначено Стратегією розвитку Одеської області на період 2021–2027 роки, останні зміни до якої були внесені рішенням Одеської обласної ради № 139-VIII від 16.04.2021 року. Напрямок включено до Стратегічного пріоритету 4 «Ефективний економічний простір» — Операційна ціль 4.1 «Підтримка регіонального виробника» — Завдання 4.1.2 «Підтримка та розвиток підприємницької діяльності».¹¹¹

У 2023 році Одеська обласна військова адміністрація розпочала процес підготовки проєктів нової редакції Стратегії відновлення та розвитку Одеської області на період до 2027 року й Плану заходів з її реалізації на 2024–2027 роки. Актуалізація зумовлена необхідністю врахування наслідків повномасштабної збройної агресії російської федерації проти України, набуття Україною статусу кандидата на членство в ЄС, змін, внесених до Закону України «Про засади державної регіональної політики».¹¹²

Також до Програми розвитку конкурентоспроможності малого та середнього підприємництва в Одеській області на 2021–2024 роки Розпорядженням голови (начальника) Одеської обласної державної (військової) адміністрації від 29.07.2024 № 707/A-2024 були внесені відповідні зміни. На 2024 рік Програмою передбачено 4 млн грн коштів обласного бюджету.

Програмою передбачені:

1. Компенсація суб'єктам малого і середнього підприємництва частини відсоткової ставки за кредитами, отриманими на розвиток бізнесу. Компенсуватимуться відсоткові ставки за кредитами на:

- придбання устаткування, обладнання, інших основних засобів виробничого призначення;
- модернізацію технологічного процесу виробництва з метою зниження його собівартості;
- впровадження технологій енергоефективності у виробничий процес;
- розроблення нових видів продукції (товарів);
- на купівлю й встановлення енергообладнання;
- на придбання обладнання для забезпечення безперебійної роботи енергосистеми: електрогенераторів, джерел безперебійного живлення, сонячних та газопоршневих та газотурбінних електростанцій, твердопаливних котлів тощо.

Частка відсоткової ставки, яка компенсується суб'єктам господарської діяльності з обласного бюджету за банківськими кредитами, становить:

- за кредитами у національній валюті — до 50% річної відсоткової ставки, але не більше 10 нарахованих відсотків річних;
- за кредитами, наданими уповноваженими банками в межах державної програми «Доступні кредити 5–7–9%» на реалізацію інвестиційних цілей — до рівня 0% річних, але не більше 9% річних;

¹¹¹ Рішення Одеської обласної ради від 03 березня 2020 року № 1228-VII Про затвердження Стратегії розвитку Одеської області на період 2021–2027 роки? с.72–73. URL: https://oda.od.gov.ua/wp-content/uploads/2021/04/1pro-vnesennya-zmin-do-rishennya-oblasnoyi-rady-vid-03.03_compressed.pdf (дата звернення: 06.12.2024).

¹¹² Орієнтовний план роботи з актуалізації Стратегії відновлення та розвитку Одеської області на період 2021–2027 років та розробки Плану заходів з її реалізації у 2024–2027 роках. URL: <https://oda.od.gov.ua/wp-content/uploads/2024/09/plan-roboty-z-aktualizaciyi-strategiyi.pdf> (дата звернення: 06.12.2024).

- гранична сума щомісячної компенсації за відсотковою ставкою — 70,0 тис. грн за одним кредитним договором. Максимальний строк компенсації частки відсоткової ставки одного кредитного договору — три роки.

2. Компенсація витрат за участь у закордонних виставкових заходах.

Відшкодування можуть отримати суб'єкти мікро-, малого та середнього підприємництва у розмірі:

- не більше 100 тис. грн на участь в закордонних виставкових заходах;
- не більше 30 тис. грн на проведення незалежної оцінки збитків або судової експертизи (експертних досліджень).

Частка власних витрат суб'єктів господарювання повинна становити не менше 50% суми від загальних витрат.

3. Компенсація витрат підприємств, які зазнали руйнувань та пошкоджень внаслідок збройної агресії РФ, на проведення незалежного оцінювання збитків або судової експертизи (експертних досліджень) щодо оцінювання шкоди та збитків.

4. Компенсація суб'єктам малого і середнього підприємництва частини відсоткової ставки за кредитами, отриманими на придбання й встановлення енергообладнання, обладнання для забезпечення безперебійної роботи енергосистеми: електрогенераторів, джерел безперебійного живлення, сонячних, газопоршневих і газотурбінних електростанцій, твердопаливних котлів тощо.

Частка відсоткової ставки, яка компенсується суб'єктам підприємництва з обласного бюджету за кредитами, наданими уповноваженими банками на придбання (встановлення) енергообладнання, в тому числі обладнання для альтернативних джерел енергетики становить 5%. Гранична сума щомісячної компенсації за відсотковою ставкою — 45,0 тис. грн за одним кредитним договором.¹¹³

Рішенням Одеської міської ради № 2374-VIII від 18.09.2024 року продовжено до 2027 року реалізацію Міської цільової програми підвищення рівня конкурентоспроможності економіки м. Одеси на 2022–2024 роки, затвердженої рішенням Одеської міської ради від 09 лютого 2022 року № 863-VIII.¹¹⁴ Відповідно до Програми для суб'єктів малого й середнього підприємництва передбачено:

- поворотну фінансову допомогу суб'єктам малого й середнього підприємництва для реалізації бізнес-планів, інвестиційних / інноваційних проєктів у м. Одеса;
- фінансову допомогу у вигляді часткової компенсації відсоткових ставок за кредитами, що надаються комерційними банками на реалізацію бізнес-планів, інвестиційних / інноваційних проєктів.

Для надання суб'єктам малого і середнього підприємництва фінансової підтримки Програмою передбачено по 2 млн грн щорічно. Для надання поворотної фінансової допомоги

¹¹³ Розпорядження № 707/А-2024 Одеської обласної військової адміністрації Про внесення змін до Програми розвитку конкурентоспроможності малого та середнього підприємництва в Одеській області на 2021–2024 рр. від 29.07.2024, Додаток 5 до Програми, с. 29–45. URL: <https://oda.od.gov.ua/wp-content/uploads/2024/07/rozporядzhennya-vid-29.07.2024-%E2%84%96707.a-2024-pro-vnesennya-zmin-do-programy-vid-08.11.2023.pdf> (дата звернення: 06.12.2024).

¹¹⁴ Офіційний сайт Одеської міської ради, рішення № 2374 від 18.09.2024 міськради про внесення змін до рішення № 863-VIII від 09.02.2022. URL: <https://omr.gov.ua/ua/acts/council/190473/> (дата звернення: 06.12.2024).

суб'єктам малого та середнього підприємництва, що провадять діяльність за окремими напрямами, Програмою передбачено 15 млн грн щорічно.

Учасниці фокус-групових досліджень — підприємці, які провадять бізнес-діяльність, зазначили, що поки не бачать від місцевої влади ніякої підтримки бізнесу. Усі форуми, що проводяться щомісяця, не мають фінального результату, є більше іміджевими заходами. Проте 95% учасниць фокус-групових досліджень зацікавлені у співпраці з місцевими органами самоврядування. Вони зазначили, що було б корисним проведення зустрічей типу «круглий стіл» підприємців та підприємців з представниками місцевої влади для висвітлення проблем бізнесу та пошуку спільних сумісних рішень їх подолання, створення ком'юніті між владою, громадськими/благодійними організаціями та підприємствами. Практичними кроками підтримки бізнесу підприємці вважають допомогу у вирішенні питань оренди приміщень, утримання вартості комунальних платежів на місцевому рівні, зміну бюрократичного ставлення до бізнесу.

Урядові програми підтримки бізнесу в Україні

Підтримка працевлаштування

Уряд запровадив [програму компенсації](#) за працевлаштування ВПО. Роботодавцю коштом резервного фонду державного бюджету компенсували витрати на оплату праці в розмірі мінімальної зарплати щомісяця за кожну працевлаштовану особу з-поміж ВПО внаслідок проведення бойових дій під час воєнного стану в Україні й протягом 30 днів після його завершення. Термін дії програми — три місяці.

Гранти для бізнесу

В умовах війни Уряд України затвердив низку програм фінансової підтримки бізнесу. Найбільш відома з них — це урядова програма підтримки бізнесу «єРобота». Наприкінці червня 2022 року Уряд розпочав [грантову програму](#) для започаткування бізнесу, розвитку підприємництва й навчання. У межах цієї програми можна отримати гранти:

- для започаткування або розвитку власної справи (до 250 тис. грн);
- для створення або розвитку переробного [підприємства](#) (до 8 млн грн), для першої тисячі заявників і заявниць надається 70% від вартості проєкту, для наступних підприємств, які подали заявки, надається 50% вартості проєкту;
- на розвиток власного садівництва, ягідництва та виноградарства (до 400 тис. грн за гектар);
- для розвитку тепличного господарства (до 7 млн грн за два гектари), для першої тисячі заявок надається 70% від вартості проєкту, для всіх подальших заявок — 50%;
- грант або конвертована позика на створення чи розвиток [стартапу](#) (від 750 тис. грн до 8 млн грн).

Для участі в програмі підприємці (дійсні й ті, хто хоче ними стати) мають підготувати бізнес-план або типовий проєкт і разом із заявкою подати його через портал «Дія» або через сайт Фонду розвитку інновацій (для грантів на розвиток стартапів). Банки здійснюють оцінювання бізнес-плану та/або типового проєкту. Рішення про надання гранту ухвалює Державна служба зайнятості (у разі створення або розвитку підприємства), Міністерство економіки (у разі

створення переробних підприємств), Міністерство аграрної політики та продовольства (у разі створення тепличного господарства й розвитку власного садівництва, ягідництва та виноградарства) і конкурсною комісією (у разі створення стартапів).

За понад два роки дії проєкту «єРобота» уряд інвестував через гранти в підприємництво 9,3 млрд грн, програмою скористались майже 20 тис. представників ММСБ:

- за програмою «Власна справа» було видано 17 813 мікрогрантів на 4,2 млрд грн;
- на розвиток переробних підприємств — 743 гранти на 3,7 млрд грн;
- на садівництво й розвиток тепличного господарства — 231 грант на 1 млрд грн;
- ветеранам і членам їхніх родин видано 806 грантів на 366 млн грн.

Переважає більшість підтриманих заявок проходить за програмою мікрогрантів «Власна справа».

Програми Кабінету Міністрів

Серед інших ефективних державних інструментів — Програма «Доступні кредити 5–7–9%» і портал допомоги малому й середньому бізнесу «Дія.Бізнес». Станом на 30.09.2024 року за програмою «Доступні кредити 5–7–9%» було укладено кредитних договорів на суму 330 260, 9 млн грн. У реалізації програми кредитування найбільше операцій з підтримки ФОП здійснив ПриватБанк (16 573 млн грн). Найбільш кредитованою галуззю лишається сільське господарство (150 748 млн грн, 46%), а серед типу кредитів — обігові й антикризові.¹¹⁵

Загальний грантовий фонд «Дія.Бізнес» становить 30,7 млн гривень. Наразі для українських підприємців доступно понад 400 фінансових програм для розвитку й масштабування власної справи: кредити, лізинги, гранти, державні та міжнародні програми підтримки.¹¹⁶

Міжнародні та неурядові програми підтримки бізнесу, жінок і ВПО в Україні

Міжнародні програми для підприємців

Програма USAID «Конкурентоспроможна економіка України» підтримує стартапи й малі та середні підприємства (МСП) з метою підвищення їхньої конкурентоспроможності на внутрішньому ринку України та на міжнародних ринках. У межах цієї грантової програми протягом 2024 року буде надано 30 грантів для українських МСП обсягом від 150 000 до 500 000 доларів США.

Програма USAID АГРО надала добрива понад 14 тисячам українських агровиробників. Ця допомога забезпечила ресурси для польових робіт на площі понад 460 тис. га. Також у липні 2024 року міжнародна платформа Coursera та Happy Monday за підтримки Програми USAID «Конкурентоспроможна економіка України» та сприяння Міністерства економіки України оголосили про запуск

¹¹⁵ Щотижнева інформація від Фонду розвитку підприємництва про результати Державної програми «Доступні кредити 5–7–9%» станом на 30–09–2024. URL: <https://bdf.gov.ua/publicna-informatsiia/informatsiia-pro-rezultaty-derzhavnoi-prohramy-dostupni-kredyty-5-7-9/> (дата звернення: 06.12.2024).

¹¹⁶ Повідомлення на Урядовому порталі «Результати Дія.Бізнес у 2023 році: розвиток української підприємницької екосистеми в умовах війни» від 05.01.2024. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/rezultaty-diiabiznes-u-2023-rotsi-rozvytok-ukrainskoi-pidpriemnytskoi-ekosystemy-v-umovakh-viiny> (дата звернення: 06.12.2024).

освітньої онлайн-програми [ReSkill UA](#). Ініціатива спрямована на підвищення кваліфікації та перекваліфікації для українців із можливістю подальшого працевлаштування та запуску власної справи.

У межах проєкту «Women Career Hub» (WCH) від Фонду ООН у галузі народонаселення в Україні (UNFPA Ukraine) за [підтримки уряду](#) Великої Британії консультанти та консультантки з питань кар'єри надають допомогу щодо здобуття професійних навичок та індивідуально підтримують у пошуку роботи, організовують курси із здобуття нової професії або надання стартового фінансування для запуску ініціатив соціального підприємництва.

Неурядові програми для ВПО

Caritas Internationalis (лат. «Міжнародна благодійність») — глобальна мережа 162 національних католицьких організацій допомоги, розвитку та соціального обслуговування, які діють у понад 200 країнах і територіях по всьому світу. Caritas Internationalis підпорядковується генеральному секретаріату держави Ватикан.

Після російського вторгнення в Україну на початку 2022 року «Карітас України» реалізував масштабну акцію для підтримки внутрішньо переміщених осіб (ВПО) та біженців з України. Лише за перші два роки війни організація надала гуманітарну допомогу понад 3,8 мільйонам людей в Україні. В Одесі діє регіональна філія благодійної організації — БФ «Карітас Одеса УГКЦ».

Українські неурядові програми для підтримки підприємців-ВПО

В Одесі у 2024 році стартував курс «[Право на бізнес](#)», для підприємців-ВПО і внутрішньо переміщених осіб — потенційних підприємців, організований БФ «Право на захист» — партнером Консорціуму Реагування (Ukraine Response Consortium) у межах проєкту «Консорціум Реагування: Надання багатогалузевої гуманітарної допомоги постраждалому від конфлікту населенню в Україні (2023–2024)» за фінансової підтримки Бюро гуманітарної допомоги USAID (BHA). 2023 року у рамках навчальної програми «Право на бізнес: курс для підприємців» у Харкові, що тривала з початку березня до середини жовтня, відбулось 150 реєстрацій, було відібрано 53 учасників із підприємницькими історіями, з яких до фіналу дійшло 49. Фіналісти проєкту отримали гранти на розвиток власної справи в розмірі \$3 000.

Міжнародні програми для жінок

Проєкт «Women For The Future» реалізується платформою [Happy Monday](#) (ГО «Професіонали майбутнього») за підтримки проєкту ООН Жінки «Трансформаційні підходи для досягнення гендерної рівності в Україні», що фінансується Урядом Швеції, та у співпраці з Офісом Віцепрем'єр-міністерки з питань європейської та євроатлантичної інтеграції. Станом на 03.09.2024 до проєкту долучились 74 430 жінок, отримавши можливості для посилення власної економічної спроможності; також 80 компаній та організацій стали партнерами, а також 201 експерт та експертка поділились власною експертизою в межах програмних ініціатив проєкту.¹¹⁷

Центр «Розвиток КСВ» створив жіночий підприємницький хаб [UWE_Hub](#) (Ukrainian Women Entrepreneurs Hub) для жінок в Україні та за її межами, які вимушено виїхали після 24 лютого

¹¹⁷ Довідкова інформація Happy Monday. URL: <https://happy monday.ua/women-for-the-future-posiv-drugie-mistse-u-konkursi> (дата звернення: 06.12.2024).

2022 року, мають власну справу або лише планують її розпочати чи перемістити територіально. Хаб було створено в межах програми «Мріємо та діємо», що впроваджується за фінансової підтримки Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) та виконується [IREX](#). У межах цієї ініціативи була проведена тренінгова програма, яка допомогла українкам створити або розвинути власну справу в Україні чи у країні перебування, досягти фінансової незалежності. Наступним кроком є відкриття UWE_Hub у деокупованих регіонах і регіонах, де проживає багато жінок ВПО.

Програма ПРООН із підвищення стійкості та відновлення підтримує програму релокації West Business Hub, що реалізується Українським центром сприяння інвестиціям і торгівлі. У межах проєкту також проводиться серія семінарів «Платформа сталого розвитку бізнесу». Програма West Business Hub пропонує фінансову підтримку, зокрема для оплати оренди площі у [West Business Hub](#) (м. Львів або м. Тернопіль) на строк до 6 місяців, організації розміщення та облаштування робочого місця, виробництва чи офісу; консультацій і менторської підтримки; розвитку та масштабування бізнесу у співпраці з менеджером або менеджеркою з розвитку бізнесу

Серія семінарів «Платформа життєстійкості бізнесу», започаткована у серпні 2022 року, — це онлайн- та офлайн-семінари для підприємців, власниць сімейного бізнесу та жінок, які потребують розвитку своїх навичок, з питань виходу на міжнародні ринки, життєстійкості бізнесу, а також психологічної підтримки та вдосконалення навичок надання першої медичної допомоги. Для 50 підприємців з числа учасниць семінарів було здійснене [групове менторство](#) з питань правового ведення бізнесу.

Організація Pact¹¹⁸ наразі реалізує три проєкти, спрямовані на економічне уповноваження жінок:

- [Проєкт](#) «Крила. Жінки залучені: шлях до зростання та економічної безпеки» (за підтримки Уряду Канади) спрямований на посилення економічної безпеки жінок і впроваджується у громадах Київської, Львівської, Полтавської, Харківської областей, а останнім часом і Одеської області.¹¹⁹ Проєкт «Крила» залучений у спільні ініціативи з «Астартою» та МХП у напрямку розвитку жіночого підприємництва в сільській місцевості.
- [Проєкт](#) «Жіноче лідерство: на шляху відновлення України» (з вересня 2022 року) має на меті підвищення потенціалу і здатності жіночих організацій впливати та брати на себе лідируючу роль у процесі координації і надання ґендерно чутливої відповіді на потреби швидкого реагування та відновлення, а також активно залучатися до виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки. Мир. Безпека». Географія проєкту 26 територіальних громад Івано-Франківської, Львівської, Тернопільської, Рівненської, Кіровоградської та Полтавської областей. Окрім жіночих організацій, прямими бенефіціарками проєкту є жінки та дівчата, зокрема ВПО; постраждалі від насильства, пов'язаного з конфліктом; жінки з інвалідністю та маломобільні групи; жінки похилого віку. Для них створюють програми та послуги з надання ґендерно чутливої гуманітарної відповіді у громадах.
- У межах [проєкту](#) «Жінки України»: залучені, спроможні, незламні», мета якого — підвищення рівня реалізації прав людини жінками та дівчатами і просування ґендерної рівності в Україні, у серпні 2022 року було проведено конкурс «Адвокаційні зусилля

¹¹⁸ Міжнародна неурядова організація Pact заснована 1971 року і здійснює свою діяльність у 40 країнах, концентруючись на боротьбі з бідністю і маргіналізацією. URL: <https://www.devex.com/organizations/pact-1243> (дата звернення: 06.12.2024).

¹¹⁹ Партнером громадської організації «Українські крила» став Одеський національний економічний університет, повідомлення на сайті ONEU від 11.09.2024. URL: <http://oneu.edu.ua/oneu-partner-blagodiyного-fondu-ukrayinski-krila/> (дата звернення: 06.12.2024).

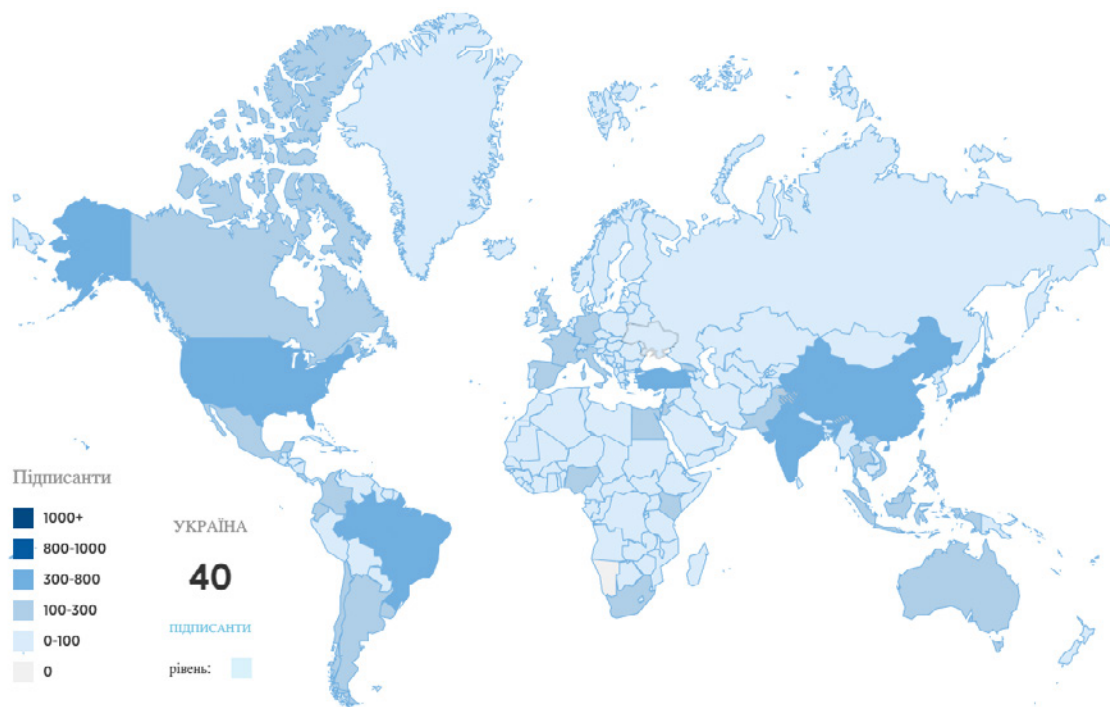
для забезпечення доступу до послуг для жінок та дівчат, які постраждали від війни». Як результат, було підтримано п'ять проєктів громадських організацій, діяльність яких спрямована на посилення економічної спроможності жінок та інтеграції внутрішньо переміщених жінок у громади, що приймають.¹²⁰

Програми сприяння гендерній рівності в Україні

Досягнення гендерної рівності є однією з передумов для встановлення суспільної справедливості. Згідно з розрахунками Всесвітнього економічного форуму (WEF), за нинішніх темпів розвитку країн для досягнення гендерної рівності в усьому світі знадобиться 134 роки.

Україна за 30 років незалежності більше ніж удвічі покращила ситуацію з Індексом гендерної нерівності: з 0,472 у 1991 році до 0,200 у 2021-му.¹²¹ Значного прогресу у запровадженні принципів гендерної рівності досягнули міжнародні компанії. Багато з них працюють в Україні. Станом на вересень 2024 року підписантами Принципів розширення прав і можливостей жінок (Women's Empowerment Principles — WEPs) стали 37 юридичних осіб¹²² з українською реєстрацією.

Діаграма 5.1.10 Географія підписантів WEPs* у світі станом на I півріччя 2024 року

Джерело: за даними *Women's Empowerment Principles*

*WEPs (Women Empowerment Principles) — це міжнародна ініціатива ООН Жінки та Глобального Договору ООН. Підписанти WEPs — це компанії, які зобов'язалися дотримуватися 7 принципів гендерної рівності та розширення можливостей для жінок у своїй діяльності. Ці компанії прагнуть створити більш справедливе та інклюзивне робоче середовище для жінок.

¹²⁰ Проєкт «Жінки України: залучені, спроможні, незламні» (2019–2024). URL: <https://linktr.ee/wouproject> (дата звернення: 06.12.2024).

¹²¹ Гендерна рівність в Україні та країнах Європи, повідомлення Східного міжрегіонального управління Державної служби України з питань праці від 11.04.2023. URL: <https://smu.dsp.gov.ua/news/henderna-rivnist-v-ukraini-ta-krainakh-ievropy/> (дата звернення: 06.12.2024).

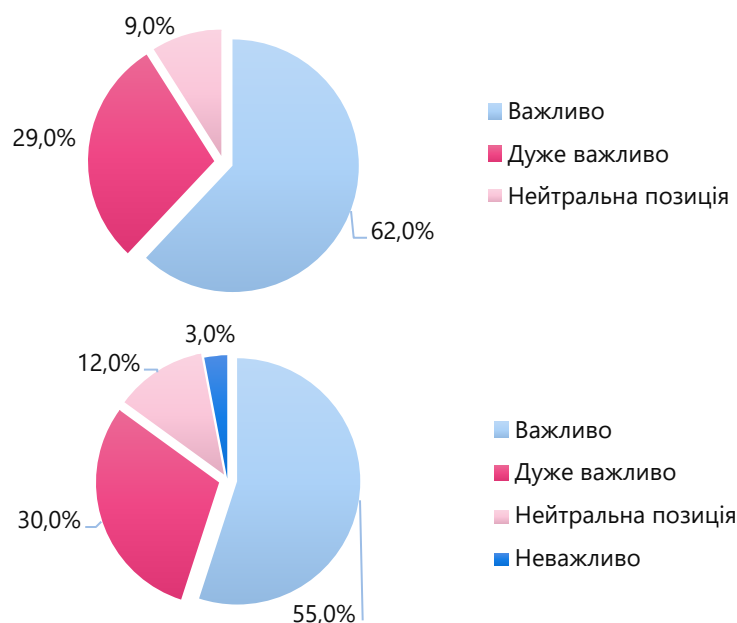
¹²² Сайт Women's Empowerment Principles, WEPs. URL: <https://www.weps.org/companies> (дата звернення: 06.12.2024).

Майже половина компаній-підписантів [WEPs](#) в Україні — це представництва міжнародних компаній, що реалізують глобальні політики з економічного уповноваження жінок і масштабують їх в Україні, організовуючи локальні заходи. Так, наприклад, компанія Schneider Electric має 7 жінок у виконавчому комітеті, 40% у менеджменті та 30% на керівних посадах.¹²³

Варто зазначити, що частка українських компаній, які впроваджували політики та практики гендерної рівності, неухильно зростала протягом останніх п'яти років — із 3% (за результатами Transparency Index 2019) до понад 27% ([ESG Index 2020](#) — Індекс 2020 з економічних, соціальних та управлінських факторів). Згідно з даними [ESG Index 2023](#), частка жінок серед топменеджменту українських компаній складає 65%, серед партнерів — 38%, серед професіоналів — 65%, адміністративного штату — 73%.¹²⁴ Разом з тим, за даними KPMG, у топменеджменті 68 зі 100 найбільших за величиною доходу компаній України немає жінок.¹²⁵

За останні два роки показник гендерно-нейтрального ставлення серед персоналу компаній збільшився на 6% (з 9% до 15%). Це також пов'язано зі зміною пріоритетів після початку повномасштабного вторгнення, адже велику частку чоловіків у суспільстві мобілізували, і статевий розподіл в компаніях упродовж 2021–2023 змінився.¹²⁶

Діаграма 5.1.11 **Динаміка зміни показника нейтрального ставлення до поняття гендерної різноманітності у робочому середовищі**

Джерело: за даними звіту [ESG 2023 від BDO](#)

¹²³ Сайт компанії Schneider Electric Україна, останнє звернення від 13.09.2024. URL: <https://www.se.com/ua/uk/about-us/sustainability/equal-commitment.jsp> (дата звернення: 06.12.2024).

¹²⁴ ESG Report from BDO in Ukraine for 2023, p.24,27. URL: https://www.bdo.ua/getmedia/a096eb75-3113-4c29-9d58-40663ba810ab/Report-ESG-BDO-2023_eng.pdf (дата звернення: 06.12.2024).

¹²⁵ «Чи є гендерний розрив?», повідомлення на сайті KPMG, січень 2024. URL: <https://kpmg.com/ua/uk/home/insights/2024/01/chy-ye-hendernyy-rozryv.html> (дата звернення: 06.12.2024).

¹²⁶ Разом з тим, на думку експерта проєкту «Європейський Союз за гендерну рівність: Служба допомоги реформам» Михайла Корюкалова, в українському суспільстві досі поширені стереотипи щодо жінок і чоловіків у політиці, прийнятті рішень, економіці та сім'ї, існують нерівний розподіл з догляду між жінками та чоловіками, горизонтальна та вертикальна гендерна сегрегація на ринку праці, а також диференційований негативний вплив війни на жінок і чоловіків. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3791228-za-period-vijni-vidkatu-nazad-u-gendernij-politici-v-ukraini-ne-vidbulosa-ekspert.html> (дата звернення: 06.12.2024).

Таблиця 5.1.2 **Приклади заходів компаній з економічного уповноваження жінок до та після початку повномасштабної війни в Україні**

Заходи з економічного уповноваження жінок	Приклади заходів компаній	Зміни, що відбулися після 24.02.2022
Внутрішні програми компаній		
Навчальні програми з питань гендерної рівності (наприклад, щоб 50% керівних посад займали жінки)	ІП «Кока-Кола Беверіджиз Україна Лімітед», НЕК «Укренерго», «Укргідроенерго» проводили навчальні програми для персоналу для досягнення гендерної рівності.	У лютому 2024 року представниці «Укргідроенерго» взяли участь у Навчанні зі впровадження Принципів розширення прав і можливостей жінок (WEPs) «Синергія співпраці бізнесу і громадських організацій для покращення становища жінок в Україні».
Програми жіночого лідерства	StarLight Media проводить щорічну конференцію з жіночого лідерства, Intellias — Школу лідерства, UKRSIBBANK BNP Paribas Group — Школу лідерства, 90% слухачів і слухачок якої є жінками.	Компанія Ferrexpo запустила стратегічну програму Fe_munity. За час дії стратегії кількість жінок на керівних посадах в Грейд 10+ (менеджерський склад) зросла на 60%. До складу правління увійшли директорка із персоналу, посади директора із охорони праці та промислової безпеки та головного маркшейдера обійняли жінки.
Психологічна підтримка	Компанії надають можливість працівникам і працівницям пройти групові заняття та індивідуальні консультації психолога чи психологині (Ferrexpo, StarLight Media, Intellias, EY, «1+1» тощо).	Компанія Ferrexpo Poltava Mining розширила програму психологічної підтримки і на членів родини працівників і працівниць та переселенців і переселенок, проводяться зустрічі груп психологічної підтримки «Сильні разом».
Гендерно неупереджений рекрутинг	Компанія Elementum Energy практикує «сліпий» найм, коли з резюме кандидатів перед попереднім розглядом виключають інформацію, що вказує на стать.	—

Джерело: за даними [ООН Жінки за 2023 рік](#), с. 39

З нових напрямів, які з'явилися у компаній, — навчання жінок новим спеціальностям, працевлаштування ВПО (здебільшого жінок), організація дитячої кімнати для співробітників і співробітниць тощо.

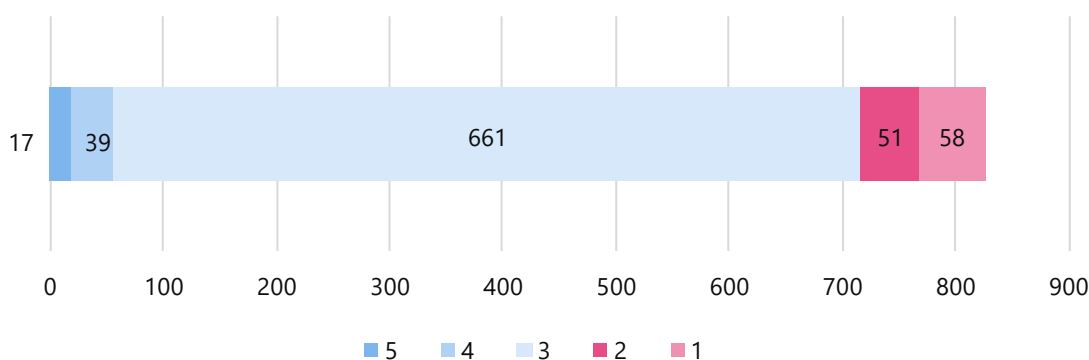
5.2 МІСЦЕВІ ПРОГРАМИ ПІДТРИМКИ ЖІНОЧОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В ОДЕСЬКІЙ ОБЛАСТІ

За інформацією з сайту Державної служби зайнятості, з початку 2024 року і станом на вересень в Одеській області 327 жінкам було надано мікрогранти для розвитку бізнесу.¹²⁷ У результаті було створено 1244 робочих місця. Середній розмір мікрогранту — 236 740 грн. Загальна сума фінансування грантових програм склала 15,6 млн грн. Переможцями конкурсу стали 33 підприємці. За результатами проєкту буде створено 67 робочих місць, фактично створено — 23.

¹²⁷ Сайт Державної служби зайнятості, розділ щодо грантової статистики. URL: <https://www.dcz.gov.ua/stat/statgrant> (дата звернення: 06.12.2024).

Серед 826 респонденток з 869 підприємниць і керівниць, які відповіли на запитання кількісного опитування Pro-Consulting, «Як змінилась взаємодія з органами державної влади і місцевого самоврядування протягом останнього року?», 661 опитана або 80% зазначили, що змін не відбулось. При цьому 109 учасниць дослідження (13,2%) вважають взаємодію такою, що погіршилась.

Діаграма 5.2.1 **Оцінка підприємницями зміни взаємодії з органами державної влади та місцевого самоврядування в Одеській області станом на вересень 2024 р., за шкалою від 1 до 5, де 1 — «суттєво погіршилась», 2 — «несуттєво погіршилась», 3 — «не змінилась», 4 — «несуттєво покращилась», 5 — «суттєво покращилась», кількість осіб, N=826**

Джерело: дані результатів опитування Pro-Consulting

Фінансова підтримка та доступ до кредитів

Жінки-підприємці частіше зіштовхуються з труднощами у доступі до фінансових ресурсів.¹²⁸ Проте, останні роки показують позитивну динаміку завдяки програмам підтримки жіночого підприємництва. В Одеській області діють кілька програм грантової підтримки та мікрокредитування для жінок-підприємниць. Серед них Дія.Бізнес, програма «Створюй!»,¹²⁹ проєкт «Право на бізнес» від БФ «Право на захист»,¹³⁰ проєкт БФ «Карітас Одеса УГКЦ».¹³¹ Підприємці-учасниці фокус-групового опитування зазначали, що отримували гранти від «Дія, Бізнес», знають, що наразі існує багато грантових програм (від USAID, [Acted](#) та ін.), у яких можуть взяти участь всі бажаючі.

¹²⁸ Результати дослідження жіночого підприємництва в Україні в умовах повномасштабної війни від CSR Ukraine і UWE Hub станом на серпень 2023 р., с. 12. URL: https://business.diaa.gov.ua/uploads/6/32327rezul_tati_doslidzenna_zinocogo_pidpriemnictva_v_ukraini_v_umovah_povnomasstabnoi_vijni.pdf (дата звернення: 06.12.2024).

¹²⁹ До \$15 000 — гранти на жіноче підприємництво «Створюй!» від Мінекономіки. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/yak-otrymaty-hrant-do-15-tysiach-ukrainskym-pidpriemytsiam> (дата звернення: 06.12.2024).

¹³⁰ «Право на бізнес» тепер в Одесі!, повідомлення на сайті БФ «Право на захист» від 08.01.2024. URL: <https://r2p.org.ua/page/pravo-na-biznes-teper-v-odesi> (дата звернення: 06.12.2024).

¹³¹ Аналітичний звіт «Територіальна оцінка ринку праці в Одеській області» (2023–2024 рр.) від Trocare і БФ «Карітас Одеса УГКЦ», с. 21. URL: [https://economics.net.ua/files/analytics/Research_\(ELIS_23\).pdf](https://economics.net.ua/files/analytics/Research_(ELIS_23).pdf) (дата звернення: 06.12.2024).

Освіта та навчання

Важливим чинником розвитку жіночого підприємництва є доступ до бізнес-освіти та тренінгів. В Одеській області проводяться бізнес-семінари, тренінги та майстер-класи, спрямовані на підвищення компетентності жінок у веденні бізнесу (наприклад, воркшоп «Жіноче лідерство та сімейний бізнес у часи викликів»).

Фокус-групові опитування виявили високу обізнаність про можливості навчання серед підприємниць, які провадять бізнес-діяльність, і ВПО. Місцеві жительки, які потенційно розглядають відкриття власного бізнесу, не знають про такі програми, вважають, що в мережі можна знайти тільки платні навчальні курси, проте вони не завжди відповідають очікуванням.

Нетворкінг і підтримка спільнот

Жіночі підприємницькі спільноти (наприклад, жіноче підприємництво в «Дія.Бізнес», бізнес-клуб для жінок «Мої крила — моя сила», діяльність якого здійснюється в межах проєкту «ВОНА хаб» тощо) в Одеському регіоні сприяють обміну досвідом, налагодженню ділових контактів та підтримці на різних етапах розвитку бізнесу. Активна участь у таких спільнотах допомагає жінкам долати бар'єри й досягати успіху у власній своїй справі.

6 АНАЛІЗ ЗМІН У ЗАКОНОДАВСТВІ ТА ВІДПОВІДНІ МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ РОЗВИТКУ ЖІНОЧОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

Національне законодавство у сфері рівних прав і можливостей жінок та чоловіків на робочому місці зазнало певних змін внаслідок повномасштабної російської військової агресії, особливо це стосується змін до трудового законодавства (Таблиця 7.1). Введені обмеження є допустимими в умовах воєнного часу, але за відсутності чітко розроблених механізмів реалізації та контролю їх застосування роботодавцем, вони можуть значно погіршити становище працівників і працівниць.

У забезпеченні рівності прав та можливостей жінок і чоловіків та протидії дискримінації значну роль відіграла ратифікація Україною Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами ([Стамбульської конвенції](#)) у червні 2022 р.

Стаття 17 Конвенції передбачає, що держава заохочує приватний сектор до розроблення та здійснення політики й запровадження керівних принципів і стандартів саморегулювання для запобігання насильству стосовно жінок та підвищення поваги до їхньої гідності.

Забезпечення участі жінок в економічному відновленні в конфліктних і постконфліктних ситуаціях, зокрема шляхом розширення можливостей підтримки самозайнятості та підприємництва для жінок, також із числа внутрішньо переміщених осіб, ветеранок та інших осіб, які постраждали від конфлікту ([Національний план](#) дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2025 року) та досягнення Цілей сталого розвитку (5. [Гендерна рівність, національне завдання 5.6](#)) передбачають впровадження нових практик економічної підтримки жінок як на рівні приватних компаній, так і на рівні держави.

У серпні 2022 року Уряд схвалив [Державну стратегію](#) забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року. Стратегія передбачає досягнення рівної участі чоловіків і жінок у різних сферах економічної діяльності, використання ними результатів сталого економічного розвитку й користування рівним доступом до всіх видів економічних ресурсів. Очікується, що гендерний розрив в оплаті праці буде зменшено; підвищиться рівень економічної активності жінок; збільшиться частка дівчат, які навчаються за спеціальностями, що традиційно вважалися «чоловічими», і частка хлопців, які навчаються за спеціальностями, що традиційно були фемінізовані; збільшиться частка чоловіків, які використовують відпустку для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку; буде створено дієвий механізм запобігання та протидії дискримінації за ознакою статі, сексуальним домаганням, психологічному насильству (мобінгу) на робочому місці; збільшиться частка жінок, які є власницями середнього та великого бізнесу; збільшиться кількість жінок і чоловіків із вразливих груп, які займаються підприємницькою діяльністю, і збільшиться кількість наглядових рад державних та комунальних підприємств, до складу яких входить не менше ніж 30% жінок ([Додаток](#) до Державної стратегії).

В Україні принципи гендерної рівності закріплені як в адаптованому міжнародному законодавстві так і в Конституції. Перелік Міжнародних документів з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків представлений у Додатку 6.

Рівність чоловіків та жінок в усіх сферах життя постулюється у Статті 3 Конституції України. Крім цього, гендерної рівності торкаються положення Статей 21,24,51. Так, ч. 3 Статті 24 Конституції України регламентує, що рівність прав жінок і чоловіків забезпечується наданням жінкам рівних із чоловіками можливостей у громадсько-політичній та культурній діяльності, у здобутті освіти та професійній підготовці, у праці та винагороді за неї тощо.

Найбільшого прогресу законодавчий захист досягнув, коли було ухвалено і ратифіковано Європейську хартію рівності жінок і чоловіків у житті місцевих громад. Станом на 2024 рік більше ніж 80 органів місцевого самоврядування України підписали цей документ, яким були взяті зобов'язання використовувати існуючі повноваження і партнерство для досягнення більшої рівності громадян.

Одним із останніх досягнень є схвалення у вересні 2023 року Кабінетом Міністрів України Національної [стратегії подолання гендерного розриву в оплаті праці](#) на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації на 2023–2025 роки.

Незважаючи на істотний прогрес в імplementації гендерних аспектів в законодавстві різних країн, в тому числі і в Україні, **гендерний дисбаланс** у сфері зайнятості досі існує, про що свідчать дані Global [Gender Gap Report 2024](#). Так, досі не ратифікована на рівні Верховної Ради конвенція Міжнародної організації праці № 183 про захист материнства від 30 травня 2000 року. Цим документом забороняється звільнення жінок у період відпустки у зв'язку з вагітністю й пологами, а увесь тягар доказування справедливості звільнення покладено на роботодавця.

За типом усе гендерне законодавство можна розділити на:

- загальноправові документи, де законотворцями виступають наднаціональні політичні органи (ООН, Рада Європи);
- національні конституції і місцеве законодавство з імplementації міжнародних норм;
- профільне законодавство ЄС.

З ратифікацією 20 червня 2022 року Україною Стамбульської конвенції відбулась кодифікація умовного «кримінального кодексу» з порушення гендерної рівності і дискримінації жінок. На тлі законотворчих новацій Українська держава виконує усі євроінтеграційні зобов'язання, запозичуючи провідні практики скандинавської моделі захисту прав жінок. Зокрема, з 2021 року у візуальних комунікаціях і наративах неприпустимі будь-які прояви сексизму, а з 2019 року впроваджується у повсякденному українському мовленні широкий вжиток гендерно афінативних фемінітивів.

На рівні Одеської області імplementація гендерного законодавства відбувається згідно із затвердженим планом за рішенням [№ 3806-VII від 31 жовтня 2018 року](#) Одеської міської ради «Про приєднання до Європейської хартії рівності жінок і чоловіків у житті місцевих громад» та розпорядженням Одеського міського голови [№ 09 від 11.01.2022 р.](#) «Про затвердження Плану дій з досягнення рівності та імplementації Європейської хартії рівності жінок і чоловіків у житті Одеської міської територіальної громади на 2022–2024 роки». Згідно з цими документами виконавці на місцях повинні врегулювати відкриття у громадських місцях вбиралень зі столиками для зміни підгузків, а також у закладах, що надають адміністративні та соціальні послуги, послуги у сфері культури, освіти, фізичної культури, спорту, охорони здоров'я, тощо — кімнат для

годування дітей. Також місцева влада зобов'язується відкрити інформаційні куточки із гендерної тематики, запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі, заохочуються відповідна соціальна реклама та заходи задля забезпечення рівних прав, протидії дискримінації, насильству тощо.

30 серпня 2024 року Кабмін схвалив нову інклюзивну Стратегію відновлення, сталого розвитку та цифрової трансформації малого і середнього підприємництва (МСП) на період 2024–2027 рр., що сприятиме, зокрема, і бізнес-активності жінок, а також осіб з інвалідністю, ветеранів і ВПО.

6.1 АНАЛІЗ МІЖНАРОДНИХ ПРАКТИК ТА ОЦІНКА МОЖЛИВОСТЕЙ ВПРОВАДЖЕННЯ ПОДІБНИХ ЗАХОДІВ В УКРАЇНІ

Жіноче підприємництво стає важливим фактором економічного зростання та соціальних змін у багатьох країнах світу. Програми підтримки жіночого підприємництва активно впроваджуються на міжнародному рівні для забезпечення рівних можливостей для жінок у бізнесі. В Україні питання підтримки жінок у підприємстві стає все актуальнішим через зростаючі соціальні та економічні виклики. Аналіз міжнародних практик може слугувати основою для розробки та впровадження ефективних програм в Україні.

Таблиця 6.1.1 Засоби економічного уповноваження в провідних країнах світу та на Глобальному Півдні

Міжнародні практики підтримки жіночого підприємництва	
Фінансові інструменти підтримки	
Грантові програми	У багатьох країнах, таких як Канада, США, Швеція, діють спеціалізовані грантові програми для жінок-підприємців. Наприклад, в США існує програма <i>Women's Business Centers (WBCs)</i> , що надає підтримку жінкам на різних стадіях бізнесу, включно з доступом до фінансування.
Фінансування через мікрокредитування	Організації, такі як <i>Kiva</i> та <i>Grameen Bank</i> , надають мікрокредити жінкам у країнах, що розвиваються. Мікрофінансові інституції спрямовані на підтримку малих бізнесів, з особливим фокусом на жінок, для яких доступ до традиційного фінансування обмежений.
Освітні програми та наставництво	
Програми наставництва	У країнах ЄС та США діють програми наставництва, що допомагають жінкам отримати доступ до експертних знань та порад щодо розвитку бізнесу. Наприклад, <i>WEConnect International</i> проводить тренінги та заходи для жінок-підприємців, спрямовані на покращення навичок управління та маркетингу.
Навчальні програми	У США працюють освітні програми на кшталт <i>Goldman Sachs 10,000 Women Initiative</i> , яка забезпечує жінкам-підприємцям бізнес-освіту. Такі програми сприяють розвитку управлінських і стратегічних навичок у жінок, допомагаючи їм побудувати успішний бізнес.
Політичні та законодавчі ініціативи	
Політика рівності та гендерної паритетності	Країни, такі як Норвегія, Франція та Ісландія, впроваджують закони, що забезпечують гендерну рівність у бізнесі та політичних структурах. Наприклад, у Норвегії діє вимога щодо 40% гендерної рівності у радах директорів великих компаній, що стимулює жінок до активної участі в управлінні бізнесом.

Таблиця 6.1.1 Продовження

Міжнародні практики підтримки жіночого підприємництва	
Податкові пільги для жінок-підприємців	У таких країнах, як Норвегія, Фінляндія, Швеція, Канада тощо діють податкові пільги для жінок, які створюють власний бізнес, або для компаній, що активно залучають жінок до своїх керівних ланок. Наприклад, у Канаді програма підтримки жінок-підприємниць Women Entrepreneurship Strategy (WES) пропонує фінансування, консультації і підтримку для жінок, які ведуть бізнес. Канада також має ініціативи, спрямовані на підтримку рівності статей у бізнесі, такі як Diversity and Inclusion Grants та інші програми, що заохочують компанії до залучення жінок до керівних позицій.
Оцінка можливостей впровадження в Україні	
Фінансові інструменти для жінок-підприємців	В Україні поки що відсутні спеціалізовані національні програми грантової підтримки для жінок-підприємниць, проте міжнародні організації, такі як <i>USAID</i> , <i>UN Women</i> , та <i>ЄБРР</i> , надають фінансову допомогу у формі грантів та мікрокредитів. У майбутньому доцільно розглянути можливість створення національного фонду для підтримки жіночого підприємництва з державними та приватними інвестиціями.
Розвиток освітніх програм та наставництва	Впровадження програм наставництва та освітніх ініціатив для жінок має великий потенціал в Україні. Партнерство з міжнародними організаціями та університетами для розвитку бізнес-шкіл для жінок може сприяти підвищенню їх професійної компетенції. Важливо підтримувати молодих жінок, які бажають стати підприємцями, через доступ до консультацій та професійного наставництва. Приклади наведені в таблиці 6.1.2
Політика та законодавчі ініціативи	У рамках гармонізації з ЄС України необхідно розробити закони, що забезпечують рівність можливостей у підприємницькій діяльності для жінок. Наприклад, це може включати введення податкових пільг або пільгових умов кредитування для жінок-підприємців, що стимулюватиме їх активну участь у бізнесі.

Джерело: дані з відкритих джерел

Таблиця 6.1.2 Міжнародні програми наставництва та освітні ініціативи для підтримки жінок-підприємниць, що можуть бути корисними для жінок, які розпочинають або розвивають свій бізнес

Програми наставництва	
Shepreneur	Ініціатива, що зосереджена на підтримці жінок у бізнесі через наставництво, консультації та мережеві можливості. Підключення до досвідчених наставників, проведення тренінгів і воркшопів.
Mentor Women	Міжнародна програма, що працює з місцевими партнерами для надання наставництва жінкам-підприємцям в Україні. Включає індивідуальні сесії з наставниками, семінари і групові обговорення.
Woman to Woman Mentoring	Наставництво від жінки до жінки. Безкоштовні програми для жінок віком від 18 років поєднують у собі силу індивідуального наставництва, семінари з розбудови спільноти та можливості спілкуватися, щоб допомогти жінкам визначити та працювати над досягненням своїх цілей у навчанні, кар'єрі та житті.
EIT Digital (European Institute of Innovation and Technology)	Програма, що підтримує стартапи, включаючи жінок-підприємців, через надання доступу до наставництва і бізнес-мереж. Навчання, підключення до інвесторів і фахівців з галузі.

Таблиця 6.1.2 Продовження

Освітні ініціативи	
TechWomen (US Department of State)	Програма, що сприяє жінкам у технологічному секторі через освітні ініціативи і професійний розвиток. Онлайн-курси, вебінари, стажування та наставництво.
Women Entrepreneurs Finance Initiative (We-Fi)	Міжнародна програма, що підтримує жінок-підприємців через фінансування та освітні ресурси. Гранти, доступ до освітніх матеріалів, менторинг.
Startup Ukraine	Ініціатива для підтримки стартапів в Україні, зокрема для жінок-підприємців, через навчання і освітні програми. Бізнес-інкубатори, акселератори, семінари та тренінги.
Impact Hub Odessa	Організація, що пропонує програми для соціальних підприємців, включаючи жінок з локалізацією в Одесі. Тренінги, консультації, доступ до бізнес-мереж і ресурсів.
Програми з підтримки жінок у бізнесі	
UN Women Ukraine	Програми та проекти, спрямовані на підтримку жінок в Україні, включаючи бізнес-напрямки. Освітні курси, тренінги, консультації і підтримка стартапів.
Ukrainian Women's Fund	Фонд, що фінансує проекти, спрямовані на розвиток жінок-підприємців в Україні. Гранти, підтримка освітніх ініціатив і бізнес-проектів.
Women Leaders for Ukraine	Міжнародна спільнота, яка створена для жінок-лідерок і видатних амбасадорок із метою поширення цінностей свободи та демократії за допомогою наставництва, що надихає. Підтримка, бізнес-проекти. Консультації тощо.
Інші ресурси	
Курс на бізнес	Онлайн-курси , ГрантМаркет — безкоштовно та тренінги , спеціально орієнтовані на розвиток підприємницьких навичок для жінок.
Жіночі бізнес-асоціації	Локальні асоціації, такі як Жінки в Бізнесі або Жіночий Бізнес Клуб , що пропонують мережеві можливості та навчання.

Джерело: дані з відкритих джерел, за оцінкою Pro-Consulting

Міжнародні практики показують, що підтримка жіночого підприємництва можлива за допомогою комплексного підходу, що включає фінансові, освітні та законодавчі ініціативи. Для України актуальним є впровадження таких програм з акцентом на мікрофінансуванні, розвитку освітніх платформ і створенні гендерно рівних умов для підприємців.

Впровадження програм підтримки жіночого підприємництва здатне стимулювати економічний розвиток, зменшити гендерний розрив у бізнесі та покращити соціально-економічне становище жінок у країні.

7 ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

7.1 ВИСНОВКИ ПРО ПОТОЧНИЙ СТАН ЖІНОЧОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА (ЗА ДАНИМИ ОПИТУВАННЯ)

У країні зростає безробіття та рівень бідності, підвищується соціально-економічне навантаження жінок, знижується рівень добробуту родин, що призводить до погіршення психологічного стану жінок. Особливо це стосується працівниць малого та середнього бізнесу, оскільки вони вразливіші через більший вплив війни на малий та середній бізнес. Тому сьогодні в Одеській області потрібно не тільки підтримувати жінок, а й підтримувати компанії, у яких вони працюють або є власницями бізнесу.

За таких умов серед основних потреб жінок можна виділити: потреби у прямій матеріальній підтримці, реалізації програм **підтримки ментального здоров'я та бізнесу, відкритті садочків і дитячих центрів при компаніях або організації батьківського дня (особливо можуть бути актуальними грантові програми для таких кімнат на великих підприємствах, або у центральних районах)**, щоб можна було привести дітей на роботу. Також у жінок є потреба в навчанні з підвищення фінансової грамотності.

Аналіз досвіду інших країн, у яких відбувалися військові конфлікти, свідчить, що на рівні громади й держави основні зусилля держави та міжнародних партнерів у сфері економічного уповноваження жінок спрямовані на розвиток жіночого підприємництва.

Для України релевантними є практики **створення центрів навчання або ресурсних центрів для жінок**. Досвід Азербайджану та Ізраїлю свідчить, що освітні програми з підприємництва, грантова підтримка жінок для створення ними власної справи, менторство для підприємниць є досить ефективними. Дозволяють успішно розвиватися створеним жінками мікро- та малим підприємствам і практики консультаційного супроводу й виділення кредитів. Ці проєкти можуть реалізовуватися через багатостороннє партнерство, у якому бізнес інвестує свої ресурси: надає послуги з консультування та поширення знань про підприємництво. З метою підтримки місцевого підприємництва компанії можуть розглядати жіночі бізнеси як постачальників або дистриб'юторів.

Забезпечення участі жінок в економічному відновленні країни в конфліктних і постконфліктних ситуаціях, зокрема шляхом розширення можливостей підтримки самозайнятості та підприємництва для жінок, також із числа ВПО, ветеранок та інших осіб, які постраждали від конфлікту ([Національний план дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2025 року](#)) та досягнення Цілей сталого розвитку передбачають впровадження нових практик економічної підтримки жінок як на рівні приватних компаній, так і на рівні держави. Враховуючи високі витрати держави для Одеської області роль міжнародних партнерів з розвитку є надзвичайно важливою, оскільки вони можуть допомогти і державі, і жінкам-підприємницям надавати більш системну підтримку, запускати програми перенавчання та підприємництва, реалізовувати програми психологічної допомоги для жінок, які постраждали

від насильства, і жінок, які звільняються зі Збройних Сил України, а також реалізовувати проєкти на підтримку повернення жінок в Україну.

Одеська область, що характеризується активною економічною діяльністю та різноманітним бізнес-середовищем, є яскравим прикладом розвитку жіночого підприємництва. Аналіз поточного стану цієї сфери вказує на кілька ключових аспектів.

По-перше, жіноче підприємництво в Одеській області демонструє тенденцію до зростання. Протягом останніх років (2022–2024 рр.) зросла кількість жінок, які займаються бізнесом, переважно в сферах послуг, торгівлі та креативних індустріях. Це свідчить про активізацію жіночого підприємництва та його внесок у місцеву економіку.

По-друге, жінки-підприємниці стикаються з певними викликами, що стримують їхній розвиток. Основні труднощі включають обмежений доступ до фінансових ресурсів, недостатню інформаційну підтримку, а також відсутність мережі професійних контактів. Ці фактори знижують конкурентоспроможність жіночих підприємств у порівнянні з чоловічими аналогами.

Узагальнюючи, жіноче підприємництво в Одеській області має значний потенціал для розвитку. Однак, для його реалізації необхідно подолати існуючі бар'єри та створити сприятливе середовище для реалізації підприємницьких ініціатив жінок. Рекомендації, викладені в цьому розділі, можуть слугувати основою для стратегічного планування у цій сфері.

7.2 РЕКОМЕНДАЦІЇ ЗА ОСНОВНИМИ ВИЗНАЧЕНИМИ НАПРЯМКАМИ

Виходячи з результатів дослідження, можна виокремити такі кроки з покращення ситуації з жіночим підприємництвом:

Створення бізнес-спільнот:

- Організація зустрічей між жінками-підприємницями для обміну досвідом та нетворкінгу;
- Створення онлайн-ком'юніті для обговорень актуальних питань;
- Збір інформації про наявні грантові програми для підприємницької спільноти в цілому та жіночих бізнесів.

Створення навчальних програм. Експерти рекомендують проводити курси

- STEM-курси та курси для навчання жінок стереотипно чоловічим професіям;
- Порядку ведення бізнесу;
- Сектору IT (дизайнерка, тестувальниця, СММ, проєктна менеджерка);
- Сектор послуг (візажистка, перукарка, майстриня манікюру, водійка);
- Складання резюме, бізнес-планів, грантових заявок;
- Юридична грамотність та бухгалтерський облік (оформлення бізнесу, оподаткування, звітність);
- Психологічні курси (ведення переговорів, побудова взаємовідносин, стресостійкість);
- Реабілітаційні психологічні курси.

Грантова підтримка

- Залучення грантів у співпраці з місцевими великими бізнесами (для сільськогосподарських бізнесів, виробництва індивідуальних виробів та робіт, що не потребують присутності на робочому місці);
- Надання грантів у вигляді професійних послуг (маркетинг, бізнес-консалтинг);
- Гранти на спільні заходи для команд (спільні ретрити, спільні курси підвищення кваліфікації тощо);
- Консультації у отриманні грантів.

Організація круглих столів «бізнес – влада – громадські організації»

8 ДОДАТКИ

АНКЕТА ПРОВЕДЕННЯ ФОКУС-ГРУПОВИХ ДИСКУСІЙ

У фокус-групових опитуваннях взяли участь 24 жінки (4 групи по 6 осіб), у тому числі 15 діючих підприємниць (у тому числі три ВПО) та дев'ять жінок (у тому числі 3 ВПО), що планують відкрити власний бізнес.

Сценарій для фокус-групи з жінками підприємцями:

Вступ (10 хвилин)

Привітання та представлення модератора

- Представлення та пояснення ролей модератора та учасниць.
- Опишіть мету фокус-групи.

Ознайомлення з правилами

- Поважати думки один одного.
- Дотримуватись конфіденційності.
- Говорити по черзі, не перебиваючи.

Знайомство учасників (10 хвилин)

Кожна учасниця коротко розповідає про себе

- Ім'я, тип бізнесу, скільки років веде підприємницьку діяльність.
- Що найбільше надихає у веденні бізнесу.
- Для ВПО — у якому регіоні був бізнес, що вдалось перевезти, чим займались, чому переїхали саме у Одеську область?

Основна дискусія (60 хвилин)

Загальні виклики у веденні бізнесу (15 хвилин)

- З якими основними труднощами ви стикалися при запуску та веденні бізнесу?
- Як ці труднощі вплинули на розвиток вашого бізнесу? (основний фокус на труднощах, не пов'язаних з воєнними діями)?
- Для ВПО — з якими труднощами стикались у попередньому місці, як вони змінились з переміщенням у Одеську область?

Гендерні проблеми (15 хвилин)

- Чи стикалися ви з будь-якими специфічними проблемами, пов'язаними з тим, що ви жінка у бізнесі?
- Чи були випадки дискримінації чи упередженого ставлення з боку партнерів, клієнтів або співробітників?
- Як гендерні стереотипи впливають на вашу ділову активність?

- Для ВПО — як відрізняється ставлення у регіоні до релокації та зараз. Зміна ставлення пов'язана більше зі статусом ВПО чи зі статтю?

Фінансування та доступ до ресурсів (10 хвилин)

- Які джерела фінансування ви використовуєте? Наскільки сильно закредитований бізнес? Як це змінилось з початку війни? Чи використовуєте грантове фінансування?
- Чи стикалися ви з труднощами в отриманні фінансування для свого бізнесу через гендерні причини? У чому вони проявлялись?
- Як ви оцінюєте доступ до інформації, тренінгів та інших ресурсів, які можуть допомогти в розвитку вашого бізнесу?
- Для ВПО — Аналогічні запитання про програми для ВПО.

Робоче середовище та баланс між роботою і особистим життям (10 хвилин)

- Як ви балансуєте між роботою та особистим життям? Чи відчуваєте ви тиск у цьому плані? Чи впливає це на виховання дітей та домашні справи?
- Чи відчуваєте ви підтримку з боку родини, друзів та суспільства у веденні бізнесу?

Підтримка та розвиток (10 хвилин)

- Які види підтримки вам були б корисні для подолання гендерних бар'єрів у бізнесі?
- Як би ви оцінили існуючі програми підтримки для жінок-підприємців?
- Як би ви оцінили існуючі програми підтримки для ВПО?
- яку роль місцевої влади вони бачать для підтримки та розвитку жіночого підприємництва
- Наскільки ви були б зацікавлені в участі у бізнес-об'єднаннях та спільних заходах з владою?

Підсумки та заключні думки (10 хвилин)

Запитання

- Що, на вашу думку, потрібно змінити в суспільстві або на законодавчому рівні для підтримки жінок у бізнесі?
- Які три основні виклики ви б виділили як найбільш актуальні для жінок-підприємців?

Заключне слово модератора

- Підсумування основних моментів, які були обговорені.
- Подяка учасницям за участь і активність.
- Інформація про подальші кроки (якщо передбачено).

Закінчення (5 хвилин)

Запитання та відповіді

- Час для учасниць поставити додаткові питання або висловити свої думки.

АНКЕТА ПРОВЕДЕННЯ ГЛИБИННИХ ІНТЕРВ'Ю

- До експертних інтерв'ю були залучені представники місцевої влади, громадських та благодійних організацій, власники бізнесів:
- Співвласник медичного центру Innova Medical;
- Представниця Громадської організації «Центр Побратим»;
- Представники Чорноморської міськради;
- Представниця Громадської організації «Навчально-практичний центр психологічного консультування «Джерело»;
- Представниця Благодійної організації «Південно-український благодійний фонд Беринія»;
- Представниця Центру допомоги врятованим в Одесі;
- Представниця Білгород-Дністровської філії ООЦЗ;
- Начальник центру надання соціальних послуг Ширяєвської ТГ.

Опитувальник для глибинного інтерв'ю

Вступ

- Короткий огляд теми та мети інтерв'ю.

Проблеми розвитку жіночого підприємництва

5. *На вашу думку, які основні проблеми заважають розвитку жіночого підприємництва в Україні?*
6. *Як ви вважаєте, чи є специфічні проблеми саме у Одеській області? До та після повномасштабного вторгнення.*
7. *Чи є конкретні фактори, які обмежують можливості жінок у започаткуванні та веденні бізнесу у порівнянні з чоловіками?*
8. *Чи спостерігали ви додаткові проблеми чи обмеження для жінок ВПО, жінок з інвалідністю, матерів-одиначок, ветеранок, або інших уразливих категорій?*
9. *Як ви оцінюєте доступ жінок до фінансових ресурсів (кредитів та грантів), програм навчання та підтримки з боку держави та громадських організацій та міжнародних донорів?*
10. *А як би Ви оцінили доступ інформації про такі можливості? Чи є якісь додаткові канали, які можна було б використати для її розповсюдження?*
11. *Як би ви порівняли цю ситуацію безпосередньо в Одесі та в Одеській області?*

Наявність та сила відмінностей у веденні бізнесу жінками

1. *Чи спостерігаєте ви відмінності у підходах до ведення бізнесу між жінками та чоловіками? Якщо так, у чому вони проявляються?*
2. *Як гендерні стереотипи впливають на жіноче підприємництво, зокрема на прийняття рішень та управління бізнесом?*
3. *Чи є проблеми, пов'язані з тим, що жінка крім підприємництва може виконувати домашні обов'язки, зокрема пов'язані з вихованням дітей?*

4. Чи є специфічні галузі, де жінкам легше або, навпаки, важче реалізувати свій підприємницький потенціал?
5. Чи спостерігаєте ви зміни після повномасштабного вторгнення? чи є галузі, де жінок стало більше?

Бачення вирішення проблем

1. Які кроки, на вашу думку, необхідні для покращення умов для розвитку жіночого підприємництва в Україні? Хто має робити ці кроки?
2. Які програми чи ініціативи, на вашу думку, були б найбільш ефективними для підтримки жінок у бізнесі?
3. Як державні органи влади (не місцеве самоврядування) можуть сприяти зниженню гендерних бар'єрів у підприємництві?
4. Як місцеві органи влади можуть сприяти зниженню гендерних бар'єрів у підприємництві та сприяти його розвитку?
5. Чи є у вас бажання розширити співпрацю саме з підприємствами, якими управляють / володіють жінки? Якщо так, у яких напрямках та за допомогою яких каналів?
6. Чи готові ви були б брати участь у об'єднаннях та бізнес-мережах, чи долучатись до їхньої діяльності?
7. Які бізнес компетенції ви вважаєте найбільш важливими, навколо яких наш Замовник міг би будувати програми навчання?

Заключні питання

1. Які основні зміни, на вашу думку, необхідно впровадити на рівні політики чи законодавства для підтримки жінок-підприємців?
2. Чи є щось, що ви хотіли б додати з цього приводу, що ми не обговорили під час інтерв'ю?

Завершення

Подяка за участь.

АНКЕТА КІЛЬКІСНИХ ОПИТУВАНЬ

Жіноче підприємництво в Одеській області

Доброго дня, Мене звати _____, я представляю дослідницьку компанію Pro-Consulting, ми проводимо невелике опитування про стан жіночого підприємництва в Одеському регіоні. Ваша участь допоможе нам краще зрозуміти, з якими викликами стикаються жінки-підприємниці, та розробити рекомендації для покращення бізнес-середовища.

Анкета анонімна, всі дані надаватимуться у знеособленому вигляді. Воно займе не більше 5 хвилин вашого часу, Ви готові взяти участь?

1 Скажіть, чи маєте ви власний бізнес, керуєте бізнесом, або хочете відкрити власний бізнес?

- Маю власний бізнес (або маю ФОП)
- Я керівниця підприємства
- Хочу відкрити власний бізнес
- Не впевнена, що хочу відкрити власний бізнес
- Не хочу відкривати власний бізнес (закінчити опитування, форму не відправляти)

2 Скажіть, у якій галузі працює Ваше підприємство?

- Торгівля
- Побутові послуги (послуги для населення: салони краси, хімчистки)
- Ділові послуги (бухгалтерські, консультаційні тощо)
- Сільське господарство
- Виробництво
- IT
- Інше:

3 Скажіть, скільки працівників зайнято на Вашому підприємстві

- Працюю самостійно (без найманих працівників)
- До 5 осіб
- 6–10 осіб
- 11–20 осіб
- 21–50 осіб
- Понад 50

4 Як довго ви маєте бізнес (керуєте бізнесом)?

- Менше 1 року
- 1–3 роки
- 3–5 років
- Більше 5 років

5 Чому Ви вирішили розпочати власний бізнес?

- Мрія дитинства
- Відсутність альтернативних варіантів роботи
- Бажання фінансової незалежності
- Продовження сімейного бізнесу
- Інше:

6 З якими перешкодами Ви зіткнулися при створенні вашого підприємства? (Можна вибрати декілька варіантів)

- Не створювала бізнес (сімейний, успадкований, куплений, переоформлений тощо)
- Доступ до фінансування
- Бюрократичні процедури (з реєстрацією бізнесу, з податковою, іншими контролюючими органами)
- Відсутність підтримки з боку держави, місцевої влади
- Конкуренція
- Гендерні стереотипи
- Відсутність необхідних знань та навичок
- Недостатня підтримка з боку сім'ї та друзів
- Жодних перешкод
- Не створювала бізнес (сімейний, успадкований, куплений, переоформлений тощо)
- Доступ до фінансування
- Бюрократичні процедури (з реєстрацією бізнесу, з податковою, іншими контролюючими органами)
- Відсутність підтримки з боку держави, місцевої влади
- Конкуренція
- Гендерні стереотипи
- Відсутність необхідних знань та навичок
- Недостатня підтримка з боку сім'ї та друзів
- Жодних перешкод

7 Можливо були інші перешкоди?

8 Які джерела фінансування Ви використовували для запуску бізнесу?

- Особисті заощадження
- Сімейний бюджет
- Кредити
- Залучення стороннього інвестора
- Гранти
- Інше:

9 Чи припиняв діяльність Ваш бізнес через повномасштабне вторгнення? Якщо так, то на який строк?

- Ні
- Інше:

10 Як би ви оцінили загальний стан Вашого бізнесу на даний момент

- Дуже добрий
- Добрий
- Задовільний
- Поганий
- Дуже поганий

11 Далі я перелічу фактори, а ви скажіть, чи впливають вони на стан бізнесу, мають несуттєвий вплив, або не впливають?

- Зниження обсягу продажів
- Поява сильних конкурентів
- Висока частка тіньового бізнесу у галузі
- Релокація бізнесу
- Зміна поведінки споживачів та зниження доходів
- Зміна курсу гривні
- Податкове навантаження
- Відсутність програм підтримки
- Ризик відключення електроенергії
- Зміна законодавства у вашій галузі
- Забезпеченість персоналом
- Труднощі у логістиці
- Досвід у просуванні та маркетингу
- Фізичні пошкодження потужностей через обстріли
- Психологічні труднощі через війну

11.1 Можливо є якісь інші фактори?**12 Чи працюєте ви з зовнішніми ринками?**

- Маєте філії у інших країнах
- Плануєте виходити на ринки інших країн у 2024–25 роках
- Експортуєте товари/послуги
- Імпортуєте товари/послуги
- Не займаєтеся зовнішньоекономічною діяльністю

13 Як змінилась взаємодія з органами державної влади і місцевого самоврядування протягом останнього року?

- Суттєво погіршилась
- Несуттєво погіршилась
- Не змінилась
- Несуттєво покращилась
- Суттєво покращилась

14 Чи виникають у Вас думки виїзду за кордон?

- Так, у разі загострення безпекової ситуації
- Ні, буду працювати в Україні
- Інше:

15 Як часто Ви стикаєтесь з гендерною дискримінацією у бізнес-середовищі?

- Дуже часто
- Часто
- Рідко
- Ніколи
- Інше:

16 Якщо так, в чому вона проявляється?

- Нерівне ставлення під час переговорів (ігнорування точки зору під час зустрічей та обговорень, недостатня увага до ідей або пропозицій порівняно з чоловіками, підвищена критика або сумнів у компетенціях та здібностях тощо)
- Взаємодія з постачальниками
- Взаємодія з клієнтами
- Взаємодія з органами державної влади?
- Різниця в оплаті та умовах праці (несправедлива різниця в оплаті праці порівняно з чоловіками на аналогічних посадах, відсутність прозорості в питаннях зарплати та бонусів тощо)
- Невідповідне ставлення та сексуальні домагання (невідповідне ставлення або поведінка, яка порушує особисті межі та комфорт жінки тощо)
- Системні бар'єри (деякі галузі вважаються «чоловічими», і жінки там стикаються з більшою дискримінацією, очікування, що жінка повинна поєднувати бізнес з домашніми обов'язками, що ускладнює її професійний розвиток тощо)

16.1 Можливо є якісь інші прояви?**17 Які, на Вашу думку, найбільші проблеми, з якими стикаються жінки підприємниці в Одеському регіоні?**

- Обмежений доступ до фінансування
- Нестача інформації та ресурсів
- Гендерні стереотипи
- Відсутність мережі підтримки
- Проблеми з балансом між роботою та особистим життям
- Юридичні та адміністративні бар'єри
- Нестабільність економічної ситуації
- Військові конфлікти та їх наслідки

18 Можливо є якісь інші проблеми?**19 Чи подавались ви на грантові програми та інші програми підтримки?**

- Подавалась і виграла
- Подавалась, але не виграла
- Не подавалась — підприємство не підходило за критеріями
- Не подавалась — не знаходила грантових програм

- Не подавалась — не було часу/ресурсів
- Не подавалась — не вірю в успішність грантових програм
- Інше:

20 (Якщо подавалась) Що це були за програми?

21 Які програми підтримки були б для Вас найбільш корисними? Я назву основні напрямки, а потім поставлю питання з приводу того, що саме може бути Вам цікаве. (можна вибрати кілька варіантів)

- Фінансова підтримка
- Навчання та розвиток навичок
- Консультації з питань ефективного ведення бізнесу
- Менторинг
- Налагодження контактів та пошук клієнтів
- Допомога у співпраці з органами державної влади
- Психологічна підтримка

22 Можливо, є якісь інші потреби?

23 Які програми фінансової підтримки були б Вам цікавими?

24 Навчання яким навичкам було б вам цікаво?

25 Менторинг та консалтинг за якими напрямками був би Вам цікавий?

26 Пошук контактів у яких сферах був би Вам цікавий?

27 Які інші напрямки підтримки були б вам потрібні?

28 І, наприкінці, декілька питань про Вас.

Скажіть, скільки вам повних років?

- 18 років
- 19–29 років
- 30–59 років
- 60+ років
- Відмова

29 Який найвищий рівень освіти ви отримували?

- Середня
- Неповна вища
- Вища
- Післядипломна (ем бі ей, доктор філософії)
- Відмова

30 У якому населеному пункті Ви проживаєте?

31 Чи відносите ви себе до однієї з наступних категорій вразливості?

- Особа з інвалідністю
- Багатодітна родина
- Батьки одинаки/піклувальники
- Маю на вихованні дітей з інвалідністю
- Маю знищене/пошкоджене майно
- Постраждала фізично від війни
- Ветеранка заходів з оборони України
- Членкиня сім'ї ветерана/ки заходів з оборони України
- Вдова учасника заходів з оборони України
- Членкиня сім'ї загиблого/ї ветерана/ки заходів з оборони України
- Відмова
- Інше:

32 Будь ласка, поділіться будь-якими додатковими думками або пропозиціями щодо покращення умов для діючих та майбутніх жіночих підприємців в Одеському регіоні.

ДОДАТОК ДО РОЗДІЛУ 4

Таблиця 4.1.1 Залученість підприємниць в Одеській області до зовнішньої торгівлі, станом на вересень 2024 р., кількість осіб

Галузь	Експорт	Імпорт	Плани вийти на міжнародні ринки у 2024–2025 рр.
Ділові послуги (бухгалтерські, консультаційні тощо)	17	4	6
ІТ	17	-	1
Торгівля	11	21	17
Виробництво	5	4	1
Вантажні перевезення	4	2	-
Побутові послуги	4	4	3
Сільське господарство	-	-	4
Туризм	3	2	-
Авіаційна галузь	2	-	1
Дизайн	2	-	-
Легка промисловість	2	-	2
Будівництво	-	-	1
Аутсорсинг	1	-	-
Консалтинг	-	-	1
HoReCa	1	-	1
Юриспруденція	1	-	-
Медицина	-	-	1
Усього	69	37	39

Джерело: дані результатів опитування Pro-Consulting

ДОДАТОК ДО РОЗДІЛУ 5

Опис програм з підтримки жінок та жіночого підприємництва в Одеській області

Благодійний фонд «Карітас Одеса УГКЦ»

БФ «Карітас Одеса УГКЦ» у партнерстві з міжнародним благодійним фондом «Карітас України» надає невідкладну допомогу засобами до існування громадам, що постраждали від війни в Україні. Проєкт спрямований на допомогу внутрішньо переміщеним особам (ВПО) та місцевим мешканцям, що постраждали від війни, які проживають в м. Одеса та громадах Одеського району Одеської області.

Також **підтримку отримують особи та підприємці, що ведуть або планують вести свою діяльність у м. Одеса та Одеському районі Одеської області.**

Мета проєкту — зміцнення здатності до відновлення життєдіяльності та сприяння розширенню соціально-економічних можливостей вразливих верств населення, що постраждали від війни, через підхід «Гроші за роботу» та надання мікрогрантів для відновлення як переміщеного, так і місцевого бізнесу.

Підтримка мікро- та малого бізнесу (інкубація та акселерація) — передбачено бізнес-навчання для 68 бенефіціарів, менторський супровід та гранти на започаткування або розвиток бізнесу. Для переможців визначено 34 бізнес-гранти, максимальна сума кожного складає 187 200 грн.

Контактний номер: 0 800 336 734 Пн-Пт: 09:30–16:00

«Women`s Progress»

Жіноча платформа для розвитку та знайомства, «Women`s Progress» працює з 2023 року. Крім Одеси, клуб організовує зустрічі ще в шести містах України. Щомісяця рамках клубу проводяться заходи, візитерами яких є жінки, що проводять **тренінги для саморозвитку**. Зустрічі проводяться на різну тематику, з цікавими жінками, що мають власну справу у будь-якій галузі: стилістика, фінанси, здоров'я, краса, психологія тощо. Метою клубу є жіноче натхнення, саморозвиток та відпочинок.

Пропонуються наступні формати зустрічей:

- MINI (до 15 осіб): майстер-класи, розбори, трансформаційні ігри, Workshop, бізнес-сніданок;
- MIDI (20–40 осіб): вечори з експертами, тематичні бранчі, тренінги;
- MAXI (40–70 осіб): бранчі, тренінги, нетворкінги;
- Large (70+ осіб): вечірки.

Контактний номер: 098 268 94 60, [Telegram](#), [Instagram](#), [Email](#)

Адреса: м. Одеса (адреси немає, зустрічі відбуваються в різних місцях).

«World Woman Club. Odesa»

Філія Міжнародного Клубу Успішних Жінок (КУЖ) в Одесі. Міжнародна мережа WORLD WOMAN CLUB має на меті створення центру ділового та соціального спілкування між жінками світу через співпрацю через жіночі клуби, міжнародні організації та посольства. Всесвітній жіночий клуб розпочав роботу в Единбурзькому офісі в березні 2007 року та поширився на 14 країн.

Учасницями є жінки-власники бізнесу та топ-менеджери науковці, освітяни, дизайнери, громадські діячі, політики та дипломати. Клуб надає можливість не лише спілкування в місцевих клубах, а й навчатися, як стати доповідачем на глобальних форумах і ділитися своїми повідомленнями на великих сценах, мати ексклюзивний безкоштовний доступ до освітньої онлайн-світової жіночої академії, наповненої відеовмістом від найкращих світових експертів.

Реєстрація за посиланням: <https://world-woman.com/contacts/>

Контактний номер: 093 303 00 70, [Website](#), [Facebook](#), [Email](#), [Instagram](#), [YouTube](#)

Адреса: м. Одеса, вул. Рішельєвська, 68

«Lady Forever»

Жіночий клуб у місті Одеса. Власниця ділиться досвідом з власного життя та допомагає учасницям клубу знайти свою справу. Наявні модельна агенція для жінок 40+ та театральна студія. Клуб почав свою діяльність у 2018 році.

У «Lady Forever» щомісячно проводяться:

- Фотопроекти;
- Fashion-шоу та тури;
- Тематичні вечірки;
- Майстер-класи;
- Тури вихідного дня.

Контактний номер: 097 740 77 04, [Instagram](#), [Telegram](#)

Адреса: м. Одеса, пров. Маяковського, 7

«Всеукраїнська Рада жінок фермерів»

Громадська організація «Всеукраїнська Рада Жінок-Фермерів» — недержавна, неполітична, некомерційна організація, що створена на основі спільних інтересів її членів і покликана сприяти успішному вирішенню проблем життєдіяльності жінок-фермерів та їх родин в умовах ринкової економіки. Рада об'єднує жінок-фермерів, жінок-членів фермерських сімей, жінок-науковців, інших жінок, що займаються підприємницькою сільськогосподарською діяльністю та пов'язані з нею професійно-консультативно-науковими та іншими інтересами. Створена 25 травня 1998 року. З 15 жовтня 1998 року триває безстрокова акція «Ми варті того, щоб бути почутими!».

Спектр діяльності організації:

- Захист прав та інтересів жінок-фермерів, поширення можливостей сільських жінок з метою активізації громадського жіночого руху для побудови справедливого суспільства та зміцнення продовольчої безпеки на паритетних (гендерних) засадах;

- Популяризація діяльності жінок-фермерів з метою розвитку жіночого підприємництва на селі;
- Консультування, навчання, обмін досвідом та інформаційно-правова підтримка економічно-соціальних ініціатив жінок-фермерів;
- Сприяння та участь у розробці та впровадженні в дію нормативно-законодавчої бази розвитку фермерства;
- Організаційно-правова підтримка посилення ролі жіноцтва у житті громад;
- Сприяння конкурентоспроможності МСБ виробників-аграріїв на внутрішніх та зовнішніх ринках.

Контактний номер: 067 557 15 28, [Email](#), [Website](#)

Адреса: м. Одеса, вул. Ніжинська, 3

Благодійний фонд «Жіночі можливості в Україні»

Благодійний фонд «Жіночі можливості в Україні», заснований навесні 2022 року, надає допомогу жінкам, які релокують або створюють з нуля власний бізнес. У 2024 році фонд «Жіночі можливості» отримав грант у розмірі 1,5 млн доларів від The Jewish Federations of North America, який спрямує на зміцнення жіночого підприємництва, гуманітарні ініціативи та розвиток громадського сектору в Україні. У 2022–2024 рр. фонд забезпечив понад 100 грошових грантів для підтримки жіночого бізнесу на загальну суму 7,3 млн грн.

З 18 вересня по 18 жовтня фонд оголосив конкурс грантів від 50 000 до 150 000 для жінок-підприємниць крафтового бізнесу.

Грантові кошти можна витратити на придбання обладнання для розширення та підсилення виробництва, закупівлю сировини та матеріалів для виробництва продукції (не більше 50% від заявленої суми). За потреби 30% від заявленої суми можна направити на маркетингові послуги — брендування, створення промоматеріалів, рекламу та просування у соцмережах.

Реєстрація за посиланням: https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSfPEeTEAsZ-xHRz9L-fEp61MJB5xgDvjKCO18nhXhq_KYduA/viewform

Контактний номер: 067 801 73 85

E-mail: fund.wo.ua@gmail.com

Програми для уразливих верств і ВПО в Одеській області

«ВОНА-хаб»

Кар'єрний та бізнес-хаб пропонує жінкам, постраждалим від домашнього/гендерного насильства, послуги для вдосконалення професійних навичок та успішного працевлаштування. Платформа реалізується Фондом ООН у галузі народонаселення в Україні (UNFPA Ukraine) за підтримки уряду Великої Британії та Бюро гуманітарної допомоги USAID (ВНА).

Жінкам пропонують:

- Консультації щодо індивідуальної підтримки в пошуку роботи;
- Індивідуальні консультації психолога щодо підтримки під час працевлаштування та адаптації на новому робочому місці;
- Участь у ініціативах відкриття та розвитку власного бізнесу;
- Можливість подачі заявки на безкоштовні курси/вебінари/тренінги з метою розвитку професійних та комунікативних навичок.

Реєстрація за посиланням: <https://vonahub.org.ua/register/>

Контактний номер: 066 770 52 57, [Website](#), [Email](#), [Facebook](#), [Instagram](#)

Адреса: м. Одеса, вул. Черняхівського, 13 (пн – пт з 10:00 до 18:00)

«Мої крила — моя сила»

Бізнес-клуб для жінок «Мої крила — моя сила», діяльність якого здійснюється в рамках проєкту «ВОНА хаб» в Одесі, працює для осіб, котрі знаходяться у складних життєвих обставинах, постраждали від насильства, ВПО, жінок з інвалідністю. Почав свою діяльність у лютому 2024 року. Участь у клубі є безплатною.

До спільноти долучилися жінки, які вже мають свій мікробізнес і готові поділитися своїм досвідом або планують його відкривати, подають заявки на отримання гранту та інші. Для учасниць відбуваються тренінги на тему маркетингу, фінансів, основ правознавства, зустрічі з фахівцями/-чинями з бухгалтерського обліку, круглі столи з обміну досвідом, бізнес-ігри, спілкування у колі однодумиць та інші заходи.

Реєстрація за посиланням: <https://forms.gle/uD9KcVhC5yrMsP5w9>

Контактний номер: 066 770 52 57, [Website](#)

Адреса: м. Одеса, вул. Черняхівського, 13 (пн – пт з 10:00 до 18:00)

Громадський проєкт «Три опорних точки жінки ВПО»

У місті Одеса та області громадська організація «Центр «Побратим» оголосила про запуск проєкту «Три опорних точки відновлення жінки ВПО», в рамках якого жінки зі статусом ВПО можуть отримати психологічну допомогу, юридичні консультації та навчатися онлайн. Проєкт реалізується за технічної підтримки ООН Жінки в Україні, та фінансується Жіночим фондом миру та гуманітарної допомоги ООН.

У межах проєкту надаються юридичні консультації, психологічна підтримка, онлайн-курси з соціальних медіа та бухгалтерського обліку для ФОП.

Реєстрація за посиланням: https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLScvg1I8Uro5PPi_m7ecAA7lvGnx0eGefCerp6_XquSNLyW7kQ/viewform?vc=0&c=0&w=1&flr=0

Контактний номер: 096 314 07 02

Адреса: м. Одеса, вул. Мала Арнаутська, 7

Освітній проєкт для жінок ВПО «Зміст»

ГО «Нові Українські Наративи» запустив інноваційну навчальну програму — «Зміст для жінок ВПО. Проєктом передбачені регулярні онлайн зустрічі з психологинєю Катериною Гольцберг. Учасниці отримають також доступ до закритої онлайн спільноти — кола однодумців. Ініціатива впроваджується за технічної підтримки ООН Жінки в та за фінансування Жіночого фонду миру та гуманітарної допомоги ООН

Наразі триває онлайн навчання в режимі прямих ефірів. Проте всі воркшопи зберігаються на YouTube каналі, аби кожна жінка змогла прослухати вебінари у зручний для себе час, так само обрати й інтенсивність навчання. У навчанні можуть брати участь внутрішньо переміщені жінки від 21 року, чиї чоловіки воюють та/або які зазнали втрати рідних через війну. Проєкт працює у таких областях: Закарпатська, Чернівецька, Тернопільська, Черкаська, Дніпропетровська, Одеська, Миколаївська.

Реєстрація за посиланням: https://docs.google.com/forms/d/1bq6UYe7zoGrgwfuW7FqnJUbb2ZWLNL-hCfjdXkVvAo/viewform?edit_requested=true

Контактний номер: 048 230 12 60, [Website](#), [Email](#), [Facebook](#)

Адреса: м. Одеса, вул. Адмірала Лазарева, 10

Проєкт з працевлаштування «Бути успішним»

Проєкт з працевлаштування у місті Одеса, розрахований на допомогу, саме жінкам, ВПО. Передбачена грантова підтримка для самозайнятих осіб. Пропонуються як онлайн, так і офлайн варіанти курсів.

У рамках проєкту жінки мають змогу пройти повноцінний курс, програма якого передбачає вивчення теорії, вебінари, тренінги і т.д., з різних напрямків. Наприклад, офлайн варіанти: масаж, корекція брів, манікюр, кондитерські курси тощо. Онлайн курси: бухгалтерський облік, рекрутинг, фріланс, веб-дизайн, СММ. У фіналі видається сертифікат, що затверджує повне проходження та передбачає можливість жінок влаштуватись на повноцінну роботу або ж почати власну справу.

Реєстрація за посиланням: <https://forms.gle/bDxi7fLDR6Rn3e1V7>

Контактний номер: 050 011 67 18, [Instagram](#)

Адреса: м. Одеса, вул. Садова, 11

Безкоштовні курси від Волонтерського центру «Гостинна Хата»

ГВЦ «Гостинний Хата» пропонує жінкам безкоштовні курси для ВПО у місті Одеса з отриманням сертифіката міжнародного зразка.

Навчання пропонується з різних спрямувань:

- Ділова українська/англійська мова,
- Бариста,

- Митний брокер,
- Міжнародна логістика та експедирування вантажів,
- Планування розвитку бізнесу,
- Техніки активних продажів та маркетингу,
- Основи підприємництва та менеджменту,
- Бухгалтерський облік та аудит.

Реєстрація за посиланням: <https://t.me/+NNhjSFDtcik0NmMy>

Контактний номер: 068 254 66 69, [Website](#), [Facebook](#), [Email](#), [Instagram](#)

Адреса: м. Одеса, вул. Рішельєвська, 18 (пн-пт з 09:00 до 17:00)

Проект від ГО «Дівчата» для ВПО «Підтримка ВПО в Україні»

У травні 2022 року ГО «Дівчата» розпочала масштабний проект «Підтримка ВПО в Україні» спільно з міжнародною організацією World Vision. У рамках проекту внутрішньо переміщеним особам у чотирьох областях країни (Одеська, Київська, Вінницька, Закарпатська) надається психологічна, соціальна, гуманітарна, юридична та освітня підтримка. Заходи, до яких можуть доєднатися учасники (діти, підлітки, дорослі жінки), є повністю безкоштовними.

Пакет пропозицій у кожному регіоні особливий. Одеська область пропонує наступні активності:

- Профорієнтаційні заходи;
- Англійська мова
- Логіка;
- Хореографія;
- Театральне мистецтво;
- Образотворче мистецтво;
- Артпростір;
- Психологічна підтримка (групові та особисті зустрічі) офлайн/онлайн.

Реєстрація за посиланням: https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSeK7m10q_vuY82SvRicmAQeY8TTPH7FZc1_vqr2AmSDCuke3w/viewform

Контактний номер: 068 043 55 76, [Website](#), [Email](#), [Telegram](#), [Instagram](#), [Facebook](#)

Адреса: м. Київ, просп. Червоної Калини, 89Б (головний офіс)

Програма екстреної підтримки засобів до існування від ACTED

Програма екстреної підтримки засобів до існування від французької гуманітарної організації [Acted](#) діє в Україні з 2017 року. Нині продовжує свою діяльність в Одеській, Сумській, Чернігівській, Донецькій областях. Надається в рамках проекту «Консорціум», що опікується багатосекторальною гуманітарною допомогою постраждалому від війни населенню в Україні (2023–2024) за фінансової підтримки Бюро гуманітарної допомоги USAID (BHA).

Ця програма спрямована на відновлення засобів до існування та підтримку тих, хто постраждав від війни, зосереджуючись на двох видах економічної діяльності: продовольчій безпеці і діяльності, що приносить систематичний дохід шляхом виробництва та продажу товарів, або надання послуг. Конкурс тривав до 30 липня 2024 року в Одеській області в Ізмаїльській

та Саф'янівській територіальних громадах, зокрема у шести селах останньої: Стара Некрасівка, Першотравневе, Матроска, Озерне, Саф'яни, Каланчак.

Контактний номер: 063 453 57 10, [Website](#), [Email](#), [Instagram](#), [Facebook](#)

Адреса: м. Київ (головний офіс в Україні), вул. Обсерваторна, 10 (пн-пт з 09:00 до 16:00)

Бізнес-консультування з самозайнятості та розвитку власної справи

В Одеській області розпочав роботу центр бізнес-консультування з самозайнятості та розвитку власної справи. Проєкт направлений на проведення онлайн та офлайн тренінгів, семінарів, майстер-класів та консультацій з розвитку власної справи. Безоплатні тренінги проводитимуться в чотирьох громадах області.

У рамках проєкту передбачені тренінги, майстер-класи, семінари та консультації з таких напрямків:

- фінансова грамотність;
- цифрова грамотність;
- психологічна підтримка;
- маркетинг та продажі;
- юридичний напрямок;
- фермерство (вирощування птиці та ін.);
- аграрний напрямок (створення теплиць, вирощування овочів та ін.);
- випічка хліба;
- інші види ведення сільського господарства.

Здійснюється за підтримки міжнародної гуманітарної організації ACTED та фінансування Бюро гуманітарної допомоги USAID.

Контактний номер: 095 196 85 73, [Website](#), [Facebook](#)

Адреса: Сквер Гамова 3, Одеса, 65005

БФ «Бути успішним»

Вимушені переселенці, які прибули до міста Одеса та Одеської області можуть звернутись до фонду «Бути успішним» і одержати допомогу в працевлаштуванні, пройти безкоштовні курси з перекваліфікації, отримати інструменти та матеріали для роботи, а також одноразову гуманітарну допомогу. Вікові обмеження 25–60 років. Перелік курсів від БФ «Бути успішним» в форматі офлайн:

- Курс «Корекція та фарбування брів», 2 дні
- Курс «Перманентний макіяж», 3 дні
- Курс «Шугарінг», 3 дні
- Базовий курс «Манікюр з нуля», 10 днів
- Базовий курс «Класичне нарощування +2D;+3D», 5 днів
- Смарт курс «Чоловіча та жіноча стрижки», 14 днів
- Курс «Види оздоровчого масажу»
- Курс «Кондитер»

Програми курсів навчального центру «Фонд»:

- «Професійний розвиток Харкова» в форматі офлайн:
- «Бухгалтерський облік для початківців», 14 занять
- «Бухгалтерія для ФОП», 5 занять
- «Рекрутинг та кадри», 17 занять
- «Фріланс для початківців», 10 занять
- «Веб-дизайн для початківців», 10 занять
- «СММ для початківців», 8 занять

Реєстрація за посиланням:

<https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSeEs2qDMznLsjsqCZNeJ7w8cGZCuLJctdbDkSvgHgOnPIXQ/viewform>

Контактний номер: 050 011 6718, [Email](#), [Facebook](#)

Адреса: Садова, 11, Одеса

Державні органи, організації, програми та платформи з підтримки підприємництва, жінок-підприємниць та жінок в Україні

- Мінекономрозвитку України
 - Національна грантова програма «Власна справа», <https://diia.gov.ua/services/grant-na-vlasnu-spravu>
 - Національна грантова програма «Робота», <https://diia.gov.ua/services/categories/biznesu/yerobota>
 - Національна програма «Доступні кредити 5–7–9», <https://privatbank.ua/business/5-7-9>
 - Офіс з розвитку підприємництва та експорту, <https://business.diia.gov.ua/eepo>
 - Платформа «Пульс» для збору зворотного зв'язку від бізнесу про взаємодію з державою для підвищення якості державних послуг, <https://pulse.gov.ua>
 - Державна програма «Зроблено в Україні», <https://madeinukraine.gov.ua>
 - Грантова програма підтримки виробників переробної промисловості, <https://diia.gov.ua/services/grant-na-pererobne-pidpriyemstvo>
 - Експортно-кредитне агентство, <https://www.eca.gov.ua>
 - Програма отримання 25% компенсації за сільгосптехніку, <https://business.diia.gov.ua/cases/agribusiness/zapracuvala-onovlena-programa-kompensacii-25-vartosti-ukrainskoi-silskogospodarskoi-tehniki-ta-obladnanna>
- Міністерство цифрової трансформації України
 - Національний проєкт з розвитку підприємництва та експорту Дія.Бізнес, <https://business.diia.gov.ua>, <https://business.diia.gov.ua/en/women-entrepreneurship>
 - Національна едьютейнмент освітня платформа актуальних знань та навичок Дія.Освіта, <https://osvita.diia.gov.ua>
- Міністерство соціальної політики України, <https://www.msp.gov.ua>
- Міністерство відновлення України, <https://mtu.gov.ua>
- Офіс Віцепрем'єр-міністерки з питань європейської та євроатлантичної інтеграції, <https://www.facebook.com/UA.EU.NATO>
- Рада бізнес-омбудсмена, <https://boi.org.ua>
- Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, <https://ombudsman.gov.ua>

- Урядова уповноважена з питань ґендерної політики, <https://www.kmu.gov.ua/profile/katerina-levchenko>
- Державна установа «Український культурний фонд», <https://ucf.in.ua>
- Державна служба зайнятості, <https://dcz.gov.ua>

Місцеві органи влади, організації, програми та платформи з підтримки підприємництва, жінок-підприємниць та жінок в Одеській області

- Одеська обласна рада VIII скликання, <https://oblrada.od.gov.ua>
- Представник Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини в Одеській області, popovam@ombudsman.gov.ua
- Одеська обласна державна адміністрація, <https://oda.od.gov.ua>
- Одеська обласна військова адміністрація, <https://t.me/s/odeskaODA?before=6609>
- Одеська міська рада, <https://omr.gov.ua>
- Одеська районна державна адміністрація, <https://odrda.od.gov.ua>
- Березівська районна державна адміністрація, <https://berezivka-rda.od.gov.ua>
- Білгород-Дністровська районна державна адміністрація, <https://bd-rda.od.gov.ua>
- Болградська районна державна адміністрація, <https://bolgrad-rda.od.gov.ua>
- Ізмаїльська районна державна адміністрація, <https://izmail-rda.od.gov.ua>
- Подільська районна державна адміністрація, <https://podilsk-rda.od.gov.ua>
- Роздільнянська районна державна адміністрація, <https://rozdilna-rda.od.gov.ua>
- Центр підтримки підприємців Дія.Бізнес в Одесі, <https://business.diia.gov.ua/odesa>
- Одеський обласний державний центр зайнятості, <https://ode.dcz.gov.ua>
- Агенція регіонального розвитку Одеської області, <https://rdaod.com.ua/news>

Національні організації та ініціативи

- Український центр сприяння інвестиціям та торгівлі (ITFC), <http://tradecenter.org.ua>
- Офіс ефективного регулювання BRDO, <https://www.facebook.com/brdo.ukraine>
- Академія для жінок-підприємниць «Сила жінок», <https://wmnpower.org/AWE>
- ГО «Ліга ділових та професійних жінок України», <https://www.facebook.com/bpwua.org>
- Асоціація жінок-юристок України «Юрфем», <https://jurfem.com.ua>
- Інформаційно-консультаційний жіночий центр, <https://wicc.net.ua>
- Центр «Жіночі перспективи», <http://www.women.lviv.ua>
- Український Жіночий Фонд, <https://uwf.org.ua>
- Жіночий консорціум України, <https://wcu-network.org.ua>
- She's Next — програма підтримки жіночого підприємництва, <https://business.diia.gov.ua/cases/women-entrepreneurship/platforma-zinocogo-cifrovogo-komuniti-shes-next>
- Women IN, <https://www.facebook.com/womeninanywhere>
- Експертна організація Центр «Розвиток КСВ»/CSR Ukraine, <https://csr-ukraine.org>
- Спілка українських підприємців (СУП), <https://sup.org.ua>
- Міжнародна Амбасада Жінок-Підприємниць в Україні, <https://ambasada.org.ua>
- Міжнародне ком'юніті для жінок Wtech, <https://wtech.club>

- [WoMo](https://womo.ua) — проєкт про жінок, <https://womo.ua>
- [Бізнес мережа сільських жінок](https://www.facebook.com/rwbn.ua), <https://www.facebook.com/rwbn.ua>
- Ukrainian hub, НКО для стартапів та підприємців в Україні, Португалії і США, <https://ukrainianhub.org>
- Radar Tech — бізнес-акселератор, <https://radartech.com.ua>
- AgriFood Innovation Camp — програма для стартапів та бізнесів з рішеннями у сфері агрофуду, <https://www.agrifoodcamp.in.ua>
- Eleos Ukraine, громадська платформа взаємодії неурядових організацій, релігійних громад, державного сектору <https://eleos.com.ua>

Національні організації та ініціативи в Одеському регіоні

- БФ «Карітас Одеса УГКЦ», <https://www.caritas.od.ua>

Організації з підтримки ВПО та ветеранів і ветеранок

- Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України, <https://minre.gov.ua>
- ГО «Дівчата», <https://divchata.org/uk>
- Правозахисний центр для військовослужбовців та військовослужбовиць «Принцип», <https://www.pryncyp.com>
- Veteran Hub — мережа підтримки для ветеранів, ветеранок та їхніх близьких, <https://veteranhub.com.ua>
- «Юридична сотня», <http://legal100.org.ua>
- «Простір можливостей», команда розробників державних ветеранських політик, <https://pm.in.ua>
- Жіночий ветеранський рух «Veteranka», <https://www.uwvm.org.ua>

Міжнародні організації та програми

- Програма розвитку ООН в Україні, <https://www.undp.org/uk/ukraine>
- UN Women, <https://ukraine.unwomen.org>
- Global Fund for Women, <http://www.globalfundforwomen.org>
- IR Програма USAID «Мріємо та діємо» з розвитку та підтримки молоді в Україні, <https://mriemotadiemorazom.org>
- Фонд ООН у галузі народонаселення (UNFPA), <https://ukraine.unfpa.org>
- Європейська Бізнес Асоціація (ЕБА), <https://eba.com.ua>
- Європейський фонд освіти (ЄФО), <https://www.etf.europa.eu>
- Програма «Жінки у бізнесі» від ЄБРР, <https://ebrdwomeninbusiness.com>
- ГО «Ла Страда — Україна», <https://la-strada.org.ua>
- East Europe Foundation, <https://eef.org.ua>
- L'Oréal-UNESCO Awards for Women in Science, премія для жінок у науці, <https://forwomeninscience.in.ua>
- EIC Accelerator, https://eic.ec.europa.eu/eic-funding-opportunities/eic-accelerator_en
- European Gateway for Women's entrepreneurship WEgate, <https://community.wegate.eu>

- Erasmus for Young Entrepreneurs, <https://www.erasmus-entrepreneurs.eu>
- Enterprise Europe Network, <https://een.ec.europa.eu>
- Програма USAID «Конкурентоспроможна економіка України», <https://www.facebook.com/usaidcep.ua>
- Проєкт «EU4Business: конкурентоспроможність та інтернаціоналізація МСП», <https://eu4business.org.ua>
- Програма Європейського Союзу House of Europe, <https://houseofeurope.org.ua>
- Seeds of Bravery, <https://seedsofbravery.eu>
- Міжнародна організація міграції, <https://ukraine.iom.int/uk/partners/departement-international-development-dfid>
- Good Governance Fund, <https://happymonday.ua/company/alinea-international-ukraine-office-project-good-governance-fund-ggf-pmu-ukraine>
- Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ), <https://www.giz.de/en/worldwide/32413.html>
- CRDF Global, <https://www.facebook.com/CRDFGlobalUkraine>
- Women TechEU — проєкт зі збільшення присутності жінок у IT-галузі, <https://womenintech.com.ua>
- Girlboss Foundation, <https://girlboss.com>
- Tory Burch Foundation, підтримка жінок-підприємців, їх доступу до капіталу, освіти та громади, <https://www.toryburchfoundation.org>
- Mercy Corps, <https://www.mercycorps.org/ukraine-response>
- The Nansen Support Programme, <https://www.norad.no/en/front/thematic-areas/the-nansen-support-programme-for-ukraine>
- UMAEF, <https://umaef.org>
- Women4Ethical AI, <https://www.unesco.org/ru/artificial-intelligence/recommendation-ethics>

Міжнародні організації та ініціативи в Одеському регіоні

- Швейцарсько-український проєкт «Згуртованість та регіональний розвиток України» (UCORD), <https://decentralization.ua/donors/ucord>

Програми для жінок в інших регіонах та всеукраїнські

Представництво Міжнародної організації з міграції (МОМ)

Представництво Міжнародної організації з міграції (МОМ) в Україні оголошує набір на безкоштовні короткострокові курси професійної підготовки та перепідготовки.

Розвиток професійних навичок включає такі заходи:

- Курси професійної підготовки та перепідготовки.
- Семінари з працевлаштування.
- Сесії з розвитку соціально-комунікативних навичок.
- Кар'єрне консультування.

Реєстрація за посиланням: <https://ee.kobo.iom.int/x/z9hWCCRi>

Контактний номер: 044 568 50 15, [Website](#), [Facebook](#)

Адреса: вул. Михайлівська, 8, Київ, Україна, 01001

WeProsper

Конкурс фінансової підтримки від Бізнес Мережі Сільських Жінок в рамках Програми підтримки підприємництва сільських жінок Проєкту «WeProsper».

Сільські жінки, які мають бізнес або бізнес-ініціативу та бажають отримати позитивний імпульс для розвитку себе, свого бізнесу, кооперації та громади. Сільські жінки, які мають бізнес або бізнес-ініціативу та бажають отримати позитивний імпульс для розвитку себе, свого бізнесу, кооперації та громади.

Конкурс проводиться в рамках Програми підтримки підприємництва сільських жінок Проєкту «WeProsper», який реалізується ДОГО «Сільськогосподарська консультаційна служба» та ГС «Бізнес Мережа Сільських Жінок» в партнерстві з неурядовою організацією SOCODEVІ, що фінансується урядом Канади.

Контактний номер: 098 371 50 08, [Website](#), [Email](#), [Facebook](#)

Адреса: м. Львів, Технічна 1

«Розширення професійного потенціалу жінок у сфері пасажирських перевезень»

Проєкт під назвою «Розширення професійного потенціалу жінок у сфері пасажирських перевезень» — це безоплатна програма для розвитку професійних навичок жінок. Фактично, це відповідь на дефіцит кадрів у сфері перевезень, спричинений повномасштабним вторгненням.

Мета пілотного проєкту — забезпечити перепідготовку та перекваліфікацію жінок-водійок у сфері міського та муніципального транспорту, а саме автобусів. Це перша ініціатива Міністерства спрямована як на подолання дефіциту кадрів, так і задля подолання стереотипів та упереджень щодо професій. За останніми даними, дефіцит водіїв автобусів у регіонах складає близько 30%.

У межах проєкту передбачено також навчання жінок для отримання кваліфікаційної картки водія (код 95). Це документ, який підтверджує професійну компетенцію водія автобуса за європейським стандартом.

Контактний номер: 044 351 50 09, [Facebook](#)

Адреса: м. Київ, пр. Берестейський, 14

Greenpeace та Атмосфера

Greenpeace разом із професіоналами у сфері сонячної енергетики компанією «Атмосфера», прагнучи збільшити представництво жінок у «зелених» професіях, запрошує усіх охочих українок опанувати навички монтування сонячних станцій. Десять кандидаток, які пройдуть попередній відбір, безкоштовно отримають доступ до професійного курсу «Монтувальниця сонячних електростанцій». Переможниці конкурсу матимуть можливість попрацювати із Greenpeace над встановленням нових зелених об'єктів в Україні.

Для участі у конкурсі необхідно мати технічну освіту або досвід роботи у технічних галузях.

Реєстрація за посиланням: https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLScI5eqrnqH0_Az2mPvthdDjpjuVth5q0lpDDp7Bjqd5CDS36g/viewform

Контактний номер: 063 453 57 10

Projector Foundation

Projector Foundation запускає безоплатне онлайн навчання у сфері креативних та IT індустрій для жінок-партнerek українських військовослужбовців та ветеранів.

Для участі можуть подаватися жінки-партнерки (кохані / дівчата / наречені / дружини) військовослужбовців, ветеранів, військових у полоні, зниклих безвісти або загиблих. Серед інших обов'язкових умов — партнерки мають бути повнолітніми та проживати в Україні. Навчання стартує у вересні. Учасниці можуть обрати для себе один із 8 курсів, на яких вони працюватимуть над реальними кейсами замовників. Після успішного завершення отримають сертифікат та готовий проєкт для свого портфоліо. Додаткові можливості для учасниць:

- індивідуальні сесії з психологами;
- HR підтримка, а саме консультації зі створення резюме та кар'єрного розвитку;
- менторська підтримка від експертів та експерток на індивідуальних зустрічах.

Контактний номер: 097 015 9272, [Website](#), [Email](#), [Facebook](#)

Адреса: м. Київ, вул. Володимирська, 81А

RapidSkills

RapidSkills — безкоштовні навчальні курси в Києві, Львові, Одесі та Полтаві. Університети економіки і торгівлі в чотирьох містах України у співпраці з Національною туристичною організацією України за підтримки програми USAID «Конкурентоспроможна економіка України» розпочинають інтенсивні навчальні курси RapidSkills.

За допомогою інтенсивних курсів RapidSkills, навчаючись по три години на день, всього за один місяць, учасники програми опанують нову спеціальність, отримавши необхідний обсяг теоретичних знань і практичних навичок. Курси актуальні в умовах воєнного стану, коли в усіх сферах спостерігається нестача персоналу. Вони дозволяють швидко навчити працівників новим навичкам, які необхідні для підтримки критичних секторів економіки та забезпечення життєдіяльності країни.

RapidSkills також сприятимуть зниженню безробіття, надаючи людям можливість знайти роботу в нових галузях, зберігаючи моральний дух населення, повертаючи відчуття корисності та залученості до спільної справи. Навчання відбувається офлайн на базі університетів.

Контактний номер: 067 100 80 70, [Website](#), [Email](#)

Адреса: 01030, м. Київ, вул. Рейтарська, 196

IAC ISHR

Реєстрація для жінок-підприємців, хто має статус ВПО на безкоштовний курс із розвитку в со-цмережах.

Мета курсу — допомогти жінкам-підприємницям зрозуміти ключові принципи підприємницької діяльності і прав людини, правові механізми захисту власної справи, опанувати ін-струменти просування своїх послуг/продуктів в соціальних мережах і зрозуміти всі можливості розвитку на власних онлайн платформах.

Учасницям, які проживають не в Києві, оплачується проїзд та житло на період курсу. Учасниця, яка продемонструє найкращі результати проходження курсу — отримає безкоштовне стажування в Німеччині.

Здійснюється за підтримки інформаційно-аналітичного центру IAC ISHR, що провадить гуманітарну діяльність у партнерстві і за стандартами ООН внутрішньо переміщеним особам, постраждалим від воєнних дій в Україні та нужденним.

Контакти: [Website](#)

Eleos-Ukraine

Eleos-Ukraine відкриває набір на черговий курс бізнес-школи для жінок ВПО «Я знаю, ти можеш». До участі запрошуються жінки в Києві та Чернівцях, які планують відкривати власну справу у сфері ремонту або оновлення приміщень.

Чому відкрито саме такий напрямок:

- великий запит на виконання ремонтних робіт в Україні;
- зменшення кількості кваліфікованих робітників у цій сфері;
- формат «власна справа» дає можливість жінці самостійно визначати своє навантаження;

Все навчання відбуватиметься офлайн — живі зустрічі і триватиме з серпня по листопад 2024 року. Навчання передбачає:

- 2 триденні тренінги і 1 дводенний тренінг,
- зустрічі з менторами,
- захист бізнес-плану,
- заключну зустріч у форматі круглого столу.

Контактний номер: 095 277 11 83, [Website](#), [Email](#), [Facebook](#)

Адреса: вул. Трьохсвятительська, 4Б, Київ, Україна

Бізнес школа молодого підприємця

ГО «Кремінська бізнес-асоціація» за технічного адміністрування ІСАР Єднання та сприяння Програми розвитку ООН (UNDP) з метою інтеграції та активізації ВПО до підприємницької діяльності організовує «Бізнес-школу молодого підприємця» в онлайн форматі.

У рамках вище зазначеного заходу є можливість опанування нових навичок:

- від ідеї до бізнесу,
- фінансові та правові аспекти бізнесу,
- залучення грантового фінансування під майбутні бізнес-проекти, тощо.

Навчання оплачується з коштів фінансового фонду Європейського Союзу, наданих в рамках проєкту «EU4Recovery — Розширення можливостей громад в Україні», а також за рахунок фінансової підтримки Урядів Данії та Королівства Нідерландів.

Реєстрація за посиланням: <https://forms.gle/VDWehvupSdUW6tZN7>

L'Oréal Paris

Відомий французький виробник косметики та парфумерії оголосив про старт грантових програм для українських жінок. Проєкти, яким надаватиметься перевага, мають бути потенційно вагомими для суспільства і сприяти:

- максимізації економічної, матеріальної, соціальної, іміджевої та іншої користі для України,
- збільшенню додаткових робочих місць,
- розвитку соціально-етичної/суспільно-корисної/інноваційної складових, в тому числі цифрових напрямків.
- поліпшенню навколишнього середовища та екології, тощо.
- запровадженню «безбар'єрності».
- 12 переможниць отримають грант у розмірі 750 тисяч гривень на створення нового або розвиток існуючого бізнесу. До участі у проєкті заохочуються:
- українки віком 18+,
- підприємці-початківці з бізнес-ідеєю,
- власниці існуючого бізнесу, що бажають його відновити/масштабувати
- учасниці з проєктами соціальної, екологічної чи інноваційної орієнтації.

Дедлайн: 30.09.2024

Контакти: e-mail: loreal-info-support@greatpro.com.ua

Реєстрація за посиланням: <https://www.loreal-paris.ua/charity>

ДОДАТОК ДО РОЗДІЛУ 6

Таблиця 6.1 **Зміни до трудового законодавства України в умовах воєнного часу станом на 2023 рік**

Зміни	Нове положення	Законодавство
Порядок укладання трудових договорів	Роботодавець може укласти з новими працівниками або працівницями трудові договори в період дії воєнного стану або на період заміщення тимчасово відсутнього працівника або тимчасово відсутньої працівниці	ст. 2 Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» № 2136-IX від 15 березня 2022 року
Умови праці	Роботодавець має право перевести працівника або працівницю на іншу роботу, не обумовлену трудовим договором, без його або її згоди (крім переведення на роботу в іншу місцевість, на території якої тривають активні бойові дії), якщо така робота не протипоказана працівникові або працівниці за станом здоров'я. Зміна роботи можлива лише для відвернення або ліквідації наслідків бойових дій, а також інших обставин, що ставлять або можуть становити загрозу життю чи нормальним життєвим умовам людей	ст. 3 Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» № 2136-IX від 15 березня 2022 року
Припинення трудових договорів	Допускається звільнення працівника або працівниці з ініціативи роботодавця у період його або її тимчасової непрацездатності, а також у період перебування працівника або працівниці у відпустці (крім відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами та відпустки для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку)	ст. 5 Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» № 2136-IX від 15 березня 2022 року
	Новими підставами припинення трудового договору є смерть роботодавця — фізичної особи або набрання законної сили рішенням суду про визнання такої фізичної особи безвісно відсутньою чи про оголошення її померлою; смерть працівника або працівниці, визнання його або її судом безвісно відсутнім або відсутньою чи оголошення померлим або померлою; та відсутність працівника або працівниці на роботі й інформації про причини такої відсутності понад чотири місяці поспіль. З'явилась і додаткова підстава розірвання трудового договору з ініціативи роботодавця — неможливість забезпечення працівника або працівниці роботою у зв'язку із знищенням (відсутністю) виробничих, організаційних та технічних умов	Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації трудових відносин» № 2352-IX. від 1 липня 2022 р.
Виплата середнього заробітку мобілізованим працівникам і працівницям	Обов'язок роботодавця виплачувати середній заробіток мобілізованим працівникам працівницям скасовано	Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації трудових відносин» № 2352-IX від 1 липня 2022 р.
Випробувальний термін	Право встановлювати випробувальний термін для будь-якої категорії працівників і працівниць	Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації трудових відносин» № 2352-IX. від 1 липня 2022 р.

Таблиця 6.1 Продовження

Зміни	Нове положення	Законодавство
Праця жінок на важких роботах	Дозволено застосування праці жінок на важких роботах, на роботах зі шкідливими або небезпечними умовами праці та на підземних роботах (крім вагітних жінок і жінок, які мають дитину віком до одного року) за їхньою згодою. Працівників і працівниць, які мають дітей (крім вагітних жінок і жінок, які мають дитину віком до одного року), у період дії воєнного стану можна залучати за їхньою згодою до нічних і надурочних робіт, робіт у вихідні, святкові та неробочі дні, направляти у відрядження	Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» № 2136-IX від 15 березня 2022 р.
Строки оплати праці	Звільнення роботодавця від відповідальності за порушення зобов'язання щодо строків оплати праці, якщо це порушення сталося внаслідок ведення бойових дій або дії інших обставин непереборної сили. Однак це не звільняє його від обов'язку її виплати загалом	Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» № 2136-IX від 15 березня 2022 р.
Надання працівникам і працівницям відпустки (на їхнє прохання)	Дозволено надання працівникам і працівницям відпустки (на їхнє прохання) без збереження заробітної плати на весь час воєнного стану в Україні без обмежень і зменшення терміну оплачуваної щорічної відпустки до 24 днів	Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації трудових відносин» № 2352-IX. від 1 липня 2022 р.

Джерело: за даними Верховної Ради України (законодавчий портал)

Таблиця 6.2 Перелік Міжнародних документів з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків

Назва	Статус документу (ратифіковано/ підписано)	Короткий зміст документу
Документи Організації Об'єднаних Націй		
Міжнародний пакт ООН про економічні, соціальні та культурні права	Ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР № 2148-VIII (2148-08) від 19.10.73 р.	Пакт визначив такі права людини, як: право на самовизначення; на працю; на справедливі і сприятливі умови праці; на створення профспілок і страйки; на соціальне забезпечення; на захист материнства і дітей; на достатній життєвий рівень; на освіту; на найвищий досяжний рівень фізичного та психічного здоров'я; на участь у культурному житті, користування результатами наукового прогресу та захистом інтересів, пов'язаних з власною творчістю. Держави, які беруть участь у Пакті, зобов'язуються гарантувати, що права, проголошені в Пакті, здійснюватимуться без будь-якої дискримінації щодо раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, майнового стану, народження чи іншої обставини
Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок	Ратифіковано 24.12.1980 Указом Президії Верховної Ради Української РСР N1369-X	Держава-учасниця Конвенції зобов'язується вживати заходів для запобігання та протидії дискримінації щодо жінок, тобто будь-якого розрізнення, винятку або обмеження за ознакою статі, спрямованих на ослаблення чи зведення нанівець визнання, користування або здійснення жінками, незалежно від їхнього сімейного стану, на основі рівноправності чоловіків і жінок, прав людини та основних свобод у політичній, економічній, соціальній, культурній, громадській або будь якій іншій галузі. Статтею 11 Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок покладено обов'язок на державу-учасницю забезпечувати реалізацію принципу рівності жінок і чоловіків при використанні ними трудових прав та прав у сфері соціального забезпечення.

Таблиця 6.2 Продовження

Назва	Статус документу (ратифіковано/ підписано)	Короткий зміст документу
		При цьому, згідно з пунктом (с) частини 1 цієї статті, Україна як держава учасниця зобов'язана забезпечити право на вільний вибір професії чи роду роботи, на просування по службі та гарантію зайнятості, а також на користування всіма пільгами й умовами роботи, на одержання професійної підготовки та перепідготовки, включно з учнівством, професійною підготовкою підвищеного рівня та регулярною підготовкою
Факультативний протокол до Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок	Ратифіковано Законом України № 946-IV (946-15) від 05.06.2003 р.	Факультативний протокол є договором, що не містить нових матеріальних прав, але містить дві процедури подання скарг та проведення розслідування. Процедура подання скарг є механізмом за допомогою якого особа або група осіб, які зазнали конкретних порушень прав за Конвенцією ООН з ліквідації всіх форм дискримінації щодо жінок можуть звернутися до Комітету з ліквідації дискримінації щодо жінок (Комітет CEDAW)
Цілі Сталого Розвитку	Затверджені на Саміті ООН зі сталого розвитку у 2015 році	Цілі сталого розвитку (ЦСР), які ще називають «Глобальними цілями» — це загальний заклик до дій, спрямованих на те, щоб покінчити з бідністю, захистити планету і забезпечити мир і процвітання для всі людей у світі. Сімнадцять Цілей Сталого Розвитку і 169 завдань, демонструють масштабність і амбітність цього нового всезагального Порядку денного. Вони спрямовані на реалізацію прав людини для всіх, досягнення гендерної рівності та розширення прав і можливостей всіх жінок і дівчат. Вони мають комплексний та неподільний характер і забезпечують зрівноваження трьох вимірів сталого розвитку: економічного, соціального та екологічного. Ціль 5 присвячена питанню забезпечення гендерної рівності, розширення прав і можливостей усіх жінок та дівчаток, а Ціль 10 скороченню нерівності
Конвенція про права осіб з інвалідністю	Резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 2006 р. Офіційний вісник України. 2010. №№ 17, / № 101 (2009, ст. 3496)/. Ст. 93. Ратифіковано 16 грудня 2009 року.	Відповідно до ст. 25 Конвенції, особи з інвалідністю мають бути забезпечені доступом до послуг у сфері охорони здоров'я, які враховують гендерну специфіку, у тому числі до реабілітації за станом здоров'я, зокрема: забезпечується той самий набір, якість і рівень безплатних або недорогих послуг і програм з охорони здоров'я, що й іншим особам, зокрема у сфері сексуального та репродуктивного здоров'я та за державними програмами охорони здоров'я, що пропонуються населенню
Документи Ради Європи		
Європейська соціальна хартія (переглянута)	Ратифіковано із заявами Законом України №137-V від 14.09.2006 р.	Положення Хартії, передбачають забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у сфері соціального захисту. У статті 26 Хартії йдеться, про право на гідне ставлення на роботі. Задля забезпечення ефективного здійснення права всіх працівників на захист їхньої гідності на роботі, держава зобов'язується: поглиблювати поінформованість, поширюватися інформацію про сексуальні домагання на робочому місці або у зв'язку з виконанням роботи, сприяти запобіганню таким домаганням і вживати всіх відповідних заходів для захисту працівників від такої поведінки; поглиблювати поінформованість, поширювати інформацію про систематичні непорядні або явно негативні та образливі дії щодо окремих працівників на робочому місці або у зв'язку з виконанням роботи, сприяти запобіганню таким діям і вживати всіх відповідних заходів для захисту працівників від такої поведінки

Таблиця 6.2 Продовження

Назва	Статус документу (ратифіковано/підписано)	Короткий зміст документу
Конвенція Ради Європи про запобігання насильству проти жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами, або Стамбульська конвенція	Ратифікована 20 червня 2022 року, № 2319-IX	Криміналізація та запобігання насильству проти жінок і дівчат, захист постраждалих. Визнає насильство проти жінок водночас і порушенням прав людини, і видом дискримінації; встановлює чіткий зв'язок між досягненням рівноправності між жінками і чоловіками та викоріненням насильства проти жінок; пропонує підхід для ефективного припинення насильства проти жінок та домашнього насильства, що закликає всі відповідні залучені органи, установи та громадські організації до координованої співпраці, тощо
Директива ЄС 2004/113/ЄС про рівне ставлення при наданні товарів і послуг	ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо гармонізації законодавства у сфері запобігання та протидії дискримінації із правом Європейського Союзу)» (реєстр. № 3501) ухвалений у першому читанні 16 лютого 2016 року.	Забороняє як пряму, так і опосередковану дискримінацію за статтю при наданні товарів і послуг в ЄС
Пропозиції щодо перегляду Рекомендації CM/Rec (2010)4 щодо прав людини військовослужбовців збройних сил	Можливий перегляд Рекомендації CM/Rec (2010)4 щодо прав людини військовослужбовців. Документ передано Європейською організацією військових асоціацій і профспілок (EUROMIL) 13/11/2020	1. Надання належної та спеціалізованої медичної та психологічної допомоги, оскільки особовий склад збройних сил часто потрапляє в небезпечні для життя ситуації. Багато ветеранів страждають від наслідків своєї служби і після того, як вони залишили збройні сили, наприклад, мають посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), проблеми з фізичним здоров'ям та інвалідність. Ці проблеми потрібно лікувати не лише для того, щоб забезпечити ветеранам гідне та здорове життя, а й щоб уникнути потенційних негативних впливів при поверненні до цивільного життя, підвищити можливість реінтеграції на цивільному ринку праці. 2. Ветерани та ветеранки повинні мати право на справедливий винагороду та пенсію за вислугу років. 3. Рівність чоловіків та жінок у розмірі наданих пільг, послуг, матеріальних допомог та пенсій, які мають бути виплачені вчасно, без жодної дискримінації
Директива Європейського парламенту та Ради Європи 2019/1158 від 20 червня 2019 року про збалансованість службових та сімейних обов'язків для батьків і опікунів та скасування директиви Ради 2010/18/ЄС	Перебуває у проєкті Трудового кодексу України від 08.11.2019 р. № 2410	ЄС видав Директиву щодо балансу між особистим та професійним життям, щоб кинути виклик традиційним гендерним ролям у доглядовій роботі. Директива є закликом до законодавчих і незаконодавчих заходів для вирішення проблеми недостатнього представництва жінок на ринку праці та їх надмірної участі в неоплачуваній роботі по догляді
Документи Міжнародної організації праці		
Конвенція про рівні винагородження чоловіків і жінок за працю рівної цінності	Ратифіковано № 100 від 10.08.1956 р.	Конвенція спрямована на забезпечення застосування щодо всіх працюючих принципу рівного винагородження чоловіків і жінок за працю рівної цінності. Цей принцип може застосовуватися шляхом: або національного законодавства; або системи визначення винагородження, встановленої чи визнаної законодавством; або колективних договорів між підприємцями і працівниками

Таблиця 6.2 Продовження

Назва	Статус документу (ратифіковано/підписано)	Короткий зміст документу
Конвенція про дискримінацію в галузі праці та занять	Ратифіковано № 111 від 04.08.1961 р.	Конвенція зобов'язує держави визначити й проводити національну політику, спрямовану на заохочення, методами, що узгоджуються із національними умовами й практикою, рівності можливостей та поводження стосовно праці й занять з метою викорінення будь-якої дискримінації
Конвенція про рівне ставлення й рівні можливості для трудящих чоловіків і жінок: трудящі із сімейними обов'язками № 156	Ратифіковано Законом України № 1196-XIV від 22.10.1999 р.	Конвенція наголошує, що для встановлення дійсної рівності ставлення і можливостей для трудящих чоловіків і жінок, держава має забезпечити щоб жінки і чоловіки із сімейними обов'язками, котрі виконують або бажають виконувати оплачувану роботу, могли здійснювати своє право на це
Конвенція про професійну реабілітацію та зайнятість осіб з інвалідністю № 159	Ратифіковано Законом N 624-IV (624-15) від 06.03.2003	Держава зобов'язується забезпечити функціонування служб для сприяння професійній орієнтації, професійному навчанню, працевлаштуванню, зайнятості, а також інших пов'язаних з ними служб, щоб особи з інвалідністю мали можливість отримувати, зберігати роботу та просуватися по службі
Рекомендації Міжнародної організації праці щодо розвитку людських ресурсів від 2004 р. № 195	Ухвалено 17.06.2004	Відповідальні державні органи зобов'язуються підвищувати здатність осіб до працевлаштування в аспекті осіб з інвалідністю, повинні запропонувати їм або робочі місця, де ветерани чи ветеранка зможуть комфортно для себе виконувати трудові функції, або надавати засоби, які надаватимуть можливість без зайвих складнощів виконувати робочу місію

Джерело: за даними Верховної Ради України

Таблиця 6.3 Національні нормативно-правові акти з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків

Назва	Статус документу (ратифіковано/підписано)	Короткий зміст документу
Конституція України	Ухвалено на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р.	Частиною першою статті 24 Конституції України встановлено, що громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками. Частиною другою цієї статті передбачено норму про рівність прав жінки і чоловіка, яка забезпечується: наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти і професійній підготовці, у праці та винагороді за неї; спеціальними заходами щодо охорони праці і здоров'я жінок, встановленням пенсійних пільг; створенням умов, які дають жінкам можливість поєднувати працю з материнством; правовим захистом, матеріальною і моральною підтримкою материнства і дитинства, включаючи надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам і матерям

Таблиця 6.3 Продовження

Назва	Статус документу (ратифіковано/ підписано)	Короткий зміст документу
Кодекси України		
Кодекс законів про працю України	Затверджений Законом No 322-VIII від 10.12.1971 р.	Кодекс законів про працю України регулює трудові відносини всіх працівників, сприяючи зростанню продуктивності праці, поліпшенню якості роботи, підвищенню ефективності суспільного виробництва і піднесенню на цій основі матеріального і культурного рівня життя трудящих, зміцненню трудової дисципліни і поступовому перетворенню праці на благо суспільства в першу життєву потребу кожної працездатної людини. Будь-яка дискримінація у сфері праці, зокрема порушення принципу рівності прав і можливостей, пряме або непряме обмеження прав працівників залежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, гендерної ідентичності, сексуальної орієнтації, етнічного, соціального та іноземного походження, віку, стану здоров'я, інвалідності, підозри чи наявності захворювання на ВІЛ/СНІД, сімейного та майнового стану, сімейних обов'язків, місця проживання, членства у професійній спілці чи іншому об'єднанні громадян, участі у страйку, звернення або наміру звернення до суду чи інших органів за захистом своїх прав або надання підтримки іншим працівникам у захисті їх прав, за мовними або іншими ознаками, не пов'язаними з характером роботи або умовами її виконання забороняється. Кодекс законів про працю України також передбачає й низку спеціальних норм, що встановлюють гарантії при прийнятті на роботу, заборону на звільнення з роботи: • випробування не встановлюється при прийнятті на роботу вагітних жінок та одиноких матерів, які мають дитину віком до чотирнадцяти років або дитину з інвалідністю (частина третя статті 26); • за угодою між працівником і власником або уповноваженим ним органом може встановлюватися як при прийнятті на роботу, так і згодом неповний робочий день або неповний робочий тиждень. На прохання вагітної жінки; жінки, яка має дитину віком до чотирнадцяти років або дитину з інвалідністю, у тому числі таку, що перебуває під її опікуванням, або здійснює догляд за хворим членом сім'ї відповідно до медичного висновку, власник або уповноважений ним орган зобов'язаний установлювати їй неповний робочий день або неповний робочий тиждень. Оплата праці в цих випадках провадиться пропорційно відпрацьованому часу або залежно від виробітку (частина перша та друга статті 56); • забороняється відмовляти жінкам у прийнятті на роботу й знижувати їм заробітну плату з мотивів, пов'язаних з вагітністю або наявністю дітей до трьох років, а одиноким матерям за наявністю дитини віком до чотирнадцяти років або дитини з інвалідністю (частина перша статті 184); • забороняється застосування праці жінок на важких роботах зі шкідливими чи небезпечними умовами праці, а також на підземних роботах (нефізичних робіт або робіт із санітарного та побутового обслуговування). Забороняється також залучення жінок до підймання і переміщення речей, маса яких перевищує встановлені для них граничні норми (частина перша та друга статті 174); • залучення жінок до робіт у нічний час не допускається, за винятком тих галузей народного господарства, де це викликається особливою необхідністю і дозволяється як тимчасовий захід (частина перша статті 175); • не допускається залучення до робіт у нічний час, до наднормових робіт і робіт у вихідні дні та направлення у від'їждження вагітних жінок і жінок, що мають дітей віком до трьох років (стаття 176);

Таблиця 6.3 Продовження

Назва	Статус документу (ратифіковано/підписано)	Короткий зміст документу
		- жінки, що мають дітей віком від трьох до чотирнадцяти років або дітей з інвалідністю, не можуть залучатися до наднормових робіт або направлятися у відрядження без їхньої згоди (стаття 177); - відпустки для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку можуть бути використані повністю або частинами також батьком дитини, бабою, дідом чи іншими родичами, які фактично доглядають за дитиною. У період перебування їх у відпустці для догляду за дитиною вони можуть працювати на умовах неповного робочого часу або вдома (стаття 179); - жінці, яка працює і має двох або більше дітей віком до 15 років, або дитину з інвалідністю, або яка усиновила дитину; матері особи з інвалідністю з дитинства підгрупи А І групи, одинокій матері; батьку дитини або особи з інвалідністю з дитинства підгрупи А І групи, який виховує їх без матері (у тому числі в разі тривалого перебування матері в лікувальному закладі); а також особі, яка взяла під опіку дитину або особу з інвалідністю з дитинства підгрупи А І групи, надається щорічно додаткова оплачувана відпустка тривалістю 10 календарних днів без урахування святкових і неробочих днів (частина перша ст. 182); - гарантії встановлені статтями 56, 176, 177; частинами третьою — восьмою статті 179; статтями 181, 182, 1821, 184, 185, 186 і поширюються також на батьків, які виховують дітей без матері (у тому числі в разі тривалого перебування матері в лікувальному закладі); а також на опікунів (піклувальників), одного з прийомних батьків, одного з батьків-вихователів (стаття 186–1)
Закон України		
Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків»	ЗУ № 2866-IV від 08.09.2005 р. Ухвалений.	Серед положень Закону, що мають прикладне значення щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у соціально-економічній сфері, слід виокремити: статтю 17 — жінкам і чоловікам забезпечують рівні права та можливості в працевлаштуванні, просуванні по роботі, підвищенні кваліфікації та перепідготовці. При цьому, роботодавець має створювати умови праці, які дозволяють б жінкам і чоловікам здійснювати трудову діяльність на рівній основі; забезпечувати жінкам і чоловікам можливість суміщати трудову діяльність із сімейними обов'язками; здійснювати рівну оплату праці жінок і чоловіків при однаковій кваліфікації та однакових умовах праці; вживати заходів щодо створення безпечних для життя і здоров'я умов праці; вживати заходів щодо унеможливлення та захисту від випадків сексуальних домагань та інших проявів насильства за ознакою статі; статтю 18 — у разі колективно-договірного регулювання соціально-трудових відносин до генеральної угоди галузевих (міжгалузевих) і територіальних угод; до колективних договорів вносяться положення, що забезпечують рівні права та можливості жінок і чоловіків
Закон України «Про колективні договори і угоди»	ЗУ № 3356-XII від 01.07.1993 р. Ухвалений	Закон визначає правові засади розробки, укладення та виконання колективних договорів і угод з метою сприяння регулюванню трудових відносин та соціально-економічних інтересів працівників і роботодавців. У разі колективно-договірного регулювання соціально трудових відносин до генеральної угоди, галузевих (міжгалузевих) і територіальних угод, до колективних договорів включаються положення, що забезпечують рівні права та можливості жінок і чоловіків

Таблиця 6.3 Продовження

Назва	Статус документу (ратифіковано/підписано)	Короткий зміст документу
Закон України «Про зайнятість населення»	ЗУ № 5067-VI від 05.07.2012 р. Ухвалений	Закон визначає правові, економічні та організаційні засади реалізації державної політики у сфері зайнятості населення, гарантії держави щодо захисту прав громадян на працю та реалізації їхніх прав на соціальний захист від безробіття. Також Закон містить заборону роботодавцям в оголошенні (рекламі) про вакансії пропонувати роботу лише жінкам або чоловікам, за винятком специфічної роботи, яка може виконуватися виключно особами певної статі, висувати різні вимоги до осіб, які працевлаштовуються на роботу, відомості про їхнє особисте життя, плани щодо народження дітей.
Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо забезпечення рівних можливостей матері та батька на догляд за дитиною»	ЗУ № 1401-IX від 15.04.2021р. Ухвалений.	Законом доповнено Кодекс законів про працю України та Закон України «Про відпустки» новим видом відпустки — відпусткою при народженні дитини тривалістю до 14 календарних днів, що оплачується за рахунок роботодавця. Така відпустка надаватиметься одній із перелічених осіб: - чоловіку, дружина якого народила дитину; - батьку дитини, який не перебуває у зареєстрованому шлюбі з матір'ю дитини, за умови що вони спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки; - бабі або діду, або іншому повнолітньому родичу дитини, які фактично здійснюють догляд за дитиною, мати чи батько якої є одинокою матір'ю (одиноким батьком). Законом також доповнено положення статті 182–1 Кодексу законів про працю України та статті 19 Закону України «Про відпустки» щодо права працівників обох статей, які мають дітей або повнолітню дитину — особу з інвалідністю з дитинства підгрупи А І групи, на додаткову відпустку. Частину четверту статті 51 Кодексу законів про працю України викладено у новій редакції, що передбачає можливість встановлення скороченої тривалості робочого часу для працівників, які мають дітей віком до чотирнадцяти років або дитину з інвалідністю, а також для одиноких матерів та батьків, які виховують дитину без батька (матері), у тому числі у разі тривалого перебування матері в лікарняному закладі.
Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про рекламу» щодо протидії дискримінації за ознакою статі»	ЗУ № 1750-IX від 10 вересня 2021р. Ухвалений	В Україні штрафуватимуть за демонстрацію у рекламі будь-якої переваги однієї статі над іншою, стереотипних ролей жінок та чоловіків, насильства за ознакою статі, тіла людини лише як сексуального об'єкта.
Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання та протидії мобінгу (цькуванню)»	ЗУ № 2759-IX від 16.11.2022 р. Ухвалений.	Кодекс законів про працю доповнено, серед іншого, статтею 2–2 «Заборона мобінгу (цькування)». Визначено, що мобінг (цькування) — систематичні (повторювані) тривалі умисні дії або бездіяльність роботодавця, окремих працівників або групи працівників трудового колективу, які спрямовані на приниження честі та гідності працівника, його ділової репутації, у тому числі з метою набуття, зміни або припинення ним трудових прав та обов'язків, що проявляються у формі психологічного та/або економічного тиску, зокрема із застосуванням засобів електронних комунікацій, створення стосовно працівника напруженої, ворожої, образливої атмосфери, у тому числі такої, що змушує його недооцінювати свою професійну придатність. Особи, які вважають, що вони зазнали мобінгу (цькування), мають право звернутися із скаргою до центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері нагляду та контролю за додержанням законодавства про працю, та/або до суду. Частину першу статті 237–1 Кодексу законів про працю України викладено в редакції, відповідно до якої відшкодуванням моральної шкоди працівнику провадиться у разі, якщо порушення його законних прав, у тому числі внаслідок дискримінації, мобінгу (цькування), факт якого підтверджено судовим рішенням, що набрало законної сили, призвели до моральних страждань, втрати нормальних життєвих зв'язків і вимагають від нього додаткових зусиль для організації свого життя.

Таблиця 6.3 Продовження

Назва	Статус документу (ратифіковано/підписано)	Короткий зміст документу
Накази центральних органів виконавчої влади		
Методичні рекомендації щодо внесення до колективних договорів та угод положень, спрямованих на забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у трудових відносинах	Затверджені наказом № 56 Міністерства соціальної політики України від 29.01.2020 р.	Методичні рекомендації можуть використовуватись суб'єктами сторін соціального діалогу відповідного рівня при укладанні колективних договорів та угод. Застосування Методичних рекомендацій дасть змогу упроваджувати політики рівності та недискримінації на підприємствах, в установах, організаціях сприятиме встановленню: прозорих та чітких принципів і методів управління трудовим колективом (працівниками підприємства); рівних і незалежних від статі можливостей професійного навчання, розвитку, кар'єрного зростання; умов для поєднання професійної діяльності з сімейними обов'язками, у тому числі шляхом застосування гнучкого робочого графіка та можливості дистанційної роботи в межах режиму роботи підприємства, установи, організації.
Методичні рекомендації щодо проведення гендерного аудиту підприємствами, установами та організаціями	Затверджені наказом № 448 Міністерства соціальної політики України від 09.08.2021 р.	Гендерний аудит рекомендується проводити підприємствам, установам, організаціям незалежно від форм власності на добровільній основі за ініціативи роботодавця, профспілкового органу (профспілкового представника) або уповноважених представників трудового колективу шляхом обстеження та самооцінювання внутрішніх організаційних процесів, організаційної структури підприємства, установи, організації. Метою гендерного аудиту є оцінювання стану забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків підприємствами, установами, організаціями, виявлення існуючих проблем, визначення шляхів скорочення гендерної нерівності, аналіз змін у цій сфері, що відбулися на підприємстві, в установі, організації (порівняно з результатами попереднього аудиту), а також підвищення обізнаності працівників щодо застосування комплексного гендерного підходу в їхній діяльності
Про схвалення Концепції Загальнодержавної програми розвитку малого і середнього підприємництва на 2014–2024 роки	Розпорядження № 641-р Кабінету Міністрів від 28 серпня 2013 р. Затверджена.	Проблеми розвитку малого і середнього підприємництва передбачається розв'язати шляхом: дерегуляції господарської діяльності, у тому числі в результаті: 1) спрощення порядку започаткування та припинення підприємницької діяльності; 2) удосконалення процедур ліцензування та отримання документів дозвільного характеру; 3) упорядкування та удосконалення процедур здійснення державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності, зменшення кількості заходів державного нагляду (контролю), усунення дублювання функцій та необґрунтованого втручання держави у господарську діяльність; 4) розширення можливостей доступу суб'єктів малого і середнього підприємництва до отримання кредитних ресурсів, тощо
Стратегія відновлення, сталого розвитку та цифрової трансформації МСП	Рішення Кабінету Міністрів від 30 серпня 2024 року. Затверджена.	Стратегія визначає ключові напрями державної політики у сфері МСП, включаючи відновлення зруйнованих підприємств за принципом «build back better». Особлива увага приділяється зеленому переходу, цифровій трансформації, інноваційному розвитку та інклюзивності бізнесу, залучаючи жінок, людей з інвалідністю, внутрішньо переміщених осіб (ВПО) і ветеранів. Документ враховує рекомендації ОЕСР, відповідає змісту Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, а також узгоджується з Планом для Ukraine Facility. Стратегія деталізує напрями розвитку української економіки, визначені у Плані, у частині створення складних ланцюгів доданої вартості та розвитку переробної промисловості. Крім того, вона передбачає розвиток МСП згідно з Національним планом з енергетики та клімату на період до 2030 року

Джерело: за даними Верховної Ради України

Перелік законів України, які регулюють працевлаштування жінок

- [Кодекс законів про працю від 10.12.1971 № 322-VIII](#). Встановлює загальні вимоги до праці, зокрема мінімальний рівень заробітної плати, тривалість робочого дня та часу відпочинку. Цей закон забороняє дискримінацію жінок на робочому місці, зокрема за ознакою статі, віку, сімейного стану та інших характеристик.
- [Закон № 3723-XII від 16.12.1993 Про державну службу](#). Регуляція стосовно роботи жінок на державній службі.
- [Закон України від 24.03.1995 № 108/95-ВР «Про оплату праці»](#). Цей Закон визначає економічні, правові та організаційні засади оплати праці працівників, які перебувають у трудових відносинах, на підставі трудового договору з підприємствами, установами, організаціями усіх форм власності та господарювання.
- [Закон України від 2005 р. № 2866-IV «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків»](#). Містить основні засади забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у всіх сферах діяльності, зокрема у сфері праці. Він забороняє дискримінацію на робочому місці.
- [Закон України від 05.07.2012 № 5067-VI «Про зайнятість населення»](#). Містить основні засади державної політики зайнятості населення, зокрема заходи щодо створення нових робочих місць, сприяння працевлаштуванню безробітних. Також передбачає захист прав жінок на ринку праці, зокрема заборону дискримінації в просуванні на державній службі.
- [Закон України від 06.09.2012 № 5207-VI «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні»](#). Цей Закон визначає організаційно-правові засади запобігання та протидії дискримінації з метою забезпечення рівних можливостей щодо реалізації прав і свобод людини та громадянина.
- [Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII «Про запобігання та протидію домашньому насильству»](#). Цей Закон визначає організаційно-правові засади запобігання та протидії домашньому насильству, основні напрями реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, спрямовані на захист прав та інтересів осіб, які постраждали від такого насильства. Такого типу насильство може мати негативні наслідки для професійної діяльності жінок, спричиняти їхню нижчу продуктивність та знижувати спроможність ефективно виконувати роботу.

Перелік підзаконних актів Одеської міської ради і голови м.Одеси

- План заходів з виконання Національного плану дій резолюції Ради Безпеки ООН [1325](#) «Жінки, мир, безпека» на 2023–2025 роки в м. Одесі, затверджений розпорядженням міського голови від 20.07.2023 № 347. Резолюція наголошує на важливій ролі жінок у запобіганні та врегулюванні конфліктів і розбудові миру. План дій на період до 2025 року Уряд України ухвалив у жовтні 2020 року, а у грудні 2022 року затверджено оновлений Національний план дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2025 року.
- У Одесі розпорядженням міського голови від 20 липня 2023 року [№ 347](#) затверджено міський План заходів з виконання Національного плану дій резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на 2023–2025 роки. Документом затверджені заходи щодо створення умов для забезпечення рівної участі жінок і чоловіків у подоланні конфліктів, встановленні миру, процесах відновлення, протидії безпековим викликам, системної протидії насильству за ознакою статі та насильству, пов'язаному з конфліктом.